

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Darjan Mencigar

**Organizacijski in ideološki premiki nemške zelene stranke
v obdobju med 1998 in 2002**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Darjan Mencigar

Mentor: izr. prof. dr. Andrej A. Lukšič

**Organizacijski in ideološki premiki nemške zelene stranke
v obdobju med 1998 in 2002**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

Postajamo kot oni in tega splohi ne opazimo.

Hubert Kleinert

ORGANIZACIJSKI IN IDEOLOŠKI PREMIKI NEMŠKE ZELENE STRANKE V OBDOBJU MED 1998 IN 2002

V diplomskem delu obravnavam nemško zeleno stranko (Bündnis 90/Die Grünen, v nadaljevanju Zeleni), verjetno najprepoznavnejšo in najuspešnejšo evropsko zeleno stranko, ki je nastala leta 1980 iz novih družbenih gibanj, protijedrkega gibanja in novolevičarskih skupin. Najprej sem orisal zeleno politično ideologijo ter ugotovil, da gre za heterogeno, vendar povsem samostojno politično ideologijo, ki je zasnovana na kritiki tako imenovanega industrializma, kamor zeleni politični teoretiki imenujejo različne kapitalistične in socialistične družbenoekonomske ureditve. Sledi prikaz sheme nemškega političnega sistema s poudarkom na razvoju strankarskega sistema po letu 1945. Podrobno sem opisal organizacijski in ideološki razvoj Zelenih od ustanovitve leta 1980. Posebno pozornost sem namenil internim trenjem med tako imenovanimi realisti ter fundamentalisti, ki so se sporekli zaradi vprašanja integracije stranke v strankarski in nasploh politični sistem ter sodelovanja z drugimi etabliranimi strankami. Ključni del diplomskega dela predstavlja analiza participacije Zelenih v zvezni vladi med letoma 1998 in 2002. Zanimalo me je, kako so Zeleni poskušali doseči izstop Nemčije iz jedrske energije in zakaj so se izrekli za sodelovanje Nemčije v vojaški intervenciji proti Zvezni republiki Jugoslaviji leta 1999. Na podlagi tega sem ugotavljal, kakšne ideološke in organizacijske premike so Zeleni izvedli od ustanovitve leta 1980.

Ključne besede: Zelena stranka, ekologizem, jedrski izstop, vojna.

ORGANISATIONAL AND IDEOLOGICAL CHANGES OF GERMAN GREEN PARTY IN THE PERIOD BETWEEN 1998 AND 2002

The thesis closely describes the German Green Party, probably the most recognized and the most successful European Green Party. It was created in 1980 due to new social and antinuclear movements and newly left oriented groups. At first the green political ideology was described and it has been found out that it is a heterogeneous but totally independent political ideology. It is based on the criticism of the so-called industrialism where the politically green oriented theorists denominate different capitalistic and social socioeconomic regulation. Next, the outline of the German political system with emphasis on the development of the factional system after 1945 is shown. The organisational and ideological development of the Green Party since 1980 is described. Special emphasis was put on internal disputes between the so-called realists and fundamentalists who fought about the question of integration of the party into the political system and cooperation with other established parties. The final part introduces the analysis of participation of the Green Party in the Federal Government between 1998 and 2002. The special interest is put on the attempt to withdraw from the nuclear energy and the reason why the party declared itself in the military intervention against the Federal Republic of Yugoslavia in 1999. Based on that it was stated what ideological and organisational moves have been made since 1980.

Key words: Green Party, ecologism, nuclear withdrawal, war.

KAZALO

1 UVOD	8
2 ZELENA POLITIČNA MISEL	14
2.1 Ključ do razumevanja zelene politične misli.....	16
2.2 Heterogenosz zelene ideologije.....	20
3 POLITIČNI SISTEM ZVEZNE REPUBLIKE NEMČIJE.....	23
3.1 Zvezni parlament	24
3.2 Zvezni predsednik in zvezna vlada.....	25
3.3 Zvezno ustavno sodišče	25
3.4 Nemčija kot zvezna država.....	26
3.5 Strankarski sistem.....	26
4 OD NOVIH DRUŽBENIH GIBANJ DO »PROTISTRANKARSKE« STRANKE.....	37
4.1 Obdobje oblikovanja med letoma 1977 in 1980.....	38
4.2 Ustanovitev Zelenih.....	40
4.3 Prevzem vladne odgovornosti v Hessnu.....	43
4.4 Kooperacija ali subverzija?	44
4.5 Združitev Zelenih in Zveze 90/Zeleni	47
5 STRUKTURIRANOST STRANKE ZELENIH.....	49
5.1 Organiziranost Zveze 90/Zelenih	49
5.1.1 »Protistrankarske« institucije	49
5.1.2 Organizacijska struktura	51
5.1.3 Modificiranje strankine strukture med obdobjem sodelovanja v zvezni vladi	53
5.2 Temeljni konsenz leta 1993	54
5.3 Članska struktura Zelenih in njen vpliv na program stranke.....	56
6 IDEOLOŠKO-PROGRAMSKI RAZVOJ ZELENIH	59
6.1 Program iz leta 1980.....	59
6.1.1 Gospodarstvo in trg dela.....	59
6.1.2 Zunanja politika in mirovne politike	60
6.1.3 Okolje in narava.....	61
6.1.4 Človek in družba.....	61
6.2 Predvolilni program leta 1998 proti programu leta 1980	61
6.2.1 Gospodarska in finančna politika	62
6.2.2 Varovanje okolja in narave.....	62
6.2.3 Socialna politika za bolj solidarno družbo	62
6.2.4 Zunanja politika.....	63
6.2.5 Povzetek programa	64
6.3 Renesansa zelenih vrednot? Sklep o petih markah.....	64
6.4 Koalicijska pogodba iz leta 1998	65
6.5 Predvolilni program leta 2002	67
6.5.1 Ekološka modernizacija.....	67
6.5.2 Pravična globalizacija in evropska demokracija	68
6.6 Koalicijska pogodba leta 2002	68
6.6.1 Ekološka modernizacija in varstvo porabnikov	69
6.6.2 Pravična globalizacija – Nemčija v Evropi in svetu.....	69
6.6.3 Reformna utrujenost?	70

7 PARAMETRA SPREMEMB	71
7.1 Izstop iz jedrske energije	71
7.1.1 Pogajanja o izstopu iz jedrske energije.....	72
7.1.2 Zeleni in jedrski izstop	74
7.2 Vojna na Kosovu	76
7.2.1 Potek kosovske vojne	76
7.2.2 Težek položaj Zelenih	78
7.2.3 Sklep: Zeleni in kosovska vojna.....	79
8 SUMMA SUMMARUM	82
9 LITERATURA.....	85

SEZNAM KRATIC

BDK	Konferenca zveznih delegatov
CDU	Krščanskodemokratska unija
CSU	Krščanskosocialna unija
DP	Nemška stranka
FDP	Svobodna demokratična stranka
GLU	Zelena lista – varstvo okolja
KPD	Komunistična partija Nemčije
LDPD	Liberalnodemokratska stranka Nemčije
NATO	Severnoatlantska pogodbeno zveza
NDR	Nemška demokratična republika
NPD	Nacionalnodemokratična stranka Nemčije
OZN	Organizacija združenih narodov
SPD	Socialdemokratska stranka
SZ	Sovjetska zveza
USP	Okoljevarstvena stranka Spodnje Saške
UÇK	Osvobodilna vojska Kosova
VB	Velika Britanija
VS	Varnostni svet
ZDA	Združene države Amerike
ZRJ	Zvezna republika Jugoslavija
ZRN	Zvezna republika Nemčija

1 UVOD

Toplogredni plini. Podnebne spremembe. Segrevanje planeta. Topljenje ledenikov. Kjotski protokol, kopenhavski fiasko. Okoljske teme so tako prisotne v naši javni zavesti kot še nikoli prej. Še najmanj se jim lahko izognejo svetovni državniki, ki so že pred časom problem podnebnih sprememb vključili v železni repertoar na različnih vrhunskih zasedanjih stalno obravnavanih tematik, kot so vojna proti terorizmu, odnosi med velesilami, krizna žarišča po svetu, gospodarski razvoj itn. Vlade številnih držav obravnavajo strategije prilagajanja na posledice podnebnih sprememb in strategije preoblikovanja v tako imenovano nizkoogljično družbo. Mediji nenehno prikazujejo tekstovne in vizualne vizije katastrofalnih posledic segrevanja planeta. Slednje je prešlo tudi v razprave navadnih državljanov, še posebej kadar razbesnela narava uničuje od človeka ustvarjeno in obdelovano kulturno pokrajino.

Uvodno trditev o vseprisotnosti ekologije je treba relativizirati, saj bi že površen opazovalec hitro ugotovil, da se iz širokega sklopa ekoloških in okoljskih problematik izpostavljajo skoraj izključno podnebne spremembe. Deforestacija, degradacija kmetijskih površin, izginjanje biodiverzitete, uporaba fitofarmaceutskih sredstev v kmetijstvu prav gotovo niso tematski sklopi, ki bi jim politični odločevalci namenjali posebno pozornost.

Naslednje, kar bode v oči, je prepričanje širše javnosti (in verjetno tudi večine tistih, ki imajo politično moč), da so od človeka povzročene naravne katastrofe karakteristika, značilna zgolj za obdobje od industrijske revolucije naprej. To ne drži, saj gre za pojav, ki je vsaj nekaj stoletij starejši od izuma parnega stroja. Radkau (2002, 43-44) omenja primer nenadnega propada kulture Majev. Splošno razširjena teza o harmoničnem odnosu starih ameriških kultur do narave je povsem zgrešena, saj so na primer Maji s politiko požiganja gozdov sami povzročili svoj zaton. Tako so sicer pridobivali površine za poljedelstvo in s pomočjo umnih kmetijskih metod lahko nahranili čedalje več ljudi, dokler ni neomejeno požiganje povzročilo masovne erozije tal, sesutja kmetijske pridelave in s tem zloma cvetoče kulture. Krivdo za to Radkau (ibid., 44) pripiše »neinovativni vodstveni eliti«. In še: »Ker so bili Maji s svojo okoljsko politiko tako dolgo uspešni, so bili tem bolj nebogljeni, ko so stare metode odpovedale. Ne moremo

odpraviti bojazni, da bo ista usoda doletela tudi današnjo industrijsko družbo (ibid.).«

Ali se torej lahko zgodi, da se bo Radkauovo vprašanje nekoč ponovilo kot farsa, da bo tudi o nosilcih naše globalne (kapitalistične) industrijske družbe nekoč v prihodnosti zapisano: Ker so bili s svojo politiko gospodarske rasti tako dolgo uspešni, so bili tem bolj nebolgljeni, ko so stare metode odpovedale.

Gospodarsko uspešnost je trenutni svetovni ureditvi, ki jo od začetka devetdesetih let prejšnjega stoletja v celoti kroji neoliberalni kapitalizem, pač treba priznati. Državljeni tako imenovanega tretjega sveta so na pragu velikega podviga, da se izkopljejo iz materialne revščine. Tržne reforme, privatizacija, odpiranje držav tujemu kapitalu, nižanje davkov in rahljanje delovnopravne zakonodaje so politike, ki prinašajo gospodarsko rast in več materialne blaginje za vse. Gospodarsko težišče sveta se iz atlantskega bazena seli v pacifiški bazen, med posameznimi državami pa se prebija tako imenovana skupina BRIK: Brazilija, Rusija, Indija ter Kitajska. Naravnost eksemplaričen je primer slednje, ki je bila še pred dobrimi tremi desetletji zaradi maoističnega poskusa na gospodarskem dnu, dokler se ni opredelila za neoliberalni kapitalizem, ki jo danes zanesljivo vodi proti samemu gospodarskemu vrhu.

Obstaja tudi druga, manj prijetna, a še kako resna plat gospodarskega uspeha držav tretjega sveta: četudi neoliberalne politike zagotavljajo gospodarske uspehe, si proizvedeno bogastvo prilastijo predvsem gospodarske in politične elite, le manjši del dobička pa gre navadnim državljanom. Poleg tega so številne države tretjega sveta kljub odločitvi za ekonomski neoliberalizem ostale zveste avtokratski oziroma totalitarni politični ureditvi. Toda pustimo to ob strani, ker to ne sodi v tematiko tega diplomskega dela.

Posvetimo se mehanizmu, ki današnji globalizirani družbi zagotavlja napredek. Pri Majih je to bilo krčenje gozdnih površin, danes je to gospodarska rast, to je sprememba bruto družbenega proizvoda oziroma vsote cen vseh dobrin (blaga in storitev), ki jih proizvede neko gospodarstvo. Gospodarska rast je mantra vseh subjektov tako v kapitalističnih kot nekoč v socialističnih gospodarstvih, od majhnih podjetij, koncernov, držav do naddržavnih organizacij. Gospodarska rast (vsaj teoretično) pomeni več

delovnih mest, višje plače, večje dobičke, večji obseg zbranih davkov državi, več blaginje. Kadar določen gospodarski subjekt v določenem obdobju ne ustvarja gospodarske rasti, je v tako imenovani krizi ali recesiji. V današnji ureditvi torej gospodarski uspeh nujno predpostavlja gospodarsko rast.

Toda ali je mogoče v nedogled dosegati gospodarsko rast, torej vedno več proizvajati in proizvedeno porabljeni? Ali je to v svetu, ki ima po logiki stvari omejene vire, res mogoče? Mar se ni majevska civilizacija sesula, ker je hotela v nedogled požigati gozdove? Ali si danes lahko privoščimo neomejeno porabo Zemljinih virov? To je vprašanje, ki – takšna je moja osebna sodba – ga strokovna in širša javnost absolutno premalo oziroma ga sploh ne reflektirata.

Obstaja pa politična teorija, ki se je na tem vprašanju celo oblikovala. To je zelena politična teorija, ki ji je v vsej njeni raznovrstnosti skupna skepsa do koncepta napredka, pri čemer sta mišljena družbenoekonomski napredek, dosežen po začetku industrijske revolucije, in razvoj demokracije po francoski meščanski revoluciji¹ (Barry 1999, 249). Skepsa izhaja iz prepričanja zelenih teoretikov, da obstajajo naravne meje, zaradi katerih število ljudi na Zemlji ne more neprestano naraščati, svetovno gospodarstvo pa ne vedno več proizvajati (Dobson 2000, 15). Na to so že leta 1972 opozorili avtorji za Rimski klub izdelane študije z naslovom Meje rasti, v kateri so obravnavali prihodnost industrijske družbe in ugotovili, da če se bo tedanji prirast svetovne populacije, industrializacije, onesnaževanja okolja, proizvodnje prehrane in izkoriščanja naravnih surovin obdržal, bo človeštvo v naslednjih sto letih doseglo absolutne meje rasti.

Barry (1999, 249 in 250) ob tem opozarja, da zavračanje koncepta rasti s strani ne more in ne sme implicirati absolutnega zavračanja napredka, doseženega po industrijski revoluciji. Nostalgija za predmoderno ureditvijo ne more biti katalizator zelene politične teorije, temveč redefiniranje koncepta napredka (ibid.), ki ga v trenutni družbenoekonomski ureditvi definira prej omenjena gospodarska rast.

¹ Skepsa se pravzaprav nanaša zgolj na napredek, povezan z industrializacijo, saj zeleni teoretiki razvoja demokracije kot takega ne problematizirajo, jim je pa skupno prepričanje, da je demokratizacija potrebna poglobitve v smeri neposredne ali participativne demokracije.

Zelena politična teorija oziroma njeni ideološki derivati predstavljajo programska izhodišča ter navdih za zelene politične stranke, ki v večini postindustrijskih držav sodijo med uveljavljene politične stranke. Verjetno najmarkantnejša med vsemi je nemška zelena stranka Bündnis 90/Die Grünen (Zveza 90/Zeleni, v nadaljevanju Zeleni).

Evolucija Zelenih se je začela z novimi družbenimi gibanji² (NDG) v šestdesetih in sedemdesetih letih, ki so jim dajala takt predvsem novolevičarska študentska gibanja, državljanska gibanja (Bürgerbewegungen) in kampanja proti pridobivanju jedrske energije. Zgolj za predstavo: leta 1977 je bilo v Zvezni republiki Nemčiji (ZRN) dejavnih okoli 50.000 državljskih gibanj. Leta 1980 je zveza novih družbenih gibanj oblikovala stranko zelenih, pri čemer njeni ustanovitelji niso imeli enotne politične agende, zato je v začetni fazi v stranki prevladoval ideološki eklekticizem, katerega skupni imenovalec je bila sinteza ekološki in novolevičarske misli (O'Neill 1997, 53). Stranka se je opredelila za štiri načela, štiri determinante svoje politike: ekološko, socialno, bazičnodemokratično in pacifistično (Gewaltfrei) (ibid.) Stranka, ki je samo sebe imenovala protistrankarska, se je v letih 1981/82 prebila v štiri deželne parlamente, leto zatem pa še v zvezni parlament (Frankland 2008, 21). Mesto v opozicijskih klopeh, ki so si jih delili s socialdemokratsko stranko, je Zelene postavilo pred nova vprašanja (Ferris 1993, 24): Ali naj se stranka prilagodi konvencionalnemu modelu stranke? Ali naj sodeluje s socialdemokrati proti desni vladi? Ali naj izvoljeni poslanci še naprej vztrajajo pri protisistemski paradigmi in zagovarjajo protestnike iz NDG, ki se na ulicah spopadajo s policijo? Ideološki pluralizem stranke je privrel na plan. Čeprav je Raschke (v Frankland 2008, 22) v stranki razložil osem različnih struj (Strömungen), pa sta bili za nadaljnji razvoj stranke pomembni le dve: tako imenovani »realosi« (v nadaljevanju realisti) in »fundiji« (fundamentalisti). Prvi so bili prepričani, da se morajo Zeleni popolnoma vključiti v obstoječi politični sistem in tako maksimizirati vpliv Zelenih na politične procese. Drugi so v distanciranju od načela bazične demokracije videli nevarnost, da bi Zeleni postali le še ena dodatna brezoblična prosistemska stranka in s tem izgubili potencial za potrebne spremembe (O'Neill 1997, 26). Spor se ni nanašal zgolj na dilemo glede sodelovanja v utečenih procedurah nemške parlamentarne

² Podrobnejši opis fenomena sledi v nadaljevanju dela.

demokracije, ampak je impliciral še veliko globljo dilemo: ohraniti strogo distanco do obstoječega družbenoekonomskega sistema in do njegovih praks in procedur ali pa se vanj vključiti in ga od znotraj reformirati?

Objektivne okoliščine so v začetku devetdesetih let privedle do prevlade realistov. Wiesenthal (Ferris 1993, 2) ugotavlja, da so morali Zeleni s svojimi reformnimi predlogi nastopati pragmatično, sicer bi pri volivcih izgubili vso verodostojnost. Koncept zelene evolucije je prevladal nad konceptom zelene revolucije. Integracija Zelenih v nemški politični sistem je dosegla svoj zaključek leta 1998, ko so Zeleni skupaj s socialdemokrati osnovali novo zvezno vlado, ki je ostala na oblasti sedem let. Zeleni so že v prvem letu postavili tektonske izzive, med katerimi izstopata dva. Članska baza Zelenih je od vodstva stranke, katere pomembna ustanovna komponenta so med drugim bila protijedrska družbena gibanja, pričakovala, da bo doseglo sprejem zakona o takojšnjem izstopu iz jedrske energije, torej da bi vse nemške jedrske elektrarne prenehale delovati. Drugi izziv je prišel iz tujine: leta 1999 je Nato nemško vlado zaprosil za sodelovanje v vojaški intervenciji proti Zvezni republiki Jugoslaviji (ZRJ). Za Zelene, zavezane pacifizmu, je bilo to huda preizkušnja.

V prvem primeru so Zeleni dosegli uzakonitev postopnega jedrskega izstopa, v drugem so soglašali s sodelovanjem v vojaškem posegu.

Cilj pričujoče naloge je analizirati, ali so Zeleni s sodelovanjem v zvezni vladi izvedli paradigmatško-ideološki premik, ali so se leta 1980 odpovedali določenim štirim političnim načelom. Kot indikatorja bom uporabil zgoraj orisana primera jedrskega izstopa ter vojne proti ZRJ. To pomeni, da bo objekt proučevanja časovno omejen predvsem na prvo od obeh vlad Zelenih in socialdemokratov (med letoma 1998 in 2002).

Struktura diplomskega dela izhaja iz zastavljenega cilja. V prvem delu bom predstavil zeleno politično ideologijo, pri čemer izhajam iz predpostavke, da gre za povsem samostojno, čeprav raznovrstno ideologijo. Nato sledi oris političnega sistema ZRN s poudarkom na razvoju njenega strankarskega sistema, kjer me posebej zanimajo njegovi dinamični spodbujevalci. Ključni del diplomskega dela se bo seveda nanašal na Zelene,

kar vključuje oris strankine evolucije tako v organizacijskem kot strukturnem smislu in analizo delovanja Zelenih v zvezni vladi med letoma 1998 in 2002. Delo se bo zaključilo s poskusom odgovora na v prejšnjem odstavku zastavljeni raziskovalni izziv.

Ustvarjanje diplomskega dela bo temeljilo na proučevanju literature, predvsem strokovne. Uporabil bom metodo analize primarnih virov (državne in mednarodne listine, strankarski programi) in metodo analize sekundarnih virov, ki obravnavajo zeleno politično misel, politični sistem ZRN in Zelene nasploh.

2 ZELENA POLITIČNA MISEL

Ali sploh lahko govorimo o zeleni politični ideologiji? Mnogi teoretiki v to dvomijo in izpostavljajo, da nosilci zelene politične misli v maniri teoretskega eklekticizma zgolj poljubno kombinirajo nemalokrat tudi povsem nasprotujoče si elemente drugih ideologij, zato naj bi bila zelena politična ideologija zgolj fantomski pojem.

Dobson (2000, xi) navaja, da še v letu 1989 ni vedel za niti eno knjigo o političnih ideologijah, ki bi obravnavala tudi ekologizem (kot imenuje zeleno politično ideologijo). Šele v devetdesetih letih so nekateri teoretiki postavili ekologizem ob bok drugim političnim ideologijam. Avtor (ibid., 2) opozarja na v laični in strokovni javnosti razširjeno zmedo pri opredelitvi pojma ekologizem, ki se ga pogosto neupravičeno enači z enviromentalizmom. Razlika med njima je v tem, da je enviromentalizem »neke vrste menedžerski pristop k okoljskim problemom, ki izhaja iz podmene, da je rešitev teh problemov mogoča brez fundamentalnih sprememb sistema vrednot oziroma sistema proizvodnje in potrošnje (ibid.).« Povedano drugače: enviromentalizem predpostavlja, da za uspešen spopad z okoljskimi problemi posegi v obstoječo (kapitalistično) družbenoekonomsko ureditev niso potrebni. Nasprotno ekologizem temelji na predpostavki, da je za nadaljnji obstoj planeta nujen »radikalen poseg v naš odnos do nečloveškega naravnega okolja, v družbeno in politično življenje (ibid., 2).«³

Preden se spustimo v podrobnejšo analizo zelene politične ideologije, definirajmo pojem ideologija. Če se opremo na Freedna (1998, 32), je ideologija sistem idej, vrednot in prepričanj, ki:

- a) izkazuje določeno stabilnost,
- b) so ji privržene relevantne družbene skupine,
- c) vsebuje diagnozo družbene in politične realnosti,
- č) ponuja relativno abstraktne izjave o idealni družbeni in politični realnosti,
- d) vsebuje katalog konkretnih političnih ukrepov, s katerimi bi zakrpal luknjo med

³ Avtor ponazori razliko med ekologizmom in enviromentalizmom tudi s sledečim primerom: če se britanska kraljica Elizabeta II. odloči za nakup limuzin na biogorivo, je to prav gotovo poteza v duhu enviromentalizma, nikakor pa vladarica s tem ne postane politični ekologist.

točkama c in č,

e) ki na določene družbene skupine naslavlja pozive k aktiviranju,

f) zagotavlja legitimnost ohranjanju, reformiranju ali radikalni spremembi temeljnih družbenih in političnih razmer v določeni družbi.

Vsaka ideologija daje poseben pomen in legitimnost izbranim temeljnim političnim konceptom (kot so družba, demokracija, transparentnost itd.), ki jih koherentno in logično vključuje v svoj ustroj. Interakcija med identičnimi temeljnimi koncepti posameznih ideologij pogosto razkrije vsebinski prepad. Socialistični koncept družbe je denimo nekaj povsem drugega kot konservativni koncept družbe (Freeden, 1998).

Različne ideologije se zapletajo v medsebojno tekmovanje v »pravilni« interpretaciji temeljnih političnih konceptov, v tekmovanje pa so vključeni tudi interpretativni sistemi, ki omenjene koncepte oblikujejo. To tekmovanje vzpostavlja bazo za politično agitacijo. Napačno bi bilo misliti, da morajo biti ideologije ali njihovi temeljni politični koncepti nujno v vsem »pravilni«; termin ideologija se lahko nanaša tudi na skupek idej ali konceptov, ki so lahko do določene stopnje »napačni«, če imajo politični koncepti napačen ali morebiti nedoločen pomen in vsebujejo vrednote, okoli katerih je temeljni sporazum nemogoč. Tisti, ki sprejema določeno ideologijo, ima njene konstitutivne predpostavke za pravilne ali jih vsaj nima za napačne, saj so del širšega ideološkega skeleta, ki jih postavlja v primeren kontekst in jim daje legitimnost (ibid., 82 in 83). Ideologije so torej mehanizmi, ki zagotavljajo legitimnost določeni ozki interpretaciji konceptov, ki so jim inherentni. Tako nastali konceptualni vzorec, ki oblikuje določeno ideologijo, sestoji iz jedrnih, dopolnilnih in obrobni konceptov. Kar pa ne pomeni, da je vzorec statičen in da ne more biti podvržen spremembam (ibid.).

Ideološkega jedra ne tvori en sam koncept, ampak grozd medsebojno interaktivnih in vplivajočih konceptov, ki jih podpirajo in interpretirajo dopolnilni koncepti, te pa obdajajo obrobni koncepti. Eksistenca niza plasti medsebojno interaktivnih prepričanj je ključ do pluralistične narave sleherne ideologije in v tem primeru odklona znotraj zelene politične misli (Freeden 1995). Kljub odklonu se vse ideologije v zvezi s svojimi izhodišči sklicujejo na univerzalizem, kar pomeni, da lahko le one podajo pravilne odgovore na določena vprašanja, vsak odklon od njihovih odgovorov pa je napačen ali

celo nevaren. Zaradi tega ideologija teži k nekritičnemu mešanju racionalnih in čustvenih argumentov. Nekatere ideologije lahko celo vsebujejo povsem iracionalne elemente. Logika torej ni nujno med značilnejšimi karakteristikami ideologij (Freedon 1998, 36).

2.1 Ključ do razumevanja zelene politične misli

Ideologije se torej oblikujejo okoli jedra, dopolnilnih konceptov in obrobni konceptov. Jedro in do neke mere dopolnilni koncepti tvorijo ideološki imperativ, medtem ko se obrobni koncepti spreminjajo in so za kohezijo ideologije manj pomembni. V luči spoznanja, da je Zemlja omejen ekosistem, predstavlja jedro zelene politične misli skeptičnost oziroma sovražnost do industrializma⁴ in njegove zavezanosti kontinuirani gospodarski rasti: čeprav je del tega omejenega ekosistema, industrializem zaradi lastnega obstoja terja neomejeno in eksponentno gospodarsko rast. Kljub tveganju, da s paradigmo neomejenega razvoja povzroči kolaps Zemlje (Dobson 2000, 30).

Nadalje zelena politična misel izreka spoštovanje naravi, ji priznava integriteto in jo obravnava kot odločilen politični dejavnik. Na podlagi tega problematizira konvencionalni odnos človeštva do narave, kajti poleg človeka zaslužijo tudi vse ostale oblike življenja v naravi enako stopnjo spoštovanja in varovanja. Človek ni nad naravo, zato je pokroviteljski odnos do narave v okviru industrializma, ki v naravi vidi zgolj mrtvo stvarnost in instrument zagotavljanja gospodarske rasti, izrazito problematičen (ibid., 38 in 39).

Tretje jedrno načelo zelene politične misli, holizem, opisuje vzajemno povezane oblike življenja na Zemlji, ki tvorijo neko novo celoto. S holističnega zornega kota je ločevanje človeka od narave absurdno, kar pomeni, da zelena politična misel v svoji »globoki« različitvi razširja meje moralne skupnosti, v katero vključuje tudi zemljo,

⁴ Večina zelenih teoretikov je zavzela distanco tako do kapitalistične kot do socialistične družbene ureditve in ju dojema kot dva obraza širšega svetovnega nazora – industrializma. V tem kontekstu problematizirajo predvsem to, da je tako v kapitalizmu kot socializmu gospodarska rast edini vzvod, ki družbe pelje k napredku. Mnogi zeleni kritiki dodajajo, da je nastanek industrializma povezan s pojavom mehanicističnih znanosti v Evropi v 16. in 17. stoletju. Industrializem je nadomestil organski svetovni nazor in človeka iztrgal iz narave.

vodo, floro in favno (Lovelock 2000). Avtor je prepričan, da ima holizem tudi duhovno dimenzijo, saj Zemlja zanj ni zgolj seštevek njenih delov. Raznovrstna paleta življenjskih oblik na Zemlji, od virusov do kitov in od alg do hrastov, oblikuje vsako posamično bivanjsko entiteto (...) z močjo, ki je precej večja od moči njenih bistvenih delov (ibid.).

Zadnje jedrno načelo je odločitev za takojšnjo kvalitativno in kvantitativno spremembo življenjskega sloga, saj je »odločitev za status quo enaka odločitvi za povečanje tveganja za kolaps (Meadows in drugi 1972, 12)«. Ker obseg svetovne ekonomije ne raste po linearni, ampak po eksponentni stopnji, je problem neomejene rasti v omejenem svetu še toliko večji (ibid., 113).

Zanimivo je, da koncepti, ki so sicer atributi progresivne politične misli, na primer svoboda, enakost in racionalnost, niso v ospredju jedrnih vrednot zelene politične misli, ampak se pojavljajo v kontekstu dopolnilnih konceptov. Med jedrnimi zelenimi načeli ni niti demokracije. Čeprav večina teoretikov (denimo že omenjeni Barry) izpostavlja njen pomen za zeleno politično misel, pa ima realizacija jedrnih načel prednost pred upoštevanjem demokratične procedure (Bahro, 1994). Primarnost zelenih jedrnih konceptov pred demokratičnimi pravili je Bahroja privedla do sklepa, da bi bila morebitna zelena družba ekotiranija, ki bi svoboščine liberalne demokracije postavljala ob stran. Takšne obtožbe o zeleni tiraniji, razširjene med fundamentalističnimi ekoutopisti, kot sta Rudolph Bahro⁵ ali William Ophuls, izhajajo iz različnih teoretskih refleksij v zvezi s »suverenostjo znanosti« ali bližajočim se kolapsom planeta, povezanega s Hobbsovo koncepcijo človeške narave, ki implicira, da je preobrazba družbe po demokratični poti nemogoča (Mills 1996, 98).

Ne glede na to večina zelenih teoretikov ohranja idejo, da je demokracija v različnih oblikah in na različnih ravneh središčnega pomena za zeleno politično misel. Pri tem njihov horizont v nasprotju z ekoutopisti ni toliko usmerjen proti končnemu cilju, temveč proti samemu procesu preobražanja družbe. Demokratizacija družbe naj bi vodila k zeleni družbi. Njihov pogled se napaja iz dvoma v smiselnost radikalnih

⁵ V zvezi z Bahrojem naj omenim, da Doherty (1996) njegovega teoretskega prispevka ne povezuje z

posegov v institucionalno ureditev družbe. Neprimerno bolj so naklonjeni gradualističnemu in miroljubnemu procesu »ozelenitve« družbe.

Kakšno obliko bi zavzel končni objekt omenjene preobrazbe, demokratično ali avtoritarno? Vsem zelenim teoretikom je skupno, da si želijo preobrazbo industrijske družbe v trajnostno zeleno družbo, se pa glede njene oblike delijo v dva temeljna tabora. Večina zelenih teoretikov, ki bi jih lahko označili tudi za prevladujočo strujo zelene misli, ima vizijo družbe z »zeleno rastjo« in z minimalnim vplivom na okolje oziroma družbo v »trajnostnem stanju«, kot bi dejali za spoznanje bolj »ortodoksni« zeleni teoretiki. Koncept trajnostne družbe je pred dobrimi 160 leti vpeljal John Stuart Mill⁶ (Pressman 2006, 71) in pojasnil, da bo progresivna država na koncu svoje poti trajnostna država, kar »bo v primerjavi z zdajšnjim stanjem velik napredek«. Če se industrijsko širjenje namreč ne bo ustavilo, bo Zemlja izčrpana do te mere, da »bo omogočala obstanek samo večje, ne pa tudi boljše in srečnejše populacije (ibid.)«. V trajnostni državi akumulacija kapitala in obseg populacije ostajata na isti ravni, vendar stacionarno stanje kapitala in populacije ne implicira stacionarnega stanja splošnega človeškega napredka. Trajnostna država ni družba stagnacije, ampak je družba kvalitativne in ne kvantitativne rasti, v kateri napredek tehnologije vsakomur omogoča primeren življenjski standard. V trajnostni družbi lahko sleherna dejavnost, ki ne porablja neobnovljivih naravnih virov in ne povzroča ekološke degradacije, dosega neomejeno rast (Meadows 1972). Gre za vizijo, ki do danes zagovarja večina zelenih teoretikov.

V nasprotju »z ideologijo ekološke modernizacije« se radikalnejši zeleni teoretiki zavzemajo za »razstavitev individualističnega porabniškega sistema industrializma« in njegovo nadomestitev z vzdržno družbo, ki bi temeljila na »bioregionalni komunalni socialni strukturi v sodelovanju z novim, ekološko ozaveščenim načinom življenja (Bahro 1994)«. Družba industrializma se mora rekonstruirati, politična moč mora preiti k majhnim samoupravnim združenjem, bioregije pa bi prekinile s prakso odtujenosti človeštva od narave. Na koncu bi vsi člani družbe zaživali polnejše in srečnejše življenje, kjer bi bila ekonomska produktivnost podrejena ekološkim normam (ibid.).

ekologizmom, ampak z »ekologistično revizijo klasičnega marksizma«.

Tako zmernejši kot radikalnejši zeleni teoretski premisleki pa imajo enako težavo: kako naj zelena družba postane in ostane institucionalizirana praksa? Dobson (1990, 48) razlaga, da so teoretiki zaradi vnaprejšnjega prepričanja, da bo sprememba zavesti samodejno vodila do zelene družbe oziroma da bodo družbene in politične strukture in institucije samodejno sledile spremenjeni zavesti, to vprašanje povsem zanemarili.

De Geus (1996, 194) je prepričan, da je nujen predpogoj za spremembo zavesti družbena in institucionalna decentralizacija v povezavi s sodelovanjem na lokalni ravni. Decentralizacija ima dve dimenziji, zeleno oziroma ekološko in demokratično. Prva bi povzročila decentralizacijo gospodarstva, tako da bi lokalna proizvodnja in poraba dobili prednost pred globalno, s čimer bi svetovno gospodarstvo postalo opazno manj potratno. Argument za demokratično decentralizacijo je v kritiki centraliziranih političnih struktur, ki ignorirajo nove ideje in niso voljne politične moči deliti z državljanji. Decentralizirana demokracija bi se opirala na politično udeležbo državljanov, bolj odzivne decentralizirane politične strukture pa bi favorizirale rast zelene (ekološke) zavesti (Kitschelt v Doherty in de Geus 1996, 186). Posledično bi se tako decentralizirana družba spreminjala v vzdržno družbo, ena od nujnosti v procesu preoblikovanja pa bi bil »zeleni družbeni sporazum«, ki bi ga sklenili država in politično dejavni državljanji (ibid.).

Poudarek na institucionalni in družbeni decentralizaciji ter na dejavnem državljanstvu sta dva od številnih dopolnilnih konceptov zelene ideologije. Med pomembnejšimi so še biodiverziteteta, skupnost, individualizem, demokracija, nadzor, enakost, emancipacija, harmonija in samozadostnost (Freedon 1998, 529). Nekateri med njimi so si nasprotujoči in jih je treba v okviru ogrožja zelene politične teorije uskladiti.

Med bolj nasprotujočo si konceptualno dvojico izstopata skupnost in individualnost. Po eni strani zeleni teoretiki nadvse cenijo individualne pravice in avtonomnost, če gre za »spodbujanje državljske kulture, ki državljsane navaja k opravljanju njihovih dolžnosti in osebni skrbi za okolje (Barry 1999, 231)«, naloga države pa je, da zagotovi svoj

⁶ V to smer sta razmišljala že Platon in Aristotel, in tudi številni drugi misleci.

»prispevek k oblikovanju sposobnosti državljanov za samorealizacijo (Smith 2004, 34)«. Šele tako ima sleherno individualno ravnanje kolektivne posledice. Zelena politična misel obravnava koncept skupnosti v vseh njegovih dimenzijah, saj navaja, da bi morali tudi še nerojeni posamezniki sodelovati v odločanju živečih posameznikov – če se to nanaša na njihove (verjetne) interese (ibid., 35).

Odločitve, ki so škodljive za holistično družbo prihodnjih generacij, so enako nesprejemljive kot odločitve, ki škodujejo trenutni holistični družbi. Ne glede na kontekst dvoumnost, ki jo porajata individualnost in skupnost, zrcali nekatere paradokse zelene politične misli. Zeleni teoretiki so morali torej na novo interpretirati omenjena koncepta: za razliko od komunitarnega modela družbe (Gemeinschaft) zelena družba ne zavzema položajev, nasprotnih individualizmu in pluralnosti, saj je tako skupnost kot individualnost vpela v pojem biodiverzitete, ki po Goodinu (v Doherty 1996, 99) vodi v »prizadevanje za diverzitetu, ki ima za posledico pozitivno vrednotenje pluralizma in diverzitete tako v njuni družbeni biti kot v biološki pojavnih oblikah«. S tem je povezana posebna pozornost družbenim manjšinam in individualnim pravicam kot integralnim in nujnim elementom zelene družbe. Zelena teorija o državljanstvu se razvija še naprej, zaradi česar je realno pričakovati dodatno razsvetlitev napetosti med nasprotujočimi si koncepti. Zaradi medkonceptualnih napetosti pa je skoraj nemogoče vzpostaviti trajno klasifikacijo dopolnilnih konceptov.

2.2 Heterogenost zelene ideologije

Na podlagi doslej zapisanega lahko trdimo, da je zelena politična misel konstituirala zeleno politično ideologijo neodvisno od ostalih obstoječih ideologij, ki so z zelenega zornega kota tako ali tako le različne pojavnih oblike »superideologije« industrializma. Razlika med njimi je le v različnih pogledih na redistribucijo družbeno proizvedenega bogastva (Talshir 1998), ne da bi pri tem do strukturnega ogrožja družbe zavzele kritičen odnos. Podobno uniformirane so v svojem omejenem dojemanju naravnega okolja, ki ima zgolj instrumentalno vrednost in je neusahljiv objekt izkoriščanja v službi neprekinjenega ustvarjanja gospodarske rasti. Subverziven položaj zelene ideologije v odnosu do industrijske družbe ne dopušča, da bi jo označili za skupek elementov drugih ideologij ali revizijo določene ideologije (ibid.).

Brez ozira na strogo razmejitev z drugimi ideologijami pa ostaja dejstvo, da je multituda političnih korenin oblikovala ne eno, ampak cel niz zelenih ideoloških struj, ki same sebi priznavajo svojo mnogoterost. Vzdržnost od razvoja ene unitarne zelene ideologije celo oblikuje ideološko zeleno prepričanje, prepleteno z zelenim dvomom nasproti konvencionalnemu političnemu sistemu v povezavi z industrializmom (Burchell 1997). Gre za ambivalenco, značilno za subjekte vseh radikalnih ideologij, razpetih med sodelovanjem in nasprotovanjem političnemu sistemu. Zelene politične stranke so vsaj v svoji zgodnji fazi omenjeno ambivalenco razširile z delovanjem na način »protistrankarske stranke«, ki predstavlja alternativo uveljavljenim političnim strukturam, obravnavanim kot »del problema« (Schumacher v Dobson 1991, 36).

S kritiko industrijskega ekonomskega in političnega sistema je zelena politična teorija razvila dva širša družbenokritična pristopa, antropocentričnega in ekocentričnega. Cepitvena linija med njima poteka čez celoten spekter zelene politične misli, vendar gre v obeh primerih za teoretski model, ki ga zastopa le manjšina zelenih teoretikov, večina se jih namreč uvršča na sredino med obema modeloma. Antropocentrični model je po prepričanju večine teoretikov pravzaprav »nezelen«, saj preobrazba družbe v vzdržno družbo ne more biti izključno antropocentrična. In četudi se le majhen del teoretikov enači z ekocentričnim modelom, lahko predpostavimo, da je temeljna karakteristika zelene politične misli vsaj »neantropocentrična perspektiva, ki interesov nečloveških naravnih vrst in ekoloških skupnosti (...) ne ignorira in jih ne izključuje iz človekovega odločevalskega procesa, zato ker zanj nimajo uporabne vrednosti (Eckersley 1992, 57)«.

Zaradi zavračanja vseh ostalih ideologij, ki jih ima za podrejene »superideologiji« industrializma, je zelena ideologijo nemogoče klasificirati za desno oziroma levo. Sklep Markovitsa in Gorskega (v Talshir 1998), da ima zelena ideologija marksistični kredo oziroma da je revidirani marksizem, ne vzdrži tehtne presoje, saj se tematski polji ideologij nikakor ne prekrivata. Marksizem sicer problematizira kapitalizem, ne pa tudi industrializma. Napačno je tudi stališče Johna Graya, čigar argument za »naravno kongruenco« zelene ideologije s tradicionalnim konservativizmom je spregledal številne zelene politične principe (ibid.).

Večina zelenih teoretikov se sicer strinja, da je delitev na levico in desnico politično

koristna, vendar je premalo uporabna, da bi lahko zajela tudi zeleno ideologijo, ki ima položaj zunaj te delitve (Dobson 1991, 28). Znatno število eksternih teoretikov pa zeleno ideologijo razlaga z besedami: »politična sila, ki lahko poda najglasnejšo zahtevo za dedovanje plašča levega radikalizma (Giddens 1994, 10)«. Tu so še »ekohibridne« ideologije, na primer ekosocializem, ekofeminizem in ekokonservativizem, ki jih nekateri avtorji uvrščajo v sklop zelene politične misli, a zaradi neenakovredne konceptualne podobnosti ne sodijo pod njeno okrilje. Če že lahko vsak politični tok – od fašizma do komunizma – posvoji določene elemente iz zelene ideologije, da z njimi oblikuje svoj pogled, ga to še ne uvršča v zeleno politično družino. Ekonacizem pač ne more obstajati (Talshir 1998). Še več, instrumentalizacija različnih elementov zelene ideologije, namenjene krejitvi drugih političnih agend z zelenim predznakom, zgolj potrjuje legitimnost zelene ideologije kot samostojne entitete (ibid.).

V tem kontekstu prizadeta strukturna trdnost zelene ideologije ne dopušča, da bi pod plaščem ene same ideologije tičalo poljubno število različnih subideologij. Talshir (ibid.) izpostavlja pomen heterogenega teoretičnega ogrodja, ki edino ponuja dostop zelene ideologije. Unitarna analiza bi namreč prezrla njene številne obraze.

Osredotočanje na zeleno ideologijo kot izključno ekološko ideologijo lahko avtorje, ki se z njo ukvarjajo, odvrne od pozornosti na razvoj in refleksije zelene ideologije in vzbudi vtis, da je zeleni ideološki model neenakovreden. Toda zelena ideologija odraža ne samo ekološke in okoljske zadeve, ampak cel spekter tematik: človekove pravice, participativno oziroma neposredno demokracijo, enakost med spoloma, pacifizem, socialno pravičnost. Torej tudi tematske sklope, ki se ekologije tičejo le posredno ali pa sploh ne. Zelena politična ideologija z jasnimi teoretičnimi temelji in praktičnimi implikacijami je torej – v tem kratkem poglavju sem utemeljil njen obstoj – zelo raznolika, njena evolucija pa še zdaleč ni dosegla konca.

3 POLITIČNI SISTEM ZVEZNE REPUBLIKE NEMČIJE

Zgodovina sodobne Nemčije se je začela pisati s porazom v drugi svetovni vojni in z zlomom nacističnega režima maja leta 1945. Poraženo državo so zasedle zmagovalke druge svetovne vojne, Združene države Amerike (ZDA), Velika Britanija (VB) in Sovjetska zveza (SZ), in jo razdelile na štiri zasedbene cone, pri čemer je vsaki od naštetih držav pripadla po ena cona. Po enakem ključu je bilo razdeljeno glavno mesto Berlin. Voditelji ZDA, VB in SZ so se na potsdamski konferenci poleti 1945 dogovorili, da na ozemlju con obnovijo demokratični strankarski pluralizem (Roberts 1997, 3).

Oblast nad državo je prevzel zavezniški nadzorni svet, katerega člani so bili vrhovni poveljniki oboroženih sil vseh štirih zavezniških držav. Zavezniški nadzorni svet je odločitve sprejemal soglasno, vsak posamezni član je imel pravico do veta. Zavezniške države so si sprva prizadevale za enotnost zasedbenih politik, ki pa je bila ob očitnem ideološkem prepadu med ZDA, VB in Francijo z demokratičnim političnim sistemom in tržnim gospodarstvom ter SZ s totalitarnim političnim sistemom in planskim gospodarstvom kratkega roka. Če je bil v vseh zasedbenih conah sprva obnovljen strankarski pluralizem, pa je gospodarski razvoj šel v povsem nasprotne smeri. Zahodne cone, ki so jih nadzorovale ZDA, VB in Francija, so se politično in gospodarsko čedalje tesneje integrirale. Septembra 1948 je tako imenovani parlamentarni svet, ki ga je tvorilo 65 delegatov dežel v zahodnih treh zasedenih conah, začel snovati ustavo za novo zahodnonemško državo. Rojstvo Zahodne Nemčije, uradno Zvezne republike Nemčije (ZRN), datira v maj 1949, ko je začel veljati od zahodnih zaveznikov potrjen temeljni zakon za ZRN, kot se formalno imenuje nemška ustava (Rudzio 2006, 32 in 33). Na območju sovjetske zasedbene cone pa je bila oktobra 1949 pod patronatom SZ ustanovljena Nemška demokratična republika (NDR).

Temeljni obrisi političnega sistema ZRN so zarisani v temeljnem zakonu⁷, ki v veliki meri odseva grenko nemško izkušnjo nacizma. Ravno zato je v prvih devetnajstih členih

⁷ Neobičajno poimenovanje nemške ustave je posledica prepričanja njenih avtorjev, da je temeljni zakon zgolj prehodnega značaja in da ga bo po združitvi celotne Nemčije z vzhodnim delom vred nadomestila trajna ustava. Vendar se to po združitvi države leta 1990 ni zgodilo, je pa bilo besedilo temeljnega zakona nekoliko spremenjeno.

temeljnega zakona posebna pozornost namenjena temeljnim pravicam (gre za državljanske in človekove pravice, to so pravice ustavnega ranga, ki zavezujejo vse državne organe). V nadaljevanju je določena struktura političnega sistema ZRN, navedeni so politični organi na zvezni ravni in njihove kompetence ter povezave med njimi (von Beyme 2002, 37).

Politični sistem ZRN določajo strukturalna načela, navedena v 20. členu temeljnega zakona (Grundgesetz 1949): demokracija, republika, socialna država, zvezna država, delitev oblasti (pravna država, op. p.). Temeljni zakon (Rudzio 2006, 37) konstituira svobodno in demokratično temeljno ureditev. Zaradi izkušnje s protidemokratskimi masovnimi gibanji iz obdobja weimarske republike je potegnil dve posledici: sklicevanje na naravno pravo (ki ga ni mogoče razveljaviti) in večdimenzionalno razumevanje demokracije. Slednje pomeni, da demokracija ni omejena zgolj na suverenost ljudstva in odločitve večine, ampak implicira tudi liberalno-pravno-državno komponento in komponento človekovih pravic (ibid.). Temeljni zakon vsebuje cel niz, za ustave zahodnih demokratičnih držav nenavadnih obrambnih mehanizmov demokratične ureditve, na primer možnost razveljavanja temeljnih pravic (denimo svobode izražanja mnenj, zbiranja, če bi jih kdo instrumentaliziral za rušenje ureditve), možnost prepovedi ustavno spornih političnih strank, izključitev iz javnega sektorja (od javnih uslužbencev se zahteva privrženost ustavnemu redu), pravico do upora (proti vsakomur, ki bi deloval proti ustavni ureditvi) (ibid., 38).

3.1 Zvezni parlament

Organa zakonodajne oblasti na zvezni ravni sta bundestag in bundesrat, ki sprejemata zvezne zakone in bdiata nad proračunom zvezne vlade. Neposredno voljeni so le poslanci bundestaga in imajo torej prosti mandat, poslanci bundesrata pa imajo imperativni mandat, torej so vezani na navodila. Teža organov v zakonodajnem procesu ni enakovredna, kar pomeni, da bundesrat ni bundestagu enakovreden dom parlamenta.

Bundestag sprejema zvezne zakone, voli zveznega kanclerja in v okviru zvezne skupščine tudi zveznega predsednika⁸, nadzoruje delo vlade in izvajanje proračuna,

⁸ Zvezna skupščina (Bundesversammlung), ki voli zveznega predsednika, je sestavljena iz poslancev bundestaga in delegatov deželnih zborov.

odloča o intervencijah bundeswehra, tvori odbore za pripravo zakonov in spremlja delo obveščevalnih služb. Poslanci bundestaga so pri odločanju vsaj formalno povsem samostojni, v praksi pa so pod občutnim vplivom frakcijske discipline. Utečena procedura je, da člani določene frakcije glasujejo zmeraj enotno. Neposlušni poslanci so lahko interno kaznovani, saj je uspeh ponovne kandidature precej odvisen od podpore matične stranke.

Bundesrat tvorijo poslanci, ki jih delegirajo vlade posameznih zveznih dežel. Sodeluje v zakonodajnem procesu, vendar je njegovo soglasje potrebno le za ustavne spremembe in zakone, ki vplivajo na pristojnosti in finančni položaj zveznih dežel (von Beyme 2002, 233–251).

3.2 Zvezni predsednik in zvezna vlada

Vloga zveznega predsednika v političnem sistemu je bolj ali manj simbolična, omejena na izpolnjevanje protokolarnih dolžnosti. Največja moč njegove funkcije je v govorih in javnih refleksijah, s čimer lahko vpliva na tok javne razprave (ibid., 275).

Zvezna vlada z zveznim kanclerjem na čelu izvaja zakone in uredbe. V vsakem zakonu je natančno določen manevrski prostor izvršnih organov. Vsak državljan ima pravico, da upravnemu sodišču naloži preverbo kateregakoli upravnega akta – torej konkretnega postopka eksekutive – ki se ga osebno tiče. Vlada in njeni organi so še posebej podvrženi temeljnemu zakonu.

Zvezni kancler je eden od stebrov politične moči v ZRN. Ker ima praviloma za sabo večino v bundestagu (ki ga seveda sploh izvoli), v precejšnji meri določa smer zakonodajnega procesa v bundestagu. Po drugi strani je njegov položaj relativiziran, kadar je v bundesratu druga politična večina kot v bundestagu (ibid., 267–274).

3.3 Zvezno ustavno sodišče

Vse dejavnosti države so vezane na temeljni zakon. Nad njegovim spoštovanjem bdi zvezno ustavno sodišče. Državljanom je priznana pravica, da z ustavno pritožbo na ustavnem sodišču preverijo zakonitost delovanja konkretnega državnega organa. Med

druge pomembne pristojnosti zveznega ustavnega sodišča sodijo: razsojanje v primeru kompetenčnih sporov med državnimi organi, preverjanje skladnosti sprejetih zakonov s temeljnim zakonom in izrek prepovedi delovanja političnim strankam, ki delujejo proti strukturnim načelom ZRN. Na zvezni ravni deluje še pet drugih sodišč, ki skrbijo za enotnost judikature sodišč na nižjih stopnjah. Za nemška sodišča je značilno, da se ne aktivirajo na lastno pobudo, ampak ko so k temu pozvana (von Beyme 2002, 344–350).

3.4 Nemčija kot zvezna država

Kot zvezna država je Nemčija razdeljena na 16 zveznih dežel. Vsaka zvezna dežela ima svojo obliko vladavine, deželno ustavo, ki seveda ne more biti v neskladju s temeljnim zakonom. Sestava in funkcije posameznih deželnih vlad niso enake.

Tudi deželni parlamenti (v trinajstih zveznih deželah se imenujejo landtag, to je deželni zbor) so voljeni neposredno, nadzirajo delo deželne vlade in proračun ter sprejemajo deželno zakonodajo, ki pa je podrejena zvezni zakonodaji.⁹ Poleg tega so zakonodajne pristojnosti deželnih parlamentov omejene le na določena področja, navedena v temeljnem zakonu.

Vsem zveznim deželam je skupna tudi deželna vlada. Šefa vlade, ki se v trinajstih zveznih deželah imenuje ministrski predsednik, voli deželni parlament, ponekod pa tudi ministre. Izvršne oblasti v deželah so pomemben politični dejavnik nemške politike, saj prek bundesrata sodelujejo v procesu oblikovanja in izvedb politik na zvezni ravni.

Na vrhu pravosodnega sistema zveznih dežel je deželno ustavno sodišče, nižje so deželna sodišča, ki odločajo o tistih zadevah, ki ne sodijo v pristojnost zveznih sodišč. Za večino primerov, s katerimi se ukvarjajo, so deželna sodišča zadnja instanca (Rudzio 2006, 303–315).

3.5 Strankarski sistem

Po zlomu enostrankarskega sistema z absolutno vladavino nacistične stranke maja 1945

⁹ Ustava zvezne dežele Hessen de iure še zmeraj predvideva izvajanje smrtne kazni kot instrument kaznovalne politike, zaradi prepovedi smrtne kazni v temeljnem zakonu pa je dikcija de facto nična.

je bila Nemčija do junija istega leta brez organiziranih političnih strank. Zaradi negativnih izkušenj s strankami iz weimarske Nemčije so zahodni zavezniki načrtovali počasno oblikovanje političnih strank od spodaj navzgor (von Alemann 2001, 43). Sovjeti so ravnali po svoje, saj so junija leta 1945 dopustili, da so se v njihovi zasedbeni coni na novo oblikovale štiri politične stranke, ki so obstajale že v obdobju Weimarske republike: Komunistična partija Nemčije (KPD), Socialdemokratska stranka Nemčije (SPD), Krščanskodemokratska unija (CDU¹⁰) in Liberalnodemokratska stranka Nemčije (LDPD) (Niedermayer 2006, 112). Začetni pluralizem v vzhodni coni je bil z ustanovitvijo Enotne fronte protifašističnih demokratičnih strank avgusta istega leta in z združitvijo KPD in SPD v Socialistično enotno stranko (SED) speljan v smer prevladujočega vpliva SED, ki je vztrajal do leta 1989 (ibid.).

Sovjetom so kmalu sledili tudi zahodni zavezniki in na ozemlju svojih zasedenih con obnovili strankarski pluralizem. Za ustanovitev stranke v določeni zasedeni coni je bilo treba pridobiti licenco tiste zavezniške države, ki je to cono nadzorovala. Tudi v zahodnih conah so v ospredje stopile štiri v prejšnjem odstavku navedene stranke, ki so do konca leta 1945 dobile nadregionalni značaj (Rudzio 2006, 112). Podoba strankarske četverice je bila sledeča (Rudzio 1977, 81–83):

- CDU: Označevala se je za nadkonfesionalno krščansko stranko, ki ne dela razlike med posameznimi družbenimi razredi.
- SDP: V nasprotju s svojo predhodnico iz obdobja Weimarske republike je poskušala nagovarjati ne le delavski razred, ampak tudi preostali del volilnega telesa.
- LDPD¹¹: Njeno področje so bile tržne reforme in svobodno tržno gospodarstvo na podlagi nedotakljivosti zasebne lastnine.
- KPD: Stranka se je popolnoma identificirala s politiko SZ, zaradi česar se je oddaljila od drugih strank.

Pappi (v Niedermayer 2006, 115) navaja, da sta strankarski sistem polarizirali predvsem

¹⁰ CDU je na zvezni ravni od leta 1949 povezana s stranko CSU, ki je organizirana zgolj na Bavarskem. Tudi CSU je konservativno usmerjena stranka, le da za razliko od CDU daje večji poudarek socialnim politikam. Koalicija CDU in CSU na zvezni ravni se imenuje tudi Unija.

¹¹ S kratico LDPD so sicer mišljeni v vseh štirih conah delujoči liberalci, vendar je treba opozoriti, da je bil uradni naziv stranke (in s tem njena kratica) v vsaki coni drugačen.

dve konfliktni dimenziji: družbenoekonomsko nasprotje med srednjim slojem in samozaposlenimi na eni strani ter delojemalci in sindikalno organiziranimi državljani na drugi strani, druga konfliktna dimenzija pa je implicirala spor med verskimi in cerkvenimi dejavniki nasproti dejavnikom sekularizacije. Konfliktna struktura je bila nesimetrična, saj sta SPD in CDU/CSU zavzeli vsaka le po en pol obeh konfliktnih linij. SPD se je zasedla v okolju delavskega razreda, CDU/CSU pa kljub deklarativni nadkonfesionalnosti v katoliškem okolju. FDP je bila v zvezi s prvo konfliktno linijo na strani CDU/CSU, v zvezi z drugo pa na strani SPD (ibid.). V manjši meri sta na strankarski sistem vplivali ustavna konfliktna linija med diktaturo in demokracijo, ki pojasnjuje obstoj KDP in desnih ekstremističnih strank, ter konfliktna linija med centralistično in federativno urejeno državo, zaradi katere je v zgodnjem obdobju ZRN delovalo precej manjših regionalnih strank (Rudzio 2006, 114).

Že leta 1946 je SDP presegla diferenciranost v conah in se v zahodnih conah združila, dve leti kasneje je enak korak storila LDPD (nastala je liberalnodemokratska stranka FDP). CDU/CSU pa se je združila šele leta 1950, eno leto po prvih volitvah v bundestag. K združitvi strank so pozivale različne institucije, na primer bundestag. Vloga strank je močno narasla po prvih deželnozborskih volitvah, ki so jih v zveznih deželah zahodnih treh con izvedli v letih 1946 in 1947 (Lösche 2006, 20).

Pozitivno vlogo je političnim strankam priznal leta 1949 uveljavljen temeljni zakon, ki v 21. členu pravi (Grundgesetz 1949): »Politične stranke sodelujejo pri političnem izražanju volje naroda. Njihova ustanovitev je prosta.« Isti člen pa tudi odseva izkušnjo nacističnega totalitarizma: »Njihova interna urejenost mora biti skladna z demokratičnimi načeli. Politične stranke morajo javno predložiti račune o izvoru in porabi sredstev. Politične stranke, ki se zaradi svojih ciljev ali ravnanja privrženecv nagibajo k omejevanju ali odpravi svobodne demokratične temeljne ureditve oziroma k ogrožanju stanja ZRN, so v nasprotju z ustavo. O vprašanju nasprotja z ustavo odloča zvezno ustavno sodišče.«

Na prvih zveznih parlamentarnih volitvah leta 1949 je preboj v bundestag uspel desetim strankam. Pisana sestava bundestaga, posledica ohlapne zakonodaje, po kateri je določeni stranki za vstop v bundestag zadoščalo pet odstotkov prejetih glasov v vsaj eni

zvezni deželi, je vseeno nakazala bodočo razslojenost nemškega strankarskega sistema: daleč spredaj sta bili CDU/CSU kot tedaj edina ljudska stranka¹² in SPD (skupaj sta prejeli 72,1 odstotka glasov), potem z občutnim zaostankom FDP, za njo s še večjim zaostankom KPD in ostale stranke. Zaradi veliko strank, ki so se uvrstile v bundestag, se je volitev leta 1949 oprijelo ime »zadnje weimarske volitve«. Vlado je sestavila koalicija CDU/CSU, FDP in na Spodnjem Saškem zasidrane skrajne desničarske Nemške stranke (DP); kanclerski položaj je prevzel Konrad Adenauer. Začelo se je obdobje prevlade CDU/CSU, ki je imela do leta 1969 kot stranka z najvišjo podporo med volivci v vsaki vladi glavno besedo (Roberts 1997, 12).

Pravi pretres na strankarski sceni so povzročile druge volitve v bundestag leta 1953. Zaradi zaostrelega določila o petodstotnem pragu, ki je odslej veljal za vso državo in ne la za posamično zvezno deželo, se je število v bundestagu zastopanih strank skrčilo na pet. CDU/CSU, SPD in FDP so prejele kar 83,5 odstotka glasov. Von Beyme (2002, 116) vidi vzroke za kopičenje v prvi vrsti v izravnavanju starih razkorakov:

- verska konfliktna linija (katoličani-protestanti) je bila presežena z ustanovitvijo nadkonfesionalne krščanske stranke;
- homogenizacija regionalnih razhajanj s povojno amputacijo nemškega državnega ozemlja in premeščanjem prebivalcev med vojno in še bolj po njej;
- integracija agrarnih skupin prebivalstva v obe krščanskodemokratski stranki;
- sistem licenc v zasedbenih conah je blokiral ustanavljanje ekstremističnih strank; v nadaljevanju pa je skrajno levico onemogočal za Zahodne Nemce neprivlačen razvojni model NDR, skrajno desnico pa sta brzdala gospodarski uspeh ZRN in njena uspešna politična integracija v zahodnoevropski in transatlantski politični prostor.

Obdobje med letoma 1952 in 1962 je bilo obdobje konsolidacije nemškega političnega sistema, ki sta mu poleg že navedenega zaostrelega določila o volilnem pragu dala noto še bliskovit gospodarski vzpon države in čedalje bolj polarizirana dinamika med CDU/CSU kot vladno stranko in SDP kot opozicijsko stranko (Alemann 2001, 109). Moč CDU/CSU je predvsem zaradi karizmatičnega kanclerja Adenauerja in

¹² Ljudska stranka (Volkspartei) je stranka, ki je odprta za člane in volivce iz vseh slojev in katerihkoli ideoloških nazorov. V ZRN imata ta status CDU/CSU in SPD, prva vse od ustanovitve, ko se je opredelila za nadkonfesionalno stranko, druga od sprejema godesberškega programa leta 1959.

gospodarskega ministra Ludwiga Erharda, zaslužnega za tako imenovani gospodarski čudež, naraščala. Na volitvah leta 1957 je stranka prejela celo absolutno večino glasov (Roberts 1997, 15). Sočasno je s prizorišča izginilo precej manjših strank. CDU/CSU je »posrkala« številne stranke z desne polovice političnega spektra (Korte 2004, 137), v levo polovico pa je poseglo ustavno sodišče, ki je leta 1956 zaradi protisistemske dejavnosti prepovedalo delovanje KPD (Niedermayer 2006, 115). Tri leta zatem se je SPD na kongresu v Godesbergu odpovedala razrednemu boju in se izrekla za stranko vseh državljanov, ne le delavskega razreda, kar je bistveno omililo družbenoekonomsko konfliktno linijo (ibid.). Prav SPD je proces konsolidacije najbolj škodoval, saj v nasprotju s CDU/CSU, ki je lahko sodelovala z DP in še bolj z FDP, ni imela nobenega potencialnega koalicijskega partnerja (von Beyme 2002, 117). Koalicijski problem se je za SPD končal šele leta 1969.

Sartori (v Niedermayer 2006, 115) šestdeseta in sedemdeseta leta povezuje s pojmom dvoipolstrankarski sistem. Na volitvah leta 1972 in 1976 so CDU/CSU, SPD in FDP zbrale več kot 90 odstotkov glasov. Obe veliki ljudski stranki sta se v ideološkem smislu čedalje bolj pomikali proti sredini (Rudzio 2006, 86–92). Vendar niti CDU niti SPD nista mogli doseči absolutne večine, zato je bil ključ za sestavo vlade vse do leta 1998 v rokah FDP, brez katere nobena od ljudskih strank ni mogla sestaviti vlade, razen če ta ni bila večinska kot med letoma 1966 in 1969 (ibid., 122). »FDP je bila dinamičen in odločilen element nemškega strankarskega sistema (ibid. 123)«.

Sredi šestdesetih let je Nemčijo zajela gospodarska kriza, ki je dosegla vrh v letih 1966 in 1967 in tako zaključila vse od konca druge svetovne vojne trajajoče obdobje gospodarske rasti. Kriza je dala krila desnemu ekstremizmu, saj se je postnacistična Nacionalna demokratična stranka Nemčije (NPD) leta 1967 prebila v štiri deželne parlamente. Dve leti kasneje je s 4,3 odstotka za las zgrešila uvrstitev v bundestag in dosegla svoj politični vrhunec (von Beyme 2002, 146). Poleg tega je kriza leta 1966 povzročila predčasen razpad koalicijske vlade CDU/CSU in FDP. Novo vlado, ki je vzdržala do leta 1969, sta sestavili CDU/CSU in SDP (Niedermayer 2006, 116 in 117). Po volitvah leta 1969 se je oblikovala vlada SDP in FDP s socialdemokratskim kanclerjem Willyjem Brandtom na čelu, prva vlada, v kateri CDU/CSU ni imela niti glavne besede niti v njej ni sodelovala (Roberts 1997, 17).

Od konca šestdesetih let je predvsem zaradi karizmatičnega Brandta na vplivu pridobivala SPD in se na volitvah leta 1972 prvič v zgodovini ZRN prebila na prvo mesto med strankami (Niedermayer 2006, 115 in 116). Rudzio (2006, 120) uspeh SPD pripisuje upadu števila samozaposlenih, napredujoči sekularizaciji in razgradnji socialnopsiholoških pregrad med slojema uslužbencev in delavcev in odpovedi razrednemu boju. Roberts (1997, 18) še dodaja uspešno Brandtovo politiko navezovanja stikov s socialističnimi državami (tako imenovana Ostpolitik), predvsem z NDR, SZ in Poljsko, kar je stabiliziralo položaj ZRN. Gospodarsko škodljive posledice svetovne naftne krize leta 1973 in afera Guillaume (odkritje, da je bil član Brandtovega kabineta Günther Guillaume tajni agent NDR) sta Brandta prisilila k odstopu. Kancelersko mesto je prevzel socialdemokrat Helmut Schmidt, koalicija med SPD in FDP pa je ostala na oblasti do leta 1982 (ibid.).

Obdobje tristrankarskega oziroma dvoipolstrankarskega sistema se je približalo svojemu koncu leta 1980 z ustanovitvijo stranke Zeleni (Die Grünen), tri leta kasneje pa se s prebojem omenjene stranke v bundestag tudi formalno izteklo (Betz 1999, 31). Osemdeseta leta so temeljno strukturo dotedanjega strankarskega sistema počasi izbrisala, pri čemer sta največ izgubili obe ljudski stranki. Krive za to so bile dlje časa delujoče strukturne težave, a tudi strateške napake strank in notranji spori. Ugled CDU/CSU je bistveno prizadel tudi za lastno strankarsko bazo preveč konservativen Franz Josef Strauß (CSU) in stranka je na volitvah leta 1980 dosegla najslabši izid v svoji zgodovini. Po vmesnem vrhuncu na volitvah leta 1983, ko je CDU/CSU izkoristila Zelene kot »dobrodošlo sovražno podobo« (Bösch v Niedermayer 2006, 117), se je trend nazadovanja stranke nadaljeval (Niedermayer 2006, 117). SPD je pretresal notranji spor zaradi politike zveznega kanclerja Schmidta, ki se je v sedemdesetih letih opredelil za gradnjo objektov za pridobivanje jedrske energije in precej pripomogel k temu, da je nato sprejel tako imenovani dvojni sklep o namestitvi raket srednjega dosega na območju Zahodne Evrope. Notranji spori v SPD so omajali razmerje s FDP. Slednja je s pomočjo CDU/CSU leta 1982 v bundestagu izglasovala konstruktivno nezaupnico vladi (ibid.) in z omenjeno stranko tudi postavila novo vlado s Helmutom Kohlom (CDU) na čelu. SPD se je le nekaj mesecev po tem odmaknila od »osrednjih političnih smernic socialdemokratske stranke, sklenjenih v obdobju, ko je bil zvezni

kancler Helmut Schmidt (Walter v Niedermayer 2006, 118)«. Predčasne volitve leta 1983 so se za SPD končale z dramatičnimi izgubami, ki so se štiri leta kasneje le še poglobile (ibid.).

Zaradi odločitve vodstva FDP o predčasnem koncu sodelovanja s SPD je zavrelo med bolj socialdemokratsko usmerjenimi liberalci. Nekateri med njimi so se pridružili SPD, drugi pa so ustanovili novo liberalno stranko, ki pa je ostala majhnega pomena (Roberts 1997, 20 in 21).

Predčasne volitve leta 1983 so CDU/CSU in FDP omogočile, da so nadaljevale z delom v vladi. Von Beyme (2002, 149) je za te volitve dejal, da se je ZRN iz trdnjave nedejavnosti v strankarskem sistemu prelevila v eldorado uspeha alternativne politike. Pri tem misli na uspeh Zelenih (ki so se uvrstili v parlament), stranke, ki se je po Robertsu (1997, 19) razvila iz novih družbenih gibanj in državljskih gibanj (Bürgerwegungen). Von Beyme (2002, 149) je uspeh Zelenih pojasnil s povsem institucionalnimi faktorji: neprivlačnost realnega socializma v ZRN, brezdomovinskost liberalne levice ter federalistično urejen politični sistem, ki je tedaj slabo organizirani stranki omogočil regionalne uspehe. Niedermayer (2006, 118) pa fenomen Zelenih pojasnjuje z v sedemdesetih letih nastalo novo družbeno konfliktno linijo med libertarnim in avtoritarnim vrednotnim sistemom¹³. Prvi je svoj organizatorski izraz dobil ravno v Zelenih. Nasprotni pol je predstavljala NPD, ki so se ji sredi osemdesetih let pridružili še Republikanci in Nemška narodna unija (DVU), vendar ta pol ni nikoli dosegel vpliva (uspelo se jim je uvrstiti v več deželnih zborov, nikoli pa v bundestag), kakršnega je imel nasprotni pol. K uspehu Zelenih (ibid., 119) je precej pripomogla slaba odzivnost SPD na okoljskoliberalne tematike in relativno precejšnja naklonjenost medijev, medtem ko je bil nasprotni blok zaradi vezi z nacizmom deležen medijske blokade. Kot katalizator vnosa nove konfliktno linije v strankarski sistem je v osemdesetih letih služil cel niz dogodkov: od že omenjenih odločitev Schmidtove vlade v zvezi z jedrsko energijo in namestitvijo raket v okviru Nata do problematike

¹³ Po Niedermayerju gre za proces, ki se je odvil v vseh zahodnoevropskih državah. Razlogi za izoblikovanje libertarnih in avtoritarnih vrednotnih sistemov so v prehodu iz klasične industrijske družbe v postindustrijsko globalizirano družbo, ki ga zaznamuje vznik priložnosti in tveganj, s čimer imajo posamezniki različne izkušnje, prav tako različen pa je njihov odziv.

naraščajočega števila beguncev in prosilcev za azil, ki se je pojavila v drugi polovici osemdesetih let (ibid., 118).

Posebno prelomnico v evoluciji nemškega strankarskega sistema pomeni pridružitve NDR k ZRN novembra leta 1990. Že leto pred tem se je de facto (ne pa tudi de iure) enostrankarski sistem NDR, v katerem je imela glavno besedo SED, začel razkrajati in se do združitve obeh Nemčij preoblikoval v pluralističnodemokratični strankarski sistem (ibid., 119). Stranka SED se je reformirala in se z novim imenom Stranka demokratičnega socializma (PDS) vključila v strankarski sistem združene ZRN. Enako so storile tako imenovane blokovske stranke¹⁴.

Večina strank si je poiskala partnerske stranke na zahodu in obratno. Vzhodnonemški volivci so se kmalu zgledovali po zahodnonemških strankah, vendar pa so bili na stranke dosti manj navezani kot zahodnonemški volivci (Lösche 1993, 109).

Najpomembnejša posledica združitve za strankarski sistem države je bil preboj PDS v bundestag na volitvah leta 1990. Stranka je predstavljala težavo predvsem za SPD, saj se je napajala iz iste volilne baze, vendar je bila zaradi simpatij do režima nekdanje NDR nesprijemljiv koalicijski partner (Rüdiger 2002, 82). O PDS von Beyme (2002, 156) pravi, da se je v svojem programu oklepala potrebnosti socialistične alternative kljub neuspehu realnega socializma. Najvišjo podporo je uživala med uslužbenstvom, ki je imelo korist od prejšnjega režima. Teh strank v ideologiji in načinu življenja ni bilo mogoče uskladiti z novimi neortodoksnimi levičarji iz ZRN (ibid., 159). Ob združitvi države jo je najslabše odnesla tista stranka, ki je bila do tega projekta absolutno najbolj skeptična – Zeleni. Pred prvimi volitvami v bundestag združene države so zamudili priložnost, da bi se združili z ideološko povsem kompatibilno stranko Zveza 90/Zeleni, ki je na območju NDR začela delovati februarja 1990. To se jim je maščevalo z neuvrstitvijo v bundestag, saj na območju nekdanje ZRN niso presegli petodstotnega volilnega praga, ki je veljal ločeno za Zahodno in Vzhodno Nemčijo (šlo je za izjemo, ki se kasneje ni več ponovila). Zvezi 90 je preboj v parlament uspel (Lösche 1993, 110).

¹⁴ Blokovske stranke so bile stranke, ki so v političnem sistemu NDR obstajale ob vodilni SED, s katero so tudi tvorile enoten blok. Njihov obstoj je služil videzu domnevno strankarsko pluralistične NDR, čeprav niso bile v konkurenčnem razmerju s SED in niso imele nobene politične moči.

Na volitvah je sicer suvereno zmagala CDU/CSU z 48 odstotki prejetih glasov, tako da se v vrhu izvršne veje oblasti, ki sta jo že od 1982 obvladovali omenjena stranka in FDP, ni nič spremenilo.

Spremembe na strankarski sceni je prineslo šele leto 1998. Močno je odmeval sklep SPD v zvezni deželi Mecklenburg - Predpomorjanska, ki se je po deželnih volitvah odločila, da deželno vlado sestavi s PDS, čeprav je imela na voljo tudi druge stranke. PDS je tako prebila obroč izolacije, vendar je SPD še naprej zavračala možnost sodelovanja na zvezni ravni (Poguntke 2002, 47).

Volitve v bundestag leta 1998 so presenetile v prenekaterem oziru. CDU je z 35,1 odstotka prejetih glasov utrpela zgodovinski poraz, saj je manj glasov dobila le leta 1949, in zaostala za prvouvrščeno SPD, ki so ji volivci namenili 40,9 odstotka glasov. V bundestag so se tako kot na prejšnjih volitvah uvrstili tudi Zveza 90/Zeleni, FDP in PDS, ostale stranke pa so dobile 5,7 odstotka glasov, kar je bilo največ po letu 1957. Glavno presenečenje volitev ni bila zmaga SPD, ampak hud poraz CDU/CSU. Vzrok za njen poraz je bil v od decembra 1996 stalno naraščajoči brezposelnosti, ki je Kohlova vlada ni zmogla ustaviti (Rudzio 2006, 184). Zmagovita SPD bi lahko teoretično stopila v koalicijo s prav vsako od strank v bundestagu, a se je odločila za sodelovanje z Zelenimi (ibid., 185).

Že kmalu po prevzemu vladne odgovornosti skupaj z Zelenimi je SPD utrpela veliko izgubo priljubljenosti pri volivcih, in sicer predvsem zaradi pomanjkljivih politično-konceptualnih priprav na delovanje v vladi¹⁵, spora med zveznim kanclerjem Gerhardom Schröderjem in njegovim finančnim ministrom Oscarjem Lafontainejem (ki se je končal z odstopom slednjega) in nasploh proceduralnih problemov v obliki slabe koordinacije in nesposobnosti za pogajanja. Po štirih letih delovanja je bila bilanca Schröderjeve vlade obremenjena predvsem s slabim stanjem gospodarstva in trga delovne sile (Niedermayer 2006, 122).

¹⁵ Izkazalo se je, da za obljubo SPD o socialno vzdržni modernizaciji države ni bilo nikakršnega med kanclersko palačo, vodstvom stranke in frakcijo v bundestagu dogovorjenega reformnega koncepta, ki bi bil pripravljen za uzakonitev in implementacijo v praksi.

Še nekaj mesecev pred volitvami v bundestag leta 2002 se je CDU/CSU nasmihala zmaga, toda trend se je obrnil, ko je Schröder odločno agitiral proti napovedujočemu se vojaškemu napadu na Irak pod vodstvom ZDA in odločno zavrnil možnost nemškega sodelovanja v njem. SPD je na volitvah zbrala 38,5 odstotka glasov (enako kot CDU/CSU), torej je nazadovala, vendar so okrepljeni Zeleni rdeče-zeleni vladi zagotovili kontinuiteto (ibid.).

Ekonomske težave so kmalu po volitvah znova pritisnile na vlado in Schröder je leta 2004 predstavil program ekonomsko-socialnih reform Agenda 2010, ki je predvideval izdatno krčenje socialnih izdatkov. Znotraj SPD so se pojavila huda trenja, kar je vplivalo tudi na volivce, ki so stranki pripisovali čedalje manj kompetenc na področju zagotavljanja socialne pravičnosti. Trenda ni zaustavil niti dogovor vlade z opozicijo o davčnih in delovnopravnih reformah, dosežen decembra 2003. SPD je začela zaporedoma izgubljati na deželnih volitvah, in ko je maja 2005 utrpela hud poraz tudi v Severnem Porenju - Vestfaliji, se je Schröder odločil za izvedbo predčasnih volitev s pomočjo glasovanja o zaupnici vladi (ibid., 122 in 123).

Predvolilna kampanja leta 2005 ni bila toliko zaznamovana z razpravami o dediščini rdeče-zelene vlade kot z razpravami o predvolilnem programu CDU. Ta je – ne da bi se opredelil do vnetljivega vprašanja socialne države – napovedal specificirane politike obremenitve prebivalstva in krčenja socialne države, kar je SPD uporabila za opozarjanje volivcev pred »socialno hladno« CDU/CSU (ibid.). Strategija SPD se je obnesla, saj je stranka prejela le en odstotek manj glasov kot CDU/CSU, ki je dobila 35,2 odstotka. Desni tabor, to sta CDU/CSU in FDP, za sestavo vlade ni imel zadosti poslancev, je pa z več kot polovično podporo bundestaga razpolagal levi tabor (SPD, Zeleni in Levica.PDS¹⁶), vendar je SPD možnost sodelovanja z Levico.PSD na zvezni ravni že pred volitvami kategorično izključila. Kot edina mogoča alternativa je drugič v zgodovini ZRN nastala velika koalicija med CDU/CSU in SPD pod vodstvom zvezne kanclerke Angele Merkel.

¹⁶ Stranka PDS se je julija 2005 združila s prav tako skrajno levo stranko Delo in socialna pravičnost – volilna alternativa (WASG, stranko je leta 2004 ustanovila skupina nekdanjih članov SPD, nezadovoljnih nad Schröderjevimi reformami) in se preimenovala v Levica.PSD.

Velika koalicija je nadaljevala projekt Agende 2010, drugih večjih strukturnih posegov v socialno državo pa se ni lotila, kar je povzročalo nezadovoljstvo med bolj neoliberalno usmerjenimi krogi v CDU/CSU. Merklovo so obtoževali, da je zasedla tradicionalno politično polje SPD in se postavila v vlogo zagovornika socialne države. Vendar je s tem ugled Merklove (in CDU) in s preišljenimi in odmevnimi dejavnostmi na mednarodnem političnem odru zelo narasel. Zadnje obdobje vlade je zaznamovala svetovna finančna in gospodarska kriza, ki je izbruhnila leta 2008. Vlada je na to odgovorila s konjunktornim programom, ki je (in bo) državo precej zadolžil.

Kampanja pred volitvami v bundestag leta 2009 je bila usmerjena predvsem v vprašanja, povezana z gospodarsko krizo, kar je ljudskima strankama škodovalo. Obe sta pristali na zgodovinsko nizkih ravneh, CDU je s skromnimi 33,8 odstotka glasov vseeno pristala na prvem mestu, pri čemer ji je bila v veliko pomoč priljubljenost Merklove, SPD pa so volivci namenili zgolj 23 odstotkov glasov. Rekorden uspeh FDP, ki je prejela 14,6 odstotka glasov, je CDU/CSU omogočil, da je z njo sklenila koalicijsko pogodbo in v vlado vstopila z v ideološkem smislu najprimernejšim in najbolj zaželenim partnerjem.

4 OD NOVIH DRUŽBENIH GIBANJ DO »PROTISTRANKARSKE« STRANKE

Kot sem že navedel, so se Zeleni leta 1980 oblikovali iz zveze raznolikih novih družbenih gibanj¹⁷. Že v svoji zgodnji fazi so uspeli tako kot protestno gibanje kot konvencionalna volilna sila (O'Neill 1997, 53), s čimer so si zagotovili čvrsto volilno bazo. K njihovem uspehu so bistveno pripomogle nekatere strukturne značilnosti političnega sistema ZRN: vertikalna ustavna ureditev, ki politično prši na zvezno, deželno in lokalno raven; zakonodaja, ki strankam, ki so na deželnozborskih ali državnozborskih volitvah prejele vsaj 0,5 odstotka glasov, priznava pravico do javnih finančnih sredstev, in volilni sistem, ki vključuje precejšnjo stopnjo pluralnosti za volitve polovice sedežev v bundestagu na način neposrednega glasovanja za kandidata vzporedno s proporcionalnim sistemom, ki je osnovan na listi politični strank (ibid., 53 in 54).

Pomembno vlogo je odigrala tudi politična kultura, za katero von Beyme (2002, 61), pravi, da nikoli ne izhaja iz statičnega nacionalnega značaja, ampak je podvržena spreminjanju. Povojna politična kultura ZRN se je napajala iz travmatične izkušnje iz časa pretirane mobilizacije s strani nacistov in novih pretiranih poskusov mobilizacije v NDR. O'Neill (1997, 54) omenja prikrit občutek krivde Nemcev zaradi izkušnje nacistične diktature in teptanja človekovih pravic, zaradi česar so bili dovzetni za sporočila mirovniških in libertarnih gibanj, predhodnikov Zelenih. Povojni generacijski konflikt¹⁸ je bil v Nemčiji izrazitejši kot v drugih industrijskih državah. Levo usmerjeni študenti so se postavili po robu molku starejših generacij o nacistični tiraniji. Mladi Zahodni Nemci so občutili tako krizo identitete kot krizo avtoritete. Njihov upor je bil

¹⁷ Fink Hafner (2001, 27) pravi, da so se nova družbena gibanja (NGD) pojavila v sedemdesetih letih v Zahodni Evropi. Povezana so z novo politiko, to je spletom družbenih inovacij in političnih inovacij, vezanih na omenjeni prostor v omenjenem obdobju. NDG so bila usmerjena v krepitev »postmaterialnih vrednot« (Inglehart v ibid.), kot sta skrb za višjo kakovost življenja ljudi in spoštovanje avtonomije posameznika. Na političnem področju so poudarjala nove tematike (okoljevarstvene, mirovne, pravice marginalnih skupin itn.) in se zavzemala za inovacije v načinu političnega delovanja (v smeri participativne oziroma neposredne demokracije).

¹⁸ Mišljeni so študentski protesti v letu 1968, op. p.

dvojen: usmerjen proti tretjemu rajhu kot proti bonški republiki (Frankland v O'Neill 1997, 54).

Kot sem že omenil, je k oblikovanju zelene politične stranke v znatni meri pripomogla neodzivnost SPD za tematike, ki so jih izpostavljala nova družbena gibanja. Kleinert (1992, 14) s tem v zvezi ugotavlja, da ko je proti koncu sedemdesetih let reformni sij socialdemokratsko-liberalne vlade čedalje bolj slabel in je postalo jasno, da uveljavljene politične stranke nimajo nobenega razumevanja za spodbude novo nastalega ekološkega gibanja ter državljskih gibanj, se je v čedalje močnejših novih družbenih gibanjih krepila razprava o lastni strankarskopolični organiziranosti.

Konkretna posledica te razprave je bil nastanek tako imenovanih zelenih list kandidatov, ki so se med letoma 1977 in 1980 udeležili volitev na lokalni ravni in volitev v Evropski parlament (EP). Frankland (2008, 19) je omenjeno obdobje označil za obdobje oblikovanja zelene stranke.

4.1 Obdobje oblikovanja med letoma 1977 in 1980

Med pomembnejše institucionalne predhodnike Zelenih sodi leta 1977 v zvezni deželi Spodnja Saška ustanovljena stranka Zelena lista – varstvo okolja (GLU) (O'Neill 1997, 55). Še isto leto je na volitvah v kreistag (združenje občin) v Hildesheimu dobila 1,2 odstotka glasov in si zagotovila eno poslansko mesto. Po tem uspehu se ji je priključila Okoljevarstvena stranka Spodnje Saške (USP). Delegati na združitveni konferenci GLU in USP so osnovali stranko z enodimenzionalnim (»single issue«, to je osredotočenost na en tematski sklop, v tem primeru na varstvo okolja) profilom (Kleinert 1992a, 14). Na volitvah za spodnjesaški deželni zbor je GLU prejela visokih 3,9 odstotka glasov. V deželnem okrožju Lüchow-Dannenberg, kjer je bila načrtovana gradnja objekta za predelavo izrabljenega jedrskega goriva, je dobila celo 17,8 odstotka vseh glasov (ibid., 15).

Leta 1979 je GLU združila moči s še dvema manjšima strankama¹⁹, ki sta se razvili iz novih družbenih gibanj, in nastopila na volitvah v EP. V ta namen je bilo ustanovljeno

¹⁹ To sta Zelena akcija – prihodnost (GUZ) in Akcijska skupnost neodvisnih Nemcev (AUD).

tako imenovano Drugo politično združenje – Zeleni (SPV), ki sicer ni bilo politična stranka. Temeljni dogovor SPV je bil oblikovan z besedami »ekološko, socialno, bazičnodemokratsko in pacifistično«. Na volitvah v EP je SPV prejela 3,2-odstotno podporo volivcev, s čimer je lahko izterjala povračilo stroškov predvolilne kampanje v višini 4,5 milijona nemških mark. Ker 3,2-odstotna podpora ni obetala vstopa v bundestag v bližnji prihodnosti, je vodstvo SPV navezalo stik s pisanimi in alternativnimi listami (bunte Listen) in začelo pogajanja o ustanovitvi stranke na zvezni ravni (Gottschlich v Frankland 2008, 20).

V nasprotju z zgoraj imenovanimi strankami, ki so bile dejavne in relativno uspešne predvsem v podeželskem okolju, so pisane in alternativne liste domovale v urbanih predelih severne in zahodne Nemčije (ibid., 22). In če so bile spodnjesaške stranke v programskem smislu enodimenzionalne, so liste razvile ideološke nastavke za celovito sistemsko kritiko. Ekologija je bila le eden od njihovih tematskih sklopov, ne da bi imela večjo težko kot drugi. So pa pisane in alternativne liste posvetile posebno pozornost tistim interesom, ki so jih uveljavljene stranke spregledale. Kleinert (1992a, 25) navaja interese protijedrskih skupin, podnajemnikov, četrtnih skupnosti v mestih in istospolno usmerjenih ljudi.

V zgodnjem obdobju kasnejše zelene stranke lahko torej razločimo tabor, ki bi ga Dobson (2000, 2) označil z besedo environmentalistični in na drugi strani levičarsko-alternativni tabor, ki je razvil protisistemsko kritiko. »Od konca šestdesetih let v okolju akademske levičarske kulture nastala levičarska politična in 'protikulturalna' infrastruktura je predvsem v velikih in univerzitetnih mestih s premikom novih levičarjev od dogmatizirane kadrovske politike k praktično usmerjenemu 'projektnemu delu' omogočila upoštevanja vredno razširitev (Kleinert 1992a, 23)«. Pisane in alternativne liste so nastale največ iz komunističnih skupin oziroma strank, denimo iz Komunistične zveze (KB) v Hamburgu ali KPD v zahodnem Berlinu (ibid.). Ena od prvih pisano-alternativnih list, ustanovljenih zaradi udeležbe na volitvah, je bila leta 1978 v Hamburgu ustanovljena Pisana lista Hamburg (BuLi) (ibid.). Tudi v tem primeru glavno mesto v programu ni bilo namenjeno ekologiji, ampak kritiki razgradnje državljanskih pravic, boju proti diskriminaciji manjšin in enakopravnosti žensk. Na volitvah v deželni zbor (ki se v Hamburgu imenuje Bürgerschaft) je dobila 3,5 odstotka

glasov in s tem ostala pod petodstotnim pragom (Mewes 1998, 33).

Navedimo še ustanovitev Alternativne liste v zahodnem Berlinu leta 1978, ki pa je bila pod tako izrazitim vplivom maoistične KPD, da se je precej članov še v istem letu umaknilo z liste. Kljub vsemu je lista na volitvah v berlinski deželni zbor (Abgeordnetenhaus) dobila 3,7-odstotno podporo (Hubert 1992, 19). Pomembno prelomnico pomeni ustanovitev Bremenske zelene liste v Bremnu leta 1979. Lista, v kateri so se združili nekdanji socialdemokrati, neodvisni levičarji in protijedrski aktivisti in ki je v programu izpostavila predvsem ekologijo, se je kot prva ekološka stranka v Nemčiji prebila v deželni zbor (Bürgerschaft). Na volitvah ji je bilo dodeljenih 5,1 odstotka glasov (Mewes 1998, 34).

Uspešni volilni nastopi ekoloških strank in list so te dokončno spodbudili k organiziranju enotne stranke, ki bi delovala na zvezni ravni.

4.2 Ustanovitev Zelenih

Preden se je ustanovitev stranke lahko zgodila, je bilo treba razjasniti stališče nove stranke do razrednega boja. Marksistično usmerjeni privrženci bodoče stranke so namreč izpostavljali, da program zelenih dejstva razrednega boja ne sme zanikati, s čimer pa se niso strinjali nemarksistično usmerjeni privrženci. Teoretski prepad med marksistično in novo ekološko pozicijo je do neke mere uspel zgladiti Rudolf Bahro, vzhodnonemški disident, znan po kritiki režima NDR s položaja humanističnega marksizma (Mewes 1998, 35). Od jeseni leta 1979, ko se je preselil v ZRN, je levičarskim skupinam razlagal, da je ekološka kriza zadnji stadij kapitalizma. Klasična marksistična razredna analiza naj bi bila preživeta, saj se je proletariat s potrošništvom odpovedal rušenju kapitalizma. Ne razredni interes, ampak posebni interesi človeštva naj bi usmerjali idejo revolucije. Udejanjenje slednje pa terja sodelovanje vseh družbenih skupin, ki občutijo destruktivne sile kapitalizma (ibid.).

Zelena stranka je bila ustanovljena 12. in 13. maja v Karlsruheju. Ustanovna članica Jutta Ditzfurth (2000, 71) je ustanovni kongres v mestni dvorani opisala takole: »12. in 13. januarja 1980 je mestna hala v Karlsruheju pokala po šivih: 1004 delegati so želeli

ustanoviti povsem novo stranko. Okoli 300 novinarjev je osuplo in nejeverno hkrati spremljalo strankarsko zborovanje, kakršnemu še niso bili priča: kmetica se je soočila z radikalno feministko. Militantni demonstranti so razpravljali s krščansko usmerjenimi pacifisti. Pankerji z ljudmi v ovratnikih. Komunisti z antropozofi (...).«

Ustanovni kongres je glede na zgoraj nakazana nasprotja potekal zelo turbulentno. Mnenja delegatov so se kresala v prvi vrsti glede odnosa do načela nenasilja, pacifizma (Gewaltlosigkeit). Predlog dela delegatov, ki so se zavzemali za »pravico do upora in socialnega silobrana« nasproti državnim »ukrepom represije in nadvlade«, je plenum zavrnil in sprejel formulo nenasilja v okviru temeljnega zakona. Hkrati je zavrnil možnost revolucij. S tem je bila tlakovana pot do pravice do silobrana, ki je bila kasneje vnesena v zvezni program stranke. Strankin odnos do pacifizma je postalo jedro trenj med izbruhom vojne na Kosovu (ibid., 73).

Naslednje pereče vprašanje na ustanovitvenem kongresu se je nanašala na dvojno članstvo: Ali so lahko člani komunističnih strank in drugih podobnih organizacij člani Zelenih? Ker bi bilo treba za sprejem strankinega statuta zbrati (v tem primeru nedosegljivo) dvotretjinsko večino glasov delegatov, je bil sprejet kompromis. Odborom stranke na ravni dežel je bilo prepuščeno, da za prehodno obdobje določijo ustrezno ureditev (ibid., 74).

Strankin program je bil določen na zboru v Saarbrücknu marca leta 1980. V preambulo programa so vnesli štiri temeljna načela Zelenih (ekološko, socialno, bazičnodemokratično in nenasilno) ter jim dodali kratko razčlemba.

Ekološko načelo se nanaša na izvajanje politik »aktivnega partnerstva z naravo in človekom«, saj je človek del ekosistema in je kot tak nanj tudi navezan, zaradi česar je treba stabilnost ekosistema varovati (das Bundesprogramm 1980, 4 in 5).

Ekološki dejavnik je razviden tudi v »socialnem« načelu. Uničevanje okolja »povzroča realno siromašenje kljub naraščanju osebnih prihodkov, žrtve pa so predvsem otroci, mladostniki, starejši in hendikepirani. (...) Očitno je to družbeno stanje razvidno tudi iz dejstva, da so ženske v skoraj vseh družbenih področjih zapostavljene in nadvladane

(ibid., 5)«.

Načelo bazične demokracije implicira strankino hotenje po uvedbi in uveljavljanju elementov neposredne demokracije v smislu nadomestnosti. Predvsem pri tem načelu so Zeleni zavzeli distanco do preostalih strank. Gudrun (v Raschke 1993, 492) ugotavlja, da bazičnodemokratsko načelo vsebuje dve vrsti pravil: pravila, ki naj bi zavarovala interno strankarsko decentraliziranost in avtonomijo različnih ravni ter organov, in pravila, ki naj bi nosilce funkcij vezala na bazično voljo podrejenih organizacijskih ravni. Posebej pri tem načelu se stranka jasno distancira od uveljavljenih strank: »Naše notranje strankarsko življenje je popolno nasprotje uveljavljenim strankam v Bonnu. Slednje so nesposobne in nevoljne soočiti se z novimi pogledi in mislimi demokratičnega gibanja (das Bundesprogramm 1980, 5)«.

Zeleni so se prav tako zavezali načelu nenasilja, ne pa tudi pravici do silobrana. Načelo nenasilja so interpretirali kot organizirano mednarodno delovanje v prid mirovnim politikam, vendar brez uporabe orožja. Kajti, »po vsem svetu je treba uničiti atomsko, kemično in biološko orožje, tuje oborožene sile pa se morajo umakniti s tujih teritorijev (Gudrun v Raschke 1993, 492)«. Kljub javno izraženi želji znatnega števila delegatov po izstopu iz koriščenja jedrske energije se omenjena tema ni uvrstila v program. Namesto tega je bila posredno omenjena v preambuli statuta. »Nastalo je več tisoč državljanskih pobud, ki so z glasnimi demonstracijami nastopile proti gradnji jedrskih elektrarn, saj so tveganja eksploatacije jedrske energije nezlomljiva, radioaktivnih odpadkov pa ni mogoče deponirati (ibid.)«.

S tem programom so Zeleni nastopili na zanje prvih volitvah v bundestag leta 1980. Le 1,5 odstotka prejetih glasov je bilo za stranko razočaranje (Mewes 1998, 36), a so jo uspehi na deželni ravni v letih 1981 in 1982²⁰ ponovno mobilizirali (ibid., 37). To se je izrazilo na predčasnih volitvah v bundestag, kjer so osvojili 5,6 odstotka glasov in si zagotovili 27 sedežev v bundestagu (ibid., 38). Za komaj tri leta obstoječo stranko je bil to impresiven korak.

²⁰ Zelenim je uspel preboj v deželni zbor v Berlinu (leto 1981; 7,2 odstotka prejetih glasov), v

4.3 Prevzem vladne odgovornosti v Hessnu

Leta 1982 so se Zeleni v deželni zbor Hessna prebili še odločneje kot leto zatem kot na zvezni ravni. Prejeli so namreč osem odstotkov, medtem ko so se štiri leta prej morali zadovoljiti zgolj z dvema odstotkoma. Ko je leta 1982 koalicija med SPD in FDP na zvezni ravni razpadla, se je razšla tudi iz enakih koalicijskih partnerjev sestavljena hessenska deželna vlada. Decembra 1982 je z delom nastopila manjšinska deželna vlada stranke SDP s podporo Zelenih, kajti številni člani socialdemokratske stranke so se krčevito upirali formalni koaliciji z novo stranko (O'Neill 1997, 60). Vzrok za to so bili protesti, ki so jih člani in privrženci Zelenih organizirali proti odprtju nove vzletne steze na letališču Frankfurt.

Hessenska manjšinska vlada je bila zelo nestabilna²¹, zato je že 1983 prišlo do predčasnih deželnozborskih volitev, na katerih so Zeleni dobili le še 5,9-odstotno podporo. Tudi tokrat razmere še niso bile zrele za rdeče-zelena vlado, zato je vladne vaje spet prevzela manjšinska socialdemokratska stranka, dokler se ji ni leta 1985 tudi formalno pridružila še zelena stranka (ibid.). Zeleni so tako doživeli še en vrhunec: prvič so sodelovali v vladi. Toda ali so s tem dosegli cilj svojega delovanja? Mar niso Zeleni nastali tudi kot odziv na po njihovem mnenju zaničevalen odnos uveljavljenih strank do interesov državljanov? Buchsteiner (Die Zeit 1999) je ob tem zapisal: »Fundamentalna protisistemska opozicija se je izgubila v množici, ko so Zeleni vstopili v občinske in deželne parlamente in pripomogli k stabiliziranju 'obstojećih razmerij dominacije' (dikcija iz zveznega programa leta 1980). Iz gibanja je nastala stranka, iz neparlamentarne opozicije parlamentarna in nazadnje, leta 1985 v Hessnu, udeležba v vladi. Utopije so se pretopile v projekte, nato v zakone.«

Zeleni so z vstopom v hessensko deželno vlado dobili mesto ministra za okolje, ki ga je zasedel Joschka Fischer in tako postal prvi član Zelenih na ministrskem položaju. »S prisego 12. decembra 1985, na katero je prišel oblečen v športne copate, kavbojke in športni sako, je vzbudil precej zanimanja. Temeljnih zelenih postulatov ni mogel preliti v realnost. Izstop iz jedrske energije ter sprejem takojšnjega programa glede ravnanja z

Hamburgu (1982; 7,7 odstotka), Hessnu (1982; 8,0 odstotka) in v Spodnji Saški (1982; 6,5 odstotka).

²¹ V Nemčiji se je uveljavil izraz »hessenske razmere« kot sopomenka za politično nestabilno stanje. Do opisanega dogajanja v Hessnu je bila manjšinska vlada za Nemčijo terra incognita.

odpadki sta izostala. Odvoz nevarnih odpadkov kemičnega koncerna Hoechst v NDR je povzročil burne demonstracije Zelenih proti lastnemu ministru (Mewes 1998, 41)«.

Rdeče-zelena koalicija je razpadla že čez dve leti, in sicer zaradi nasprotovanja Zelenih deželnemu ministrskemu predsedniku Holgerju Börnerju, ki je jedrskemu podjetju Alkem podaljšal dovoljenje za obratovanje. Aprila istega leta so potekale predčasne deželnozborske volitve, na katerih so Zeleni dobili 9,4 odstotka podpore, vendar sta večino glasov dobili CDU/CSU in FDP ter postavili novo vlado (ibid., 38).

Obdobje od pomladi 1984 do državnozborskih volitev leta 1987 Kleinert (1992a, 61) opisuje kot zlati vek oziroma kot zenit Zelenih, saj so nanizali kar precej volilnih uspehov²². V zlatem veku so vstopili v sedem deželnih zborov, po dvakratni zaporedni uvrstitvi v bundestag pa so se utrdili kot četrta najmočnejša stranka.

4.4 Kooperacija ali subverzija?

Vzporedno s čedalje tesnejšim vključevanjem v nemški strankarski sistem so se v stranki krepile razprave glede specifikacije njenih ciljev in poti do teh, ki so dosegle višek v odprtem sporu med tako imenovanimi realisti in fundamentalisti²³. Spor se je prvič javno manifestiral, ko so se januarja 1986 v Frankfurtu srečali realisti iz celotne države, dva meseca zatem pa se je sestalo še fundamentalistično krilo. Interni poskusi za organiziranja »sredine« med sprtima stranema so propadli eden za drugim. Predsedstvo stranke je postalo oder, na katerem so se lomila kopja nasprotujočih si taborov, ki nista bila zmožna združitve. »Pozivi akterjev, ki se niso identificirali ne z eno ne z drugo stranjo, so izzveneli v prazno (Raschke 1993, 16)«. Uspeh na državnozborskih volitvah leta 1987 je notranja trenja o prihodnji usmeritvi stranke le še bolj razplamtel. Kot posrednik med sprtima stranema je konec osemdesetih nastopila skupina »Aufbruch« pod vodstvom Antje Vollmer, ki pa je doživela le zmeren uspeh. Zdelo se je, da se bo

²² Leta 1984 so Zeleni na deželnozborskih volitvah v Baden-Württembergu dobili 8,0 odstotka glasov, leto kasneje v Berlinu 10,6 odstotka, leta 1986 v Hamburgu 10,4 odstotka, na Bavarskem 7,5 odstotka, v Spodnji Saški pa 7,1 odstotka, leta 1987 v Porenju-Pfalški 5,9 odstotka in v Hessnu 9,4 odstotka. Na volitvah v bundestag leta 1987 so prejeli prav tako visokih 8,3 odstotka podpore.

²³ Kot sem v tem delu že izpostavil, so v stranki v tem obdobju obstajale tudi druge konfliktne linije, ki pa so bile v primerjavi z linijo med fundamentalisti in realisti nepomembne.

spor dokončno razširil (Mewes 1998, 42).

Po O'Neillu (1997, 62) ni šlo zgolj za spopad dveh frakcij, ampak mnogo več. Korenine spora so bile v vprašanju odnosa do političnega sistema. Po prepričanju realistov je bilo ekološko prestrukturiranje družbe mogoče doseči le v okviru parlamentarnega delovanja in v sodelovanju SPD, ideološko najbližjo stranko. Fundamentalistom se je že misel na kooperacijo s »sistemom« zdelo bogokletna, prakticiranje kooperacije pa so enačili s kategoričnim zanikanjem zavezanosti alternativni politiki (ibid.). To ne pomeni, da sprti strani nista imeli več skupne vizije; nasprotno, nobena od njiju se ni oddaljila od radikalne vizije ekologizma. Le da so realisti volilne uspehe Zelenih razumeli kot poziv h konkretnim akcijam in ne k polemiziranju o danem družbenoekonomskem sistemu (ibid.).

Spor med realisti in fundamentalisti je vnovič razkril to, kar je bilo razvidno že ob ustanovitvi stranke: njene člane je združeval le ohlapen najmanjši skupni imenovalec, opredeljen s predikati »ekološko, socialno, bazičnodemokratsko in nenasilno«. Kot je razvidno že iz njihovega poimenovanja, so fundamentalisti²⁴ stremeli k povratku k fundamentalnim vrednotam zelenega gibanja (Kleinert 1992, 112). Sodelovanje v vladi v Hessnu so sprejeli kot nedopustljiv prelom s temeljnim vrednostnim dogovorom strank, kot prelom s paradigmo protistrankarske stranke. Na drugi strani so realisti »sprejeli temeljna pravila igre večinske demokracije, v gibanju ekološkega reformizma pa so videli edino možnost, da z novo stranko uveljavijo politične spremembe (ibid.)«. Kleinert (v Roth in Murphy 1998, 58), ugledni član Zelenih in realist, je leta 1984 s sledečo izjavo povzel paradigmo realistov: »Kar zdaj šteje, ni nova izdaja starih socialističnih modelov, ampak ekološka prihodnost kapitalizma. (...) Potrebujemo mešanico regulativnih politik, ki bi jih izvajala država, in ekološko ekonomijo s tržnimi elementi.« Joschka Fischer (ibid., 59), prav tako realist, je leto kasneje zapisal: »Kapitalizem je zmagal, socializem izgubil. (...) Tudi če se levičarsko srce joče ali celo zjoče do smrti, nam to kaže, da bodo ogrožene in odločilni instrumenti ekološke reforme industrijskega sistema določeni z obstoječo ekonomsko obliko zahodnega kapitalizma.« Ditfurthova (Roth in Murphy 1998, 57), takrat predstavnica fundamentalistov, je na to

²⁴ Frankland (2008, 24) v fundamentalistih prepozna alianso ideološko sicer heterogenih radikalnih

odgovorila z opisom realistov: »Cinizem, buržoazifikacija, centralizacija, izolacija in koncentracija informacij, avtoritete ter vladajoče moči opisujejo SPD in karakterizirajo 'realiste'.«

Najkasneje v enem letu se je tehnica začela nagibati na stran realistov, ki so do začetka devetdesetih let iz stranke povsem izrinili fundamentaliste (O'Neill 1997, 67). To se je nakazovalo že iz deloma paranoidnih ideoloških predstav fundamentalistov (Ditfurth 1992): druge politične stranke, ki so prav tako imele ekološki program, so bile označene za »ekofašistične« (ibid., 151), predrojstvena diagnostika je bila izenačena z genskimi in reproduktivnimi tehnologijami (kar je z biološkega vidika nesmiselno), v zvezi z genskimi raziskavami in jedrsko tehnologijo oziroma industrijo pa so fundamentalisti ustvarili cele teorije zarote (ibid., 61). Spopadi med realisti in fundamentalisti so povzročili, da je stranka zanemarila svoje programsko težišče, okoljska vprašanja. Torej vprašanja, ki so sploh povzročila nastanek zelene stranke. Opazovalec delovanja Zelenih v osemdesetih letih je moral priti do sklepa, da Zeleni očitno ne mislijo več na okoljska vprašanja (Frankland 2008, 30). To je bilo očitno že na strankarskih zborovanjih, kjer so okoljske teme zavzemale manjši del dnevnega reda.

Kljub vsej silovitosti notranjih trenj o ideološki in paradigmatiki usmeritvi, ki pa so bila (Raschke 2001, 361) »fenomen predvsem na zvezni ravni, na deželni ter lokalni ravni pa zgolj margina«, je Zelenim na zveznih volitvah leta 1987 uspelo povečati zastopstvo v bundestagu z 28 na 44 sedežev. Že čez tri leta, ko so potekale prve zvezne volitve po združitvi obeh Nemčij, pa so morali zaužiti grenko tableto. Prejeli so le 4,8 odstotka glasov in tako na območju nekdanje Zvezne republike Nemčije zgrešili petodstotni prag (ta je veljal ločeno za zahod in vzhod države) in ostali pred vrati bundestaga. Glavni vzrok za poraz je bil že omenjena pasivnost stranke, ki se pred volitvami ni združila z vzhodnonemško Zvezo 90/Zeleni. Dodatni napaki sta bili dvom stranke do združitve ZRN in NDR, v kateri je neupravičeno videla nevarnost oživitve nemškega nacionalizma, in prevelika osredotočenost na okoljsko paradigmatiko bazo – predvsem podnebne spremembe – kar je bilo v kontekstu zaradi združitve države evforične kampanje povsem zgrešeno (O'Neill 1997, 68-69).

ekologistov in radikalnih ekosocialistov, ki pa jim je bilo skupno nasprotovanje realistom.

Združitev vzhodne in zahodne Nemčije kot posledica padca poveljne blokvske ureditve pa je bistveno spremenila tudi makropolitčne parametre. Socializem je bil (vsaj tako se je takrat zdelo) odvržen na smetišče zgodovine, na mednarodnem političnem odru pa so nastopile Združene države Amerike kot edina velesila. Nova nastavitev ideološkega kompasa Zelenih je bila neizogibna.

Tudi v povezavi s tem so fundamentalisti v skladu s pričakovanji na začetku devetdesetih let stranko zapustili. Odhod so utemeljili z besedami, da je stranka »obogatila parlamentarno 'mašinerijo' s še enim uveljavljenim primerkom, zaradi česar je izgubila smisel svojega obstoja (Raschke 2001, 336)«. Posamezni uporni fundamentalisti so pod vodstvom Jutte Ditzfurth ustanovili stranko z imenom Ekološka levica, ki pa v strankarskem spektru Nemčije ni nikoli zavzela omembe vredne vloge.

Kljub odhodu fundamentalistov je stranka nekako ostala razdeljena na dve krili. Levo krilo, ki so ga prej zasedali fundamentalisti, so zavzeli na kompromise pripravljeni zmerni levičarji, njim nasproti je stalo desno krilo. A kot pravi Raschke (ibid.), sta v stranki organizirani ideološki jedri zajeli nič več kot tretjino članske baze. Kot celota se je stranka z odhodom »fundijev« pomaknila proti sredini. Konec ideološkega dualizma je stranko postavil pred nujnost nove organizacijske in programske nastavitve. Pred njo je bil nov izziv: združitev s stranko Zveza 90/Zeleni.

4.5 Združitev Zelenih in Zveze 90/Zeleni

Demokratizacija političnega sistema NDR leta 1989 je na levoalternativni politični sceni spodbudila nastanek novih gibanj in strank. Med temi so pomembnejša gibanja Demokracija zdaj, Inicijativa mir in človekove pravice ter Novi forum, ki so se 22. septembra 1991 združila v politično stranko Zavezništvo 90. Poleg so nekateri člani Novega foruma, ki so bili proti združitvi z Zvezo 90, osnovali svojo stranko. Svoje deželne odbore so v vzhodnonemških deželah – z izjemo Saške – postavili tudi zahodnonemški Zeleni, tako da so na območju nekdanje NDR delovale kar tri stranke, ki jih je družila pripadnost zelenoalternativnemu spektru (O'Neill 1997, 75). Seveda se je kmalu izkazalo, da je medsebojna konkurenca Zelenih in Zveze 90 (tako v

ideološkem smislu kot v boju za glasove volivcev) stranki zapletla v konkurenčen odnos in negativno vplivala na njuno bodočo perspektivo. Glede na okoliščine se je združitev obeh strank morala manifestirati kot najvarnejša pot, ki vodi vsaj k tistim interesom oziroma ciljem, ki so bili skupni obema strankama (Rudzio 2006, 135). Združitev je članstvo obeh strank vsaj v prvi fazi sprejemalo predvsem kot zdravorazumsko nujnost, ni pa bilo s srcem na njeni strani. Na obeh straneh je namreč prevladovalo nezaupanje do »avtentičnosti« druge strani. K združitvi je napeljevala »zdravorazumska logika« in ne »resnična želja« (ibid.).

Združitev strank je bila uradno izvedena 22. novembra 1992 s podpisom združitvenega sporazuma (ki je bil uveljavljen leto kasneje), na podlagi katerega je nastala nova stranka z imenom Zveza 90/Zeleni. Kljub združitvi se Zeleni niso odpovedali svoji primarni viziji delovanja na podlagi neposredne demokracije. »Hočemo imeti posluh za kritike in proteste državljanek in državljanov, jih sprejeti, jih spodbuditi k aktiviranju in razviti celostne koncepte, ki bodo svojo veljavo dobili iz povezave med konkretnimi utopijami in realnimi koraki (Politische Grundsätze 1993, 12)«. Programska maksima zahodnonemških Zelenih, ki je še v osemdesetih letih implicirala »ekološko, socialno, bazičnodemokratsko in nenasilno«, se je s podpisom združitvenega sporazuma spremenila v »človekove pravice, ekologijo, demokracijo, socialno pravičnost, družbeno enakopravnost žensk in moških, odpoved nasilju (ibid., 2)«.

5 STRUKTURIRANOST STRANKE ZELENIH

5.1 Organiziranost Zveze 90/Zelenih

Kot sem že omenil, so Zeleni parlamentarno demokracijo sprva želeli oblikovati v skladu z lastnim razumevanjem politike, tako da bi politični sistem v nasprotju z dotedanjo politično prakso izražal voljo državljanov. Sčasoma je zahteva po realizaciji postulatov načel neposredne demokracije združevala le še strankine fundamentaliste, ostali (večinski) del pa se je od nje po tihem odvrnil. Kljub temu se Zeleni niso nikoli želeli uvrščati v družino uveljavljenih strank, ampak so se obravnavali kot njeno nasprotje. Zaradi zavračanja reprezentativne demokracije in zahtev po nadgradnji političnega sistema z elementi neposredne demokracije je prvotna organiziranost Zelenih veljala kot idealen primer od spodaj navzgor (model »bottom up«) nastale in delujoče strukture (Alemann 2001, 119). Kajti tako organizirana stranka posveča veliko pozornost regionalnim in lokalnim pobudam. Strankina baza je tista, ki usmerja stranko. Model »bottom up« uteleša klasično demokratično prepričanje, da mora volja volivcev prek medijskih kanalov določati politiko. Baza določa politično agendo, mediji pa jo posredujejo politikom v strankah in vladah (ibid.).

5.1.1 »Protistrankarske« institucije

Kot »protistrankarska stranka« so Zeleni strogo ločili poslanski mandat od opravljanja uradniških funkcij v stranki ali izvršni veji oblasti (ločitev mandata od funkcije), pri izbiranju imen za zapolnitev uradniških funkcij so upoštevali ženske kvote in poudarili pomen načela rotacije ter imperativnega mandata, ki naj bi krepil načela neposredne demokracije.

Ločitev **mandata od funkcije** naj bi preprečila preveliko kopičenje moči v rokah enega človeka. Nevarnost za kaj takega bi bila, če bi denimo poslanec Zelenih v bundestagu imel še določeno funkcijo v vladi ali stranki. Navedeno pravilo je veljalo do konca leta 2002²⁵, zaradi česar sta se denimo člana zveznega predsedstva Claudia Roth in Fritz Kuhn, ko sta bila navedenega leta izvoljena za poslanca v bundestagu, odpovedala

²⁵ Torej tudi v tistem časovnem obdobju (1998–2002), ki je za to diplomsko delo najrelevantnejše.

predsedovanju stranki. Naslednje leto so zvezni delegati Zelenih načelo ločitve mandata od funkcije zrahljali in dopustili možnost, da je tretjina članov zveznega predsedstva tudi poslancev (Klein in Falter 2003, 95).

Ženske kvote so bile uvedene z namenom, da preprečijo prevlado moških na strankarskih položajih. Zeleni so ženske kvote določili leta 1986 s tako imenovanim ženskim statutom. Tako na vseh kandidatnih listah za parlamentarne volitve in volitve vodstva stranke ženske zasedejo vsa liha mesta. Vodilno mesto na kandidatni listi je torej zmeraj rezervirano za ženske (Frankland 2008, 29).

Načelo rotacije so Zeleni prvič uporabili na občinskih volitvah leta 1978. Načelo predvideva, da se na funkcijah, na katere so bili izvoljeni člani Zelenih, po določenem obdobju izvede kadrovska menjava. Glede na strankin program iz 1980 bi načelo rotacije morali upoštevati poslanci v bundestagu in deželnih zborih. To bi pomenilo, da bi moral izvoljeni kandidat po preteku določenega obdobja – vendar znotraj trenutne zakonodajne periode – svoje mesto prepustiti naslednjemu na listi. V ustavnopravnem smislu je načelo rotacije v sivi coni, saj posega v koncept poslanskega mandata, vendar pa ni kaznivo. Svobodna odločitev slehernega poslanca je, ali bo načelo rotacije upošteval ali ne. Že v osemdesetih letih so načelu sledili le maloštevilni deželni oziroma zvezni poslanci. Navdušenja nad rotacijo niso kazali niti tisti politiki, ki so bili dejavni pri njegovi vpeljavi, denimo Petra Kelly ali Jutta Ditfurth. Danes načelo rotacije nima več nobene praktične vrednosti, saj Zeleni sledijo utečeni praksi uveljavljenih strank, o menjavah na poslanskih položajih pa na volitvah odločajo državljani (Klein in Falter 2003, 94).

Imperativni mandat je nasprotje svobodnemu mandatu, ki nosilcu funkcije omogoča prosto razpolaganje z odločevalskimi kompetencami. Imperativni mandat je po svoje najizrazitejša karakteristika baznodemokratske stranke, saj poslanec, njegov nosilec, ne more ravnati po svoji volji, ampak se mora ozirati na zahteve baze (državljanov), ki ga je izvolila. Nemški ustavni zakon prakticiranje imperativnega mandata prepoveduje, a so Zeleni kljub temu vsaj v začetni fazi z njim eksperimentirali in pri tem je v nadaljevanju tudi ostalo (ibid., 92).

Do baznodemokratskega koncepta Zelenih je kritičen von Beyme (2002, 162). Pravi, da so v stranki sčasoma dojeli, da je na mesto neposrednega demokratičnega uveljavljanja volje baze stopilo »rigidno usmerjanje, ki ga izvajajo elite struj (van Hüllen v Beyme 2002, 161)«. Ker funkcionarji, zvezni tajnik in sodelavci poslanskega kluba v bundestagu niso upoštevali načela rotacije, je postala njihova moč trajna (ibid.). Kjer pa so rotacijo izvajali, je personalna fluktuacija preprečila porajanja trajne strokovnosti in izoblikovanje vodilnih osebnosti (ibid.).

S tem se strinja tudi Demirović (2008, 150), ki pravi, da (zgoraj naštete, op. p.) institucije neposredne demokracije ne samo da niso izpolnile pričakovanj, ampak so povzročile »obsurnost« odločevalskih struktur, težave pri rekrutaciji članov in nezmožnost večje udeležnosti nečlanov v stranki in njenih dejavnostih (ibid.). Poleg tega so ustvarile razmere za razvoj neformalne vodstvene klike in multifunkcionalne politične elite. Razlog za strankino vztrajanje pri sicer zelo okrnjenih institucijah neposredne demokracije je v njihovi instrumentalizaciji v bojih med različnimi težnjami v stranki (ibid.).

5.1.2 Organizacijska struktura

Strukturiranost Zelenih se z manjšima izjemama ne razlikuje od strukturiranosti ostalih nemških političnih strank. Glavni organ, ki sprejema najpomembnejše odločitve stranke, je **Konferenca zveznih delegatov** (BDK, Bundesdelegiertenkonferenz), ki jo predstavlja 750 članov, ki jih delegirajo okrožja po državi. Številčnost zastopstva določenega okrožja je odvisna od njegove velikosti. BDK je glavni odločevalski organ Zelenih in se sestane vsaj enkrat na leto. BDK določa strankin program in voli zvezno predsedstvo (Bündniss 90/Die Grünen, 2010).

Zvezno predsedstvo (Bundesvorstand) ima v nasprotju z drugimi strankami dva povsem enakovredna predsednika (trenutno to vlogo opravljata Claudia Roth in Cem Özdemir), njegovi člani pa so še zvezna sekretarka (Bundesgeschäftsführerin), zvezni finančnik (Schatzmeister) in dva dodatna člana stranke. Zvezno predsedstvo, ki ima dveletni mandat, voli BDK (ibid.).

Svet stranke (deluje od leta 2000) je glavni koordinacijski organ stranke. Zveznemu

predsedstvu svetuje pri delu in koordinira delo strankinih organov ter poslancev v zveznem in v deželnih zborih. Ima 16 članov, med njimi sta oba zvezna predsednika ter zvezna sekretarka. Ostale člane izvoli BDK.

Deželni svet je najvišji odločevalski organ v obdobju med dvema zasedanjema BDK. Na sejah, ki potekajo vsak tretji mesec, določa smernice strankine politike in koordinira delo različnih delov stranke. Člani zveznega predsedstva so že po svoji funkciji njegovi člani, ostale pa delegirajo poslanske skupine v deželnih, zveznem in evropskem parlamentu ter zvezna delovna skupnost (ibid.).

Zvezni ženski svet je koordinacijski instrument za ženske politike med različnimi strankinimi in parlamentarnimi organi. Zastopstvo omenjenega organa delegirajo članice deželnih odborov stranke, zveznega predsedstva in poslanskih skupin v bundestagu ter v Evropskem parlamentu.

Zvezni finančni svet svetuje stranki v zvezi s finančnimi vprašanji in nadzira njen proračun. Njegovi člani so zvezni finančnik, finančniki deželnih odborov in po en delegat deželnih odborov.

Zvezne delovne skupnosti (Bundesarbeitsgemeinschaften) koordinirajo dejavnosti stranke, ki se nanašajo na vsebinska politična vprašanja, pri čemer sodelujejo z različnimi organizacijami, ki niso del strankine strukture. Trenutno obstaja pet delovnih skupnosti, ki so glede na namembnost enake kot delovne skupine poslanske skupine v bundestagu: izobraževanje in znanost, ekologija in ekonomija, demokracija, delo, zdravje in socialne zadeve ter zunanja politika. Delovne skupnosti obstajajo tudi na deželni ravni in ravno te delegirajo člane za zvezno delovno skupnost. Nadaljnje člane imenujejo še deželne poslanske skupine (ibid.).

Temeljna komisija (die Grundsatzkommission) obstaja šele od marca 2002 oziroma od marca 2003²⁶. Organa ne smemo zamenjevati s temeljno programsko komisijo, ki jo je že leta 1999 ustanovilo zvezno predsedstvo. Naloga temeljne komisije je nadzorovanje

²⁶ Na prvi navedeni datum je Konferenca zveznih delegatov sprejela sklep o oblikovanju Temeljne

in glede na potrebe tudi podajanje predlogov za noveliranje temeljnih političnih smernic Zelenih. Komisijo sestavlja 16 članov, od katerih dva nista člana stranke (ibid.).

5.1.3 Modificiranje strankine strukture med obdobjem sodelovanja v zvezni vladi

Baznodemokratska naravnost Zelenih je bila na veliki preizkušnji med sodelovanjem stranke v zvezni vladi. V prvi vrsti so se pojavile silovite interne razprave o smiselnosti strogega ločevanja mandata od funkcije. Kmalu po potrditvi rdeče-zelene vlade na volitvah v bundestag leta 2002, to je maja 2003, je stranka izvedla glasovanje, na katerega so bili povabljeni vsi člani. Ti so se – kot smo že navedli – izrekli za to, da lahko tretjina članov zveznega predsedstva opravlja tudi funkcijo poslanca v deželnih, zveznem ali Evropskem parlamentu. Že pred tem, poleti leta 2000, je stranka ustanovila nov organ: svet stranke, kar je ustreznik prezidiju pri drugih strankah. Pri tem je pomembno, da se načelo ločitve mandata od funkcije, ki je takrat za funkcije v stranki še veljal, na svet stranke ni nanašalo.

Raschke (2001, 40) navaja, da je kompromisna revizija načela ločitve mandata od funkcije leta 2003 inovacija postala strankino upanje, še posebej v luči komaj končanih trenj med nasledniki fundamentalistov in realistov v devetdesetih letih.

»Goreča debata o nas samih je zapustila mizo, stranka se lahko posveti relevantnim izzivom,« je kompromis komentirala tedanja vodja poslanske skupine v bundestagu Katrin Göring Eckardt. Njena namestnica Krista Sager pa je dejala, da se je stranka »odpovedala kulturi nezaupanja sami sebi«. Claudia Roth, ki je bila takrat članica zveznega predsedstva stranke, pa je dejala, da je odločitev članstva dober kompromis, ki ni zanemaril niti položaja nasprotnikov: »Koncentracija moči še naprej ostaja razpoznaven znak drugih (Haselberger v Die Welt, 2003).« To inovacijo v organizacijski strukturi Zelenih, zaradi katere je stranka postala bolj operativna in je odprla pot k večji profesionalizaciji kadra, je treba v prvi vrsti pripisati prevladi realistov v stranki, ki so fundamentaliste povsem izrinili. Stranka je tako izgubila še nekaj svojega začetnega idealizma, toda realisti so (bili) tako ali tako prej pragmatiki in

komisije, februarja 2003 pa je podal soglasje še deželni svet.

šele potem idealisti.

5.2 Temeljni konsenz leta 1993

Temeljni konsenz (TK, omenjen v Politische Grundsätze, 1993), ki je bil sprejet po združitvi Zveze 90 in Zelenih, ni bil program novonastale oziroma preoblikovane stranke, ampak nekakšen nabor temeljnih usmeritev in zastavljenih ciljev. V programskem smislu je stranka še naprej vztrajala pri programu iz leta 1980, čeprav se je politični kontekst od takrat zelo spremenil.

Prvo in najpomembnejše mesto v temeljnem konsenzu je pripadlo človekovim pravicam. »Naše razumevanje človekovih pravic se opira na tri pakete Združenih narodov. Obsega politične državljanske pravice, demokracijo, pravno državo ter individualne svoboščine; socialne pravice, pravico do varovanja okolja in zagotovljene temeljne potrebe kot izobrazbo in znanstveni razvoj (Politische Grundsätze 1993, 7)«. Izrecno je omenjeno, da človekove pravice na podlagi načela univerzalnosti veljajo tudi za begunce, brezdomce, bolnike, istospolno usmerjene in telesno oziroma duševno prizadete ljudi. Zeleni so pri tem izpostavili skrb za to, da opozorijo in po svojih možnostih ukrepajo v primerih kršenja človekovih pravic (ibid.).

Drugo mesto je pripadlo ekologiji. »Začenjajoča se podnebna katastrofa z učinkom tople grede in ozonske luknje grozi z uničenjem celih življenjskih prostorov. Zrak se še naprej onesnažuje, vodni viri zastrupljajo, obsežne zemeljske površine so toksične. Gozdovi so na udaru posekov do popolnega opustošenja, zadnji raji Zemlje uničeni, naravni viri nepovratno izkoriščeni (ibid., 10)«. Takšno stanje je po prepričanju Zelenih posledica interesa industrije, da neprestano raste. Po njihovem prepričanju ni samo kapitalizem z njemu značilnim stremljenjem k permanentni gospodarski rasti izkazal nesposobnost za ekološko gospodarjenje, ampak velja isto tudi za »zgrešeno socialistično gospodarstvo (ibid., 10 in 11)«. Sprememba ekološke zavesti pa ne more biti rezultat ukaza od zgoraj (političnih, gospodarskih idr. elit), ampak bo rezultat postopnega procesa uvajanja novih demokratičnih praks. Šele to naj bi omogočilo ekološko preoblikovanje vseh družbenih sfer (ibid., 12 in 13). V povezavi s tem opozarjajo na »bolezni« nemškega demokratičnega sistema. »Na videz vsemogočnim strankam in za njimi stoječimi silami v izvršni veji oblasti in gospodarstvu stoji nasproti

čedalje večja politična nezavedanje državljanek in državljanov. To nezavedanje in pomanjkanje mehanizmov političnega soodločanja sta bistven razlog za čedalje večjo razočaranje nad politiko (ibid., 14)«. Petodstotni prag za vstop v bundestag, ki povzroča razkroj demokratičnosti parlamentarizma, pritisk k organiziranju v poslanske skupine ter premoč izvršne veje oblasti povzročajo razkroj demokracije, navaja TK (ibid.). V tem smislu so se Zeleni zavezali k institucionalni nadgradnji političnega sistema, ki bi državljanom omogočila več neposrednega vpliva na sprejemanje odločitev, k federalizmu in k samoupravi (die Selbstverwaltung).

Vprašanje človekovih pravic, ekologije in demokracije so povezali z vprašanjem socialne pravičnosti. Zeleni na tem področju vidijo dva glavna izziva: prepad med revnimi in bogatimi ter med nekdanjim zahodnim in vzhodnim delom države. »Zaradi postopne degradacije solidarnosti v družbi in siromašenja čedalje številnejših družbenih skupin se skupaj s prizadetimi in drugimi borimo za potrebno socialno uravnilovko tudi v tej državi. (...) Pošteno interesno ravnotežje terja redistribucijo možnosti z zahoda na vzhod in bremen z vzhoda na zahod (ibid., 17)«. Potrebna naj bi bila tudi prerazdelitev proizvedenega bogastva od zgoraj navzdol, da bi tudi socialno šibkejši sloji dobili možnost življenja na določeni ravni.

Komplementarno socialnemu vprašanju je vprašanje enakopravnosti obeh spolov. Pri tej programski točki Zeleni posebej izpostavljajo vlogo stranke oziroma članstva v emancipacijskih gibanjih v osemdesetih letih, s čimer so pripomogli k javni razpravi o tem vprašanju (ibid., 19). Kljub vsemu pa enakopravnost spolov ni *ad acta*: »Vsem uspehom ženskega gibanja navkljub neenakopravnost žensk ostaja pogosta praksa. Vrednote moškega sveta ostajajo dominantne (ibid., 20 in 21)«. Cilj Zelenih je zagotoviti enakopravnost in paritetno udeležbo moških in žensk v vseh družbenih sferah.

Zaključna točka TK se nanaša na odpoved (državnemu) nasilju. Zeleni državi sicer priznavajo legalno in legitimno pravico do monopola nad uporabo fizične sile, vendar jo obenem želijo z ustrezno ustavno in zakonsko ureditvijo omejiti na nujno potreben minimum. Tako v okvirih države kot na mednarodni ravni se zavzemajo za ureditev, »v kateri militarizem nima prostora in v kateri so vzpostavljeni pogoji za miroljubno

reševanje sporov. Mednarodna pravila o urejanju sporov, s katerimi bi odpravili uporabo vojne sile, terjajo demokratično reformirano Organizacijo združenih narodov (ibid., 24)«.

V oči bode dejstvo, da v TK ne najdemo jedrskega vprašanja oziroma morebitnega jedrskega izstopa. Ta ni omenjen niti v tistem delu TK, ki obravnava okoljsko problematiko. Očitno se združena stranka o tej dilemi ni mogla sporazumeti ali pa jo je ovrednotila kot premalo pomembno.

Razlog, da se Zeleni kljub velikim institucionalnim spremembam, ki so privedle do zloma socialističnih sistemov v Vzhodni Evropi in združitve NDR in ZRN, niso odločili za korenitejšo programsko spremembo in da so ostali pri programu iz leta 1980, s katerim so tudi leta 1998 prvič vstopili v zvezno vlado, je najverjetneje v ponovnem vzponu po porazu na volitvah v bundestag leta 1990 tako na deželni kot zvezni ravni. Leta 1994 so se s 7,3 odstotka prejetih glasov ponovno uvrstili v bundestag. Raschke (2001, 296) ocenjuje, da so bila devetdeseta leta za Zelene izgubljena leta. Stranka je zaradi varljivega videza čedalje večje priljubljenosti, ki so ga vzdrževali čedalje boljši volilni izidi na zvezni in deželni ravni, zamudila priložnost za organizacijsko, programsko in vodstveno prenavo (ibid.).

5.3 Članska struktura Zelenih in njen vpliv na program stranke

Absolutno število članov stranke Združenje 90/Zeleni je od združitve leta 1993 do vstopa v zvezno vlado pet let kasneje stalno naraščalo. Od 39.761 članov v letu 1993 na 51.812 v letu 1998 (Niedermayer 2001, 278), kar je do zdaj najvišje število članov. Sodelovanje v vladi je na trend vplivalo negativno, saj je denimo do leta 2002 število članov padlo na 43.795, vendar se je krivulja spet začela obračati navzgor²⁷. Pogled skozi družbenoekonomsko prizmo²⁸ pokaže, da ima stranka v primerjavi z drugimi parlamentarnimi strankami med svojim članstvom nadpovprečno zastopane uslužbenice (t. i. beli ovratniki) ter zaposlene v javnem sektorju (Zeleni: 54 odstotkov, SPD: 38,

²⁷ Konec leta 2009 je stranka imela 48.096 članov (Die Grünen, 2010).

²⁸ V nadaljevanju odstavka navedeni kvantitativni podatki v zvezi z deležem žensk so iz leta 2008, v zvezi s starostno skupino iz leta 2007, ostali pa iz 1998.

FDP: 37, CSU: 35, CDU: 33 in Levica le 13 odstotkov). Zeleni se tudi ponašajo z visokim, to je 58-odstotnim deležem članov z vsaj visokošolsko izobrazbo (FDP: 54, Levica: 53, CDU: 38, SDP: 33, CSU: 30). Očitno je tudi prvenstvo Zelenih v deležu članov, starih med 30 in 59 let. Takšnih članov imajo 75,3 odstotka (FDP: 54,4, CSU: 51,8, SDP: 47,5, CDU: 46,5 in Levica: 37,7). Glede na delež članov ženskega spola pa vodi Levica s 37,7 odstotka (Zeleni: 37,4, SPD: 31,1, CDU: 25,5, FDP: 22,8 in CSU: 18,9) (Bundeszentrale für politische Bildung, 2010).

Na podlagi navedenih podatkov lahko zapišemo, da povprečni član Zelenih ni starejši od 45 let, ima nadpovprečno izobrazbo ter je zaposlen kot uslužbenec ali uradnik.

Ker se Zeleni razglašajo za k (neposredni) demokraciji orientirano stranko, bi lahko upravičeno pričakovali, da imajo člani te stranke še posebej velik vpliv na programske prioritete in politiko stranke. Seveda ob predpostavki, da stranka premore delujoče organizacijsko omrežje soodločanja in neoviran pretok informacij; še posebej na zvezni ravni. A Raschke (2001, 316) ugotavlja, da tega pri stranki ni opaziti: »Živijo v številnih svetovih in vedo le malo drug o drugem. Obstajajo kot ohlapen splet majhnih omrežij v 'patchwork' organizaciji, v kateri se noben del ne ujema z drugim, vezivno tkivo vsega pa so nekaj nostalgичnih spominov in ime stranke.« Zastavlja se torej vprašanje, ali ima članska baza glede na opisano stanje stvari v stranki sploh kakšen vzvod za soodločanje pri postavljanju programskih prioritet in njenem delovanju v politični praksi. Ali ni bilo od trenutka, ko je stranka začela delovati v vladi, pomembnejše »zadovoljevanje« potreb volilne klientele? V primerjavi z drugimi nemškimi strankami imajo Zeleni res solidno število članov, toda to ni v nobeni apriorni povezavi z obstankom stranke v bundestagu oziroma njeno močjo na političnem odru, kar je najočitneje na primeru stranke Levica²⁹. O moči stranke odloča v veliki meri volilno telo, ki ga stranke poskušajo pridobiti tudi s političnimi programi in cilji. O članski bazi Zelenih Raschke (ibid., 211) pravi, da jo je mogoče razčleniti na več skupin s »zelenimi prvoborci« na čelu, ki so silili k ustanovitvi stranke. »Na začetku so bili z ideali prežeti ustanovitelji orientirani k dolgoročnim ciljem. (...) Vodil jih je občutek, da sodelujejo v

²⁹ Levica je imela decembra leta 2008 nekaj čez 76.000 članov (kar jo uvršča na četrto mesto) in 76 poslancev v bundestagu, od katerih pa jih je bilo neposredno izvoljenih le 16. Tudi sicer ima v strankarskem sistemu ZRN omejeno vlogo.

zgodovinskem projektu, najprej so jih gnali udeleženski in ideološki motivi, ne pa materialna nagrada. (...) Druga faza je v stranko zvalila ljudi, ki jih je zanimala realizacija zastavljenih ciljev oziroma pospešeno izvajanje že začelih dejavnosti«. Kot najbolj izpostavljena primera avtor navaja Joschko Fischerja in tudi Daniela Cohn-Bendita. Tretja skupina so »sotekači«, ki so se »vključili v stranko, ker so – z relativno nizkimi stroški – bili na strani dobrega oziroma so popustili pritisku okolice oziroma so želeli v skladu z modo ustrezati relevantnim skupinam svetovnega življenja (Lebensweltgruppe)«. Efekt sotekačev se je najbolj izrazil s skokovitim povečanjem članstva v volilnem letu 1987, ko je stranka imela še precej prvobitnega čara (ibid., 213). Dodajmo, da so Zeleni na teh volitvah z 8,3 odstotka prejetih glasov dosegli do tedaj svoj najboljši izid.

6 IDEOLOŠKO-PROGRAMSKI RAZVOJ ZELENIH

6.1 Program iz leta 1980

Ko so Zeleni leta 1998 vstopili v zvezno vlado, je bil njihov temeljni politični program še zmeraj tisti, o katerem so se sporazumeli v ustanovnem letu 1980. Program ni bil prav nič spremenjen, niti ob tako prelomnih spremembah, kot sta bili združitev Nemčije in združitev z Zvezo 90. Sicer je bil ob priključitvi Zveze 90 sprejet že prej naveden Temeljni konsenz, vendar ta ni bil enakovreden strankarskemu programu.

Že pri koncipiranju programa leta 1980 je stranka, ki se je ob ustanovitvi razglasila za »baznodemokratično«, posvetila nenavadno malo pozornosti neposredni demokraciji oziroma institucionalizaciji soodločanja svojih članov pri delovanju stranke. Wiesenthal (v Raschke, 110) ugotavlja, da stranka v nobeni fazi nastajanja programa ni izkazala zadostne mere senzibilnosti, da bi predloge, ki so prihajali iz članske baze pod ravni, ki terja samodejno obravnavo predlogov, sprejela ter jih vključila v zaključna programska pogajanja. Lokalne in regionalne programske inovacije, ki so jih že zgodaj artikulirali člani v zveznih deželah Baden-Württemberg in Bavarska, so raven zveznih organov stranke dosegle šele, ko so na tej ravni delujoči strankarski člani v njih prepoznali koristen instrument za povečevanje vpliva v stranki (ibid.). Odprto ostaja, ali je bila ta procedura pri sprejemanju programa stranke, ki se je zavezala načelu neposredne demokracije, posledica težnje profesionalizacije strankinega članstva in s tem povezanega selekcioniranja nalog ali pa so vodilni člani uvideli, da delovanje v duhu neposredne demokracije pri programskih vprašanjih ne daje optimalnega učinka.

Program Zelenih iz leta 1980 se osredotoča na tematske sklope, povezane z ekonomijo in delom, zunanjo in mirovnimi politikami, okoljem in naravo, človekom in družbo kot tudi z represivnimi organi države. Uvod v program predstavlja preambula, kjer se je stranka oklicala za ekološko stranko. V nadaljevanju obravnavam ključne programske poudarke.

6.1.1 Gospodarstvo in trg dela

Ideal Zelenih je bil gospodarski sistem, »ki bi se orientiral glede na življenjske potrebe

ljudi in prihodnjih generacij, ohranitev narave in varčno razpolaganje z naravnimi viri (Das Bundesprogramm 1980, 7)«. To implicira, naj država pristane tudi na nižjo gospodarsko rast, če bi to pripomoglo k zmanjšanju porabe energije in naravnih surovin. Politike, ki se navezujejo na trg delovne sile, morajo slehernemu državljanu omogočiti, da lahko opravlja človeku častno delo (ibid., 7). Kot instrument balansiranja ekonomskega in socialnega vidika je v programu predlagana prepoved slehernega televizijskega in radijskega oglaševanja, tako da podjetja porabnikov ne bi mogla voditi za nos (ibid., 7). V dobro zaščite delovnih mest so Zeleni predlagali, da bi vse naložbe, ki bi imele za posledico odpuščanje zaposlenih, obremenili s prispevki za socialno varnost. Posebno mesto ima šesta točka, ki se nanaša na energetska politika. Zeleni so tu zavzeli odločno držo, saj so gradnjo objektov za pridobivanje jedrske energije in tako imenovane »castor transporte« (gre predvsem za cestni in železniški transport zabojev z radioaktivnim materialom) označili za »fundamentalno grožnjo« (ibid., 10). V tem duhu so terjali »takojšnjo zaustavitev delovanja vseh objektov za bogatenje urana in objektov za predelavo jedrskih odpadkov, prepoved gradnje novih tovrstnih objektov oziroma preklic vseh načrtov za pridobitev novih jedrskih zmogljivosti«, nadalje »prepoved delovanja vseh jedrskih elektrarn in razveljavitev dovoljenj za gradnjo novih elektrarn« kot tudi »popolno prepoved izvoza za jedrske elektrarne in druge nevarne jedrske objekte (ibid., 10)«. Že obstoječe jedrske objekte naj bi razstavili (ibid., 11).

6.1.2 Zunanja politika in mirovne politike

V tem programskem razdelku je med drugim omenjeno načelo, ki je v naslednjih letih postalo sinonim za zeleno stranko: globalna pogajanja o razoroževanju in nadzor nad proliferacijo (ibid., 17). Zeleni so tu zapisali, da »odpoved sili ne pomeni isto kot kapitulacija, ampak je porok ohranitve miru in življenja s političnimi in ne vojaškimi sredstvi, in sicer na način družbene obrambe. To pomeni, da se družba v zvezni republiki (...) organizira in na novo orientira (v smeri državljanskega poguma, upora, alternativnih in decentraliziranih struktur) (...). Gradnja civilne strukture, katere vrhovna vrednota je mir, mora sovpadati s takojšnjo razpustitvijo vojaških paktov, še posebej Nata in Varšavskega pakta. S tem bodo postavljeni temelji, na podlagi katerih bomo presegli razdelitev Evrope in posledično Nemčije (ibid., 17)«. V zadnji instanci Zeleni ne terjajo zgolj razpustitev nemških oboroženih sil (Bundeswehr, op. p.), ampak še pred tem odpravo obveznega služenja vojaškega roka oziroma njegovega civilnega

služenja (ibid., 18).

6.1.3 Okolje in narava

Poleg odpovedi (oboroženi) sili je tema varovanja okolja in narava naslednji zaščitni znak Zelenih. V programu je podana zahteva po takojšnji uveljavitvi »načela povzročitelja« (ibid., 20), kar pomeni, da naj bi povzročitelji naravnega onesnaženja, denimo tovarne ali elektrarne, za svoja dejanja neposredno odgovarjali. Prihodnost naj bi prinesla tudi konec s prakso rahljanja varovalnega režima v naravnih in krajinskih parkih z namenom zadovoljevanja interesov industrije in drugih zainteresiranih subjektov. Posebno pozornost so Zeleni posvetili tudi varovanju živali v luči poskusov na njih. Zavzeli so se za »pravno tehtanje med potencialnimi koristmi in pravico živali do življenja (ibid., 23)«. Vsekakor je del o varovanju okolja pri ekološko usmerjeni stranki veliko natančnejši in specificiran, vendar bi podrobna predstavitev preveč preseгла okvir pričujočega dela.

6.1.4 Človek in družba

Pod to točko so se Zeleni zavzeli za »preprečitev prepletenosti med parlamenti, vladami, birokracijo in gospodarstvom skozi svetovalne pogodbe, nadzorne svete (...) ter za strukturiranje takšne državne uprave, ki bi bila blizu državljanom in podvržena demokratičnemu nadzoru in ki bi nadomestila čedalje bolj monopolno gospodarsko moč ter vedno bolj utrjene centralne državne aparate (ibid., 24)«.

6.2 Predvolilni program leta 1998 proti programu leta 1980

Predvolilni program Zelenih z naslovom Zeleni so sprememba, s katerim so leta 2008 nastopili pred volitvami v bundestag, je obsegal sedem poglavitnih točk: varovanje okolja in narave, gospodarska in finančna politika, socialna politika za solidarnjšo družbo, ženska politika, šolska in znanstvena politika, varnostna politika in zunanja politika. Raschke (2001, 138) je glede predvolilnega programa zapisal, da so Zeleni v predvolilni kampanji artikulirali to, kar jim je bilo najvažnejše: izstop iz jedrske energije, ekološki davki in nova zakonodaja o statusu tujcev. V nadaljevanju bom orisal najbolj izstopajoče dele predvolilnega programa, podrobnejšemu pregledu pa se bom izognil.

6.2.1 Gospodarska in finančna politika

Strankin pogled je bil usmerjen proti ekološkim strukturnim spremembam. Pot do teh naj bi vodila prek ekološko-socialne davčne reforme, davčne razbremenitve dela in hkratnega povečanja davčne obremenitve neobnovljivih virov. Konkretno so predlagali uvedbo univerzalnega energetskega davka, zvišanje davščin oziroma trošarin na fosilna goriva in odpravo subvencij za okolju škodljive gospodarske obrate. Vzporedno s tem so Zeleni predlagali dohodninsko reformo, ki bi davkoplačevalce odvrnila od različnih načinov prikrivanja dejanske višine dohodkov in olajšala preživljanje ter vzgojo otrok (na primer z višjimi otroškimi dodatki ali višjo dohodninsko olajšavo). Pozornost je bila namenjena tudi razvojnim politikam za območje nekdanje NDR, ki naj bi bile usmerjene v financiranje njihovih razvojnih prednosti in uravnoteženje na področjih, kjer je prepad med nekdanjima državama najočitnejši. V kontekstu splošne državne gospodarske in finančne politike so Zeleni pozivali državo k bolj zavzetemu spodbujanju žensk in pripadnikov družbenih manjšin za udeležbo v gospodarstvu (Raschke 2001, 40). Na mikroekonomski ravni so se Zeleni zavzeli za več demokracije v gospodarstvu, predvsem z institucionaliziranimi oblikami soupravljanja. Delojemalce bi bilo treba vključiti tudi v sheme delitve dobička gospodarskih družb (ibid., 53).

6.2.2 Varovanje okolja in narave

Sredstva, ki bi jih država pridobila z zeleno davčno reformo, bi Zeleni investirali v gradnjo infrastrukture javnega prevoza (avtobusnega in železniškega), z njimi pa bi tudi financirali energetske obrate (prehod od fosilnih k obnovljivim virom energije) (Grün ist der Wechsel, 14). Sestavni del energetskega obrata naj bi bil tudi takojšen izstop iz jedrske energije (ibid., 23). Ta del programa se precej navezuje tudi na kmetijstvo, saj omenja finančne spodbude za prehod od konvencionalnega k trajnejšim oblikam kmetovanja, pri čemer je posebno izpostavljeno: prepoved uporabe genetsko spremenjenih organizmov, odmik od intenzivne živinoreje na farmah in reforma skupne evropske kmetijske politike (ibid., 25).

6.2.3 Socialna politika za bolj solidarno družbo

Zeleni so obljubili revizijo tega, kar naj bi po njihovem povzročila prejšnja vlada.

»Kohlova vlada je družbene prelomnice, to je množično brezposelnost in tudi od slednje povzročeno visoko zadolženost javnih blagajn, uporabila kot argument za socialno hladno politiko (ibid., 69).« Po prepričanju stranke bi namesto tega morali staviti na medsebojno spoštovanje in pripravljenost pomagati pomoči potrebnim. Zavzeli so se za redefinicijo medgeneracijske solidarnosti, na primer z razbremenitvijo družin (zvišanje otroških dodatkov, radodarnejša politika na področju starševskih dopustov, več sredstev za vzgojno-varstvene zavode), mladostnikom pa naj bi pripadlo več državljanskih pravic (ibid., 74). Nemška družba naj bi tudi prekinila s staro prakso diskriminiranja hendikepiranih ljudi. Stanje naj bi izboljšali z integracijskimi mehanizmi. Eden od teh bi bila ponovna vključitev pravice do poklicne rehabilitacije v zakon o delovnih razmerjih. Hendikepiranim naj bi bila priznana tudi pravica, da sami določijo način oskrbe (ambulantna oziroma stacionarna). V sistem zdravstvenega zavarovanja pa naj bi vnesli institut preverjanja potrebe po oskrbi, tako da bi finančna sredstva res prišla do pomoči najbolj potrebnih (ibid., 79).

6.2.4 Zunanja politika

Najbolj je bila izpostavljena zahteva po strukturnem reformiranju OZN (ibid., 134). Vpliv bogatih industrijskih držav je po prepričanju Zelenih preveč prevladujoč. Opredelili so se za spremembe v sestavi Varnostnega sveta (VS) – ker so nekatere svetovne regije brez zastopstva, druge pa z nesorazmernim zastopstvom – in za večjo vlogo Generalne skupščine v odločevalskih procesih. Temelj reforme VS kot najpomembnejšega organa OZN naj bi bila teritorialna uravnoteženost glede na svetovne regije, predsedstvo tega organa pa bi krožilo med posameznimi državami, izbranimi predstavnicami posameznih regij. Vodilni motiv delovanja nemške zunanje politike naj bi bila globalna uveljavitev človekovih pravic (ibid., 136), kar implicira prizadevanja za odpravo mučenja, smrtne kazni, vseh oblik diskriminacije in trgovinska zapora za izvoz orožja v države, ki kršijo človekove pravice. V tem kontekstu so Zeleni v program vpisali še prizadevanje za demilitarizacijo, h kateri naj bi Nemčija pristopila tudi z lastnim zgledom – z ukinitvijo obveznega služenja vojaškega roka ter z razoroževanjem (ibid., 141). Proces bi dobil končno strukturo z okrepljeno vlogo OVSE in marginalizirano vlogo Nata.

6.2.5 Povzetek programa

Ena od najrelevantnejših točk programa je bila tista v sklopu Varovanje narave in okolja, ki se nanaša »na takojšen izstop iz jedrske energije (Grün ist der Wechsel 1998, 23)«, s čimer je stranka pozvala k zaprtju jedrskih elektrarn brez izplačevanja odškodnin, vendar to izstopa iz jedrske energije ne bi smelo pogojevati. Tu so Zeleni zavzeli konsistentno držo, saj so se že v programu iz leta 1980 zavzeli za trajno odpoved delovanja objektov za pridobivanje jedrske energije kot tudi bogatenje urana (Bundesprogramm 1980, 10). Nadalje ugotavljam, da v sklopu Zunanja politika Zeleni zavračajo vojaške operacije za vzpostavitev in ohranitev miru in uporabo oborožene sile nasploh. Namesto tega izpostavljajo pomen preventivnega preprečevanja konfliktov.

V programu iz leta 1980 so se dodatno zavzeli za »spodbuditev in financiranje mirovnih raziskav in raziskav o konfliktih«. Podana je bila tudi zahteva po »umiku vseh tujih oboroženih sil s tujih ozemelj (ibid., 18)«. Program navaja tudi zahtevo po »razgradnji nemških oboroženih sil« in na dolgi rok »ukinitve vojaške obveznosti (ibid., 18)«. Ni pa v programu iz leta 1980 mogoče zaslediti dikcije, da bi stranka nasprotovala mirovnim misijam bundeswehra v tujini, kar lahko pojasnimo z dejstvom, da je bilo to takrat zaradi relativne časovne bližine druge svetovne vojne še zmeraj tabu. V tem smislu Zeleni svojega univerzalnega načela odpovedi sili (še) niso aplicirali na vojaške misije v tujini.

6.3 Renesansa zelenih vrednot? Sklep o petih markah

Na poti do vstopa v zvezno vlado in še pred začetkom predvolilnega boja se je zgodila svojevrstna revitalizacija izvornih zelenih načel: v enem od prvih osnutkov predvolilnega programa, ki ga je izoblikovalo zvezno predsedstvo, je bila zapisana zahteva, da se z ustreznim zvišanjem davkov in taks na naftne derivate cena za liter najpogosteje uporabljanega bencina zviša na 4,3 nemške marke³⁰. Zahteve po občutni podražitvi naftnih derivatov so Zeleni omenjali že v predvolilnih programih štiri oziroma osem let prej. Toda resnejšo pozornost javnosti je delikatna zahteva pritegnila šele v letu 1998, kar je bila posledica premika v javni percepciji stranke, saj je omembe vreden del novinarjev in volivcev ni več uvrščal med »zlobno opozicijo«, ampak med

³⁰ Preračunano bi to znašalo 2,2 evra, pri čemer vpliv inflacije ni vračunan.

potencialne kandidate za sestavo vlade. Zeleni in njihova politična vizija so glede na realno možnost udeležbe v vladi postali objekt kritične javne presoje (Arzheimer/Klein 1998, 24). Potem ko je zvezno predsedstvo 13. oktobra 1997 program predstavilo, so realisti v stranki nad njim izrazili nezadovoljstvo in postavili zahtevo po takšnem preoblikovanju programa, ki bi zvišalo volilni potencial stranke. Realiste je poleg predloga za podražitev naftnih derivatov zmotila še zahteva za izstop ZRN iz zveze Nato. Tedanja voditelja zveznega predsedstva, Jürgen Trittin in Gunda Röstel, sta možnost revizije programa odločno zavrnila (ibid., 26).

Vseeno je bil decembra istega leta v javnost lansiran nov program, omembe umika iz Nata ni več vseboval. Zahteva po dražjem bencinu je ostala, le da je bil ciljni datum podražitve naftnih derivatov prestavljen na leto 2008 (v prvotni verziji 2005).

O tako spremenjenem programskem osnutku je marca 1998 v Magdeburgu razpravljala BDK, ki je poiskala kompromis med različnimi krili v stranki. Realisti na čelu z Joschko Fischerjem naj bi popustili pri vprašanju bencina, levo krilo pa naj bi v zameno med glasovanjem v bundestagu soglašalo s podaljšanjem mandata bundeswehra v misiji SFOR v Bosni in Hercegovini. V praksi so realisti glasovali za tako imenovani sklep o petih markah, medtem ko levo krilo stranke zaradi »zgrešenega vodenja konference (Arzheimer/Klein 1998, 26)« svojega dela kompromisa ni izpolnilo. Še več: v volilni program je bila vnešena formulacija, nastrojena proti udeležbi bundeswehra v vojaških operacijah za vzpostavitev miru in v vojaških intervencijah (ibid.).

Egle (2003, 98) ocenjuje, da si je stranka pred volitvami v programskem in strateškem smislu ustvarila slabo izhodišče. Magdeburg je postal simboličen pojem za nesposobnost konference Zelenih, da bi se sporazumela o realističnih ali večinskih pozicijah. »Trenje med željo po konkretnem ideološkem akcentuiranju in – če že stremiš k sodelovanju v vladi – istočasno nujnostjo orientacije glede na večinska družbena razmerja so Zeleni odpravili z naslonitvijo na ideološko neposrednost (ibid.).«

6.4 Koalicijska pogodba iz leta 1998

Zvezne parlamentarne volitve so se za SPD in Zelene iztekale z zavidljivo večino, k

čemur je največ pripomogel uspeh socialdemokratov. Ti so prejeli 40,9 odstotka glasov in volilni izid izpred štirih let izboljšali za 4,5 odstotka, medtem ko so Zeleni s 6,7 odstotka prejetih glasov nazadovali, saj so jim na prejšnjih volitvah volivci namenili 7,3 odstotka glasov. V nadaljevanju sta vodstvi obeh strank snovali koalicijsko pogodbo. Končni rezultat koalicijskih pogajanj je bila pogodba, ki je sicer vsebovala vse najpomembnejše vsebine iz predvolilnega programa Zelenih in mestoma navajala celo konkretne številke, vendar je pri najobčutljivejših vprašanjih ponudila zgolj abstraktne formulacije, potrebne natančne specifikacije (Langguth 2004, 144).

Tema jedrskega izstopa je dobila svoje mesto v četrtem poglavju koalicijske pogodbe z naslovom Ekološka modernizacija. »Izstop iz uporabe jedrske energije bo v okviru te zakonodajne periode zakonsko urejen, in sicer brez možnosti naknadne revizije. (...) V drugem koraku bo nova zvezna vlada povabila podjetja za oskrbo z energijo na pogovore s ciljem, naj se sprejme konsenz o novi energetske politiki, o korakih za izstop iz jedrske energije in o vprašanjih glede razstavitve jedrskega sektorja. (...) Sledil bo tretji korak, ko bo koalicija po preteku tega roka sprejela zakon, ki bo uredil izstop iz jedrske energije brez izplačevanja odškodnin, veljavna dovoljenja za obratovanje jedrskih objektov pa bodo časovno omejena« (Aufbruch und Erneuerung 1998, 19 in 20). Rdeče-zelena vlada se je torej sporazumela o izstopu iz jedrske energije, vendar ne povsem v smislu Zelenih, ki so terjali takojšen prelom z obstoječo energetske paradigmo.

Podobno se je zgodilo z mirovnimi načrti Zelenih. Dikcija o popolni razorožitvi v pogodbo ni bila vnesena oziroma je bila reducirana na »odpravo jedrskega, kemičnega in biološkega orožja za množično uničevanje (ibid., 46)«. V zvezi z odpravo obveznega služenja vojaškega roka koalicijska pogodba vsebuje le neoprijemljivo določilo: »Zvezni minister za obrambo bo imenoval komisijo za strukturo obrambe (Wehrstrukturkommission), ki bo delovala v okviru zvezne vlade in ki bo na podlagi aktualizirane analize groženj ZRN preverila obseg, kvalificiranost, oborožitev, vojaško obliko in namembnost oboroženih sil in do polovice zakonodajnega obdobja predlagala možnosti za bodočo strukturiranost bundeswehra. Zaradi proračunskih pridržkov pred iztekom dela komisije za strukturo obrambe ne bodo sprejete nobene vsebinske oziroma proračunske odločitve, ki bi analizirana področja bistveno spremenile (ibid., 47).«

6.5 Predvolilni program leta 2002

Predvolilni program Zelenih iz leta 2002 z naslovom Zeleno deluje je poleg preambule vseboval programske sklope z naslovi Ekološka modernizacija, Socialna in gospodarska obnova, Družbena demokratizacija in Pravična globalizacija in evropska demokracija. Osredotočil se bom na vprašanje jedrskega izstopa in uporabo oborožene sile. Prvo je obravnavano v prvem navedenem programskem sklopu, drugo pa v zadnjem navedenem poglavju.

6.5.1 Ekološka modernizacija

Če je stranka še v volilnem programu iz leta 1998 terjala ekološki strukturni obrat, pa je v tem volilnem programu navedeno, da je ta vidik že postal del prakse nemške družbe, zato je na vrsti njegovo smiselno nadaljevanje na višji ravni. »Bündnis 90/Die Grünen je stranka ekologije. Od ustanovitve leta 1980 smo skupaj z ekološkimi gibanji v družbeno zavest zasidrili okoljski moment. (...) Vpeljali smo učinkovite ukrepe za boj proti podnebnim spremembam. Izstop iz jedrske energije ter v svetovnem merilu zgledno stimuliranje obnovljivih virov energije utirata pot k solarnemu veku. Nova kmetijska proizvodnja zagotavlja zdravo in varno prehrano. Prenovljeni zakon o varovanju okolja je prekinil 20-letno pasivnost na zvezni ravni,« so Zeleni ocenili rezultate dotedanjšega dela v zvezni vladi (Grün wirkt 2002, 19). V prihodnje so želeli zagotoviti zgolj kontinuiteto že implementiranih politik in jih po potrebi nadgraditi. Največjo pozornost so namenili energetske politiki, kjer so tudi zarisali najostrejšo mejo z drugimi političnimi konkurenti. »CDU/CSU in FDP želijo revidirati že uzakonjen izstop iz jedrske energije. Le z Bündnis 90/ Die Grünen bo izstop v okviru zakonskih določil izpeljan do smiselnega konca. Le z nami bodo že leta 2003 prve jedrske elektrarne prenehale delovati. Le z Zelenimi bo leta 2005 izpeljan izstop iz obnavljanja jedrskih kapacitet. Le z nami bo konec atomskih prevozov do Ahausa in Gorlebna³¹ postal realnost (ibid., 14).«

Zelenim torej v sodelovanju s socialdemokrati ni uspelo uzakoniti takojšnjega izstopa iz

³¹ V bližini mest Ahaus (Severno Porenje - Vestfalija) in Gorleben (Spodnja Saška) je skladišče za jedrske odpadke.

jedrske energije, so pa zato volivcem obljubili brezpogojno izvedbo že sklenjenih ukrepov v smeri novega energetskega veka. Istočasno je integralni del zadnjega navedenega citata iz pogodbe nekaj, česar v volilnih programih strank običajno ne najdemo: »Neposredna koalicijska izjava v prid drugi stranki, to je SPD. Vprašanje jedrskega izstopa v sodelovanju s CDU/CSU ne bi bilo rešljivo, torej so socialdemokrati (na podlagi izkušnje koalicijskega sodelovanja) edini mogoč vladni partner.«

6.5.2 Pravična globalizacija in evropska demokracija

V tem delu je stranka artikulirala privrženost pacifizmu. »Da globalizacija ne bi bila v nasprotju s pravičnostjo, da bi spore reševali brez uporabe oborožene sile, krize pa v skladu z načeli mednarodnega prava, da bi se človekove pravice uveljavile na globalni ravni, da bi Evropa postala varna in stabilna, da bi v dinamiko transatlantskih odnosov vnesli element solidarnosti kot tudi razoroževanja – vse to so naši cilji, ki smo se jim deloma že približali (ibid., 77)«. V primerjavi s programom iz leta 1998 je tu razvidna nekoliko drugačna vrednotna skala. Odpoved oboroženi sili ni več ideal, ampak cilj strankine politike. V tem smislu je omenjeno: »Strinjali smo se z misijami bundeswehra na tujem, ne da bi se cilju neuporabe sile odpovedali. Naša prioriteta je jasna; mednarodne odnose hočemo civilizirati, zato prednostno stavimo na krizno preventivo in krepitev ter demokratizacijo Združenih narodov (Grün wirkt 2002, 78)«. Verjetno na podlagi izkušenj iz vladnega delovanja se je stranka odpovedala doslednemu vztrajanju pri pacifizmu. Še v volilnem programu iz leta 1998 so Zeleni možnost vojaških intervencij za vzpostavitev in ohranitev miru strogo zavrnil, ne da bi denimo dopustili možnost, da je to v posameznih položajih edina alternativa, štiri leta kasneje pa to možnost vključujejo v nabor mogočih protikriznih intervencij, pri čemer je politična preventiva ostala prioriteta. O obveznem služenju vojaškega roka so zapisali, da nima več legitimne podlage (ibid., 87) in se ob tem zavzeli za njeno odpravo.

6.6 Koalicijska pogodba leta 2002

Drugače kot pred štirimi leti so bili leta 2002 Zeleni tisti partner, ki je rdeče-zeleni vladi zagotovil (še en) mandat, saj so z višjo podporo volivcev kompenzirali slabši volilni izid SPD. Če je imel Schröder leta 1998 v rokavu kar nekaj asov, saj bi lahko vlado sestavil s katerokoli stranko v bundestagu, je tokrat ostal brez alternative (Niedermayer

2006, 123). Če je Schröder hotel še naprej zasedati položaj zveznega kanclerja, so mu kot edini vladni partner ostali na izbiro le Zeleni. Kakšen pečat je to pustilo na koalicijski pogodbi? Pod peto točko pogodbe z naslovom Ekološka modernizacija in varstvo porabnikov se med drugim obravnava jedrski izstop. Odpoved oboroženi sili v pogodbi ni neposredno omenjena, jo pa posredno obravnava deveta točka z naslovom Pravična globalizacija – Nemčija v Evropi in svetu.

6.6.1 Ekološka modernizacija in varstvo porabnikov

V tem delu koalicijske pogodbe je med drugim navedeno, da bo jedrski konsenz »v svojem bistvu in duhu pripeljan do konca. To velja tudi za pozicioniranje zvezne vlade v mednarodnih organizacijah in delovnih telesih Evropske komisije (Die Koalitionsvereinbarung 2002, 38)«. Dikcija odraža zahtevo Zelenih, ki so terjali dosledno izpeljavo doseženega jedrskega konsenza. Posebno zanimiva je navedba, da bo zvezna vlada v tem kontekstu posegla tudi po ekonomskem prisilnem sredstvu: »Državno stimuliranje razvoja in raziskav na področju nuklearnih tehnik za proizvodnjo elektrike bo ukinjeno (ibid.)«. Nova stara vlada je torej bila odločena brez »če« in »kdaj« vztrajati pri doslednem prehodu Nemčije v postnuklearno dobo.

6.6.2 Pravična globalizacija – Nemčija v Evropi in svetu

Koalicijski stranki sta podali zavezo, da bosta »še naprej gradili infrastrukturo za krizno preventivo in civilno reševanje konfliktov (Die Koalitionsvereinbarung, 72)«. V manjšem sozvočju z zeleno politično agendo je navedba, da civilna krizna preventiva v vladni mednarodni politiki ne bo imela prednosti pred vojaškimi intervencijami za vzpostavitev in varovanje miru. V nadaljevanju pogodbe je zapisano, da bodo vodilo reforme bundeswehra »tvorili predlogi komisije³² za skupno varnost in prihodnost bundeswehra (ibid., 76)«. Omenjena komisija je sicer predlagala odpravo obveznega služenja vojaškega roka in uvedbo poklicne vojske, s čimer je v bistvu povzela politični cilj Zelenih. Socialdemokrati za predlog komisije očitno niso bili tako zavzeti, sicer se v delu pogodbe, ki se nanaša na reformo bundeswehra, ne bi znašla formulacija »vodilo«. Če bi koalicijska partnerja imela trden namen, da odpravita vojaško obveznost, bi bil

³² Gre za komisijo za strukturo obrambe, ki je bila omenjena v koalicijski pogodbi leta 1998. Komisija je bila dejavna od maja 1999 do maja 2000.

govor verjetno o »uzakonitvi in implementaciji« predloga. Tako pa je pogodba v tem delu dokaj ohlapna.

6.6.3 Reformna utrujenost?

Če rekapituliramo zanos Zelenih, s katerim so v volilnem programu iz leta 1998 opisovali bodoče delovanje v vladi, potem moramo ugotoviti, da je koalicijska pogodba – vsaj v odsekih, ki jih obravnavamo v tem delu – do neke mere vsebinsko prazna, brez navdiha in brez zagona za spremembe. Kot da bi se horizont Zelenih omejil na konzerviranje že doseženega oziroma vztrajanje pri že začelih reformah. Ali če povzamemo Alemanna (2003, 65): »Koalicijska pogodba, ki ne ponuja nič presenetljivega, predvsem pa ne bleščečih vizij.«

Koalicijska pogodba je po svoje napovedala reformno utrujenost, ki jo je nova stara vlada občutila že v prvih mesecih drugega mandata. V trenutku, ko so podpisali pogodbo, SPD in Zeleni še niso vedeli, kako bodo uporabili nekoliko nenadejano pridobljeno parlamentarno večino. Pogodba vprašanjema jedrskega izstopa in pacifizma ni odprla nobene nove dimenzije. Ugotavljam, da Zeleni novega razmerja sil v vladi, ki je bilo bolj na njihovi strani kot v prejšnji, niso znali izkoristiti. Sicer pa dopuščam možnost, da je medel odtis, ki so ga Zeleni pustili na pogodbi, tudi posledica nezadovoljstva SPD, ki ji v prvem mandatu ni uspelo določiti koordinat lastne politike, povezane predvsem z zagonom opešanega gospodarstva in reformami socialne države.

7 PARAMETRA SPREMEMB

Vse od ustanovitve naprej so Zeleni tako rekoč sinonim za pacifizem in odpoved jedrski energiji. Navedeni točki sta zato pripraven instrument za analizo programske-ideološke evolucije Zelenih. Manjše popravke ideološke usmeritve izvaja vsaka politična stranka in se tako v gradualistični maniri prilagaja permanentno spreminjajoči se realnosti.

7.1 Izstop iz jedrske energije

Na zvezne parlamentarne volitve leta 1998 so se Zeleni podali z obljubo o takojšnjem jedrskem izstopu, po možnosti brez izplačevanja odškodnin prizadetim gospodarskim subjektom, kar pa ni bil *conditio sine qua non* (Raschke 2001, 170).

Izstop iz jedrske energije pa je bila tudi ena od programskih točk SPD. Mez (2003, 334) navaja, da je SPD to točko integrirala v svoj program kmalu po černobilski katastrofi leta 1986. Še v istem letu je na kongresu v Nürnbergu postavila 10-letni rok za izvedbo popolnega jedrskega izstopa. Z Gerhardom Schröderjem na čelu je stranka začela favorizirati najhitrejši mogoč jedrski izstop. Če je formulacija Zelenih o takojšnjem jedrskem izstopu le delno povedna, saj ne upošteva vpliva zunanjih, verjetno nepredvidljivih objektivnih okoliščin (npr. zahteve energetskega koncernov za izplačilo vladne odškodnine), je formulacija SPD vključevala tudi vse še neznane spremenljivke v enačbi jedrskega izstopa. Drugače rečeno: Zeleni so se v tej programski točki naravnali na konflikt, socialdemokrati pa na konsenz.

Raschke (2001, 173) navedeno relativizira s trditvijo, da dejanska težava izpeljave jedrskega izstopa ni bila v konfrontativno naravnem položaju Zelenih, ampak v neobstoju strategije in realnega koncepta izvedbe jedrskega izstopa. V političnem smislu koncept jedrskega izstopa sploh ni bil nikoli izdelan. »Mar jedrski izstop ne pove vsega? Položaj je bil jasen le glede cilja: izstop iz jedrske energije; in glede tempa: takoj. Odgovor na 'kako' je izostal (ibid.).« Glede na zapisano je torej jasno, zakaj zahteva Zelenih za takojšen izstop iz jedrske energije ni bila vnesena v koalicijski program. Stališče SPD med pogajanja o pogodbi se je glasilo: Jedrski izstop – da, vendar ne za vsako ceno in izključno po konsenzualni poti (ibid., 175).

7.1.1 Pogajanja o izstopu iz jedrske energije

Izhodiščni pogajalski položaj Zelenih je bil zapleten. Že pred začetkom koalicijskih pogajanj se je nakazovalo, da je (takojšen) jedrski izstop praktično nemogoč. Po eni strani so ga blokirali pravni okvirji (Egle 2003, 103), saj so upravitelji jedrskih elektrarn imeli v rokah obratovalna dovoljenja za nedoločen čas, s katerimi bi v primeru uzakonitve jedrskega izstopa izsilili visoke odškodnine. Poleg tega so imeli sklenjene dolgoročne pogodbe z jedrskima kompleksoma La Hague v Franciji in Sellafield v Veliki Britaniji o predelavi izrabljenega jedrskega goriva in s tem drugi potencialni vir visokih odškodnin. Schröderjeva previdnost v zvezi s politiko jedrskega izstopa, kjer je stavil predvsem na konsenz in prostovoljno pripravljenost upraviteljev jedrskih elektrarn, je tako razumljivejša. Koalicijska pogodba iz leta 1998 v točki z naslovom Ekološka modernizacija ni razglasila jedrskega izstopa, ampak je v duhu konsenza navajala: »V drugem koraku bo nova zvezna vlada povabila podjetja za oskrbo z elektriko na pogovor, da bi se sporazumeli o novi energetske politiki, korakih na poti h koncu jedrske energije in o vprašanih razgradnje jedrskih objektov (Aufbruch und Erneuerung 1998, 19).« Nova vlada se je, da bi dokazala resnost namere o jedrskem izstopu, lotila revizije jedrskega zakona (Atomgesetz), zakona, ki ureja rabo jedrske energije ter ionizirajočega sevanja v Nemčiji. Načrtovane spremembe zakona so služile kot oblika pritiska na jedrsko industrijo. Ta naj bi spregledala, kakšne sankcije lahko uveljavi država, če bi bilo treba. Toda že med pripravo besedila je bila novela tako reducirana, da je bil pomemben le še takojšen izstop iz predelave izrabljenega jedrskega goriva (Raschke 2001, 176).

Zeleni so se morali oddaljiti od takojšnjega jedrskega izstopa in se posvetiti pogajanjem z jedrskimi koncerni, da bi državo obvarovali pred grozečim bremenom visokih rent. Končni cilj jedrske politike (popolna odpoved jedrski energiji) se seveda ni spremenil, le njeni instrumenti so se prilagodili glede na trenutno realnost.

Koalicijsko pogodbo lahko označimo za prvo prilagodljivost programskih koordinat Zelenih, določenih na predvolilnem vrhu v Magdeburgu. Od koncepta takojšnjega jedrskega izstopa se je zgodil premik k »energetskemu konsenzu na podlagi čimprejšnjega izstopa iz jedrske energije«, kot piše v tako imenovanem štiriletnem programu, nekoliko omiljeni različici uradnega predvolilnega programa. Na podlagi

tega je Raschke (ibid., 205) sklenil, da zelene strategije jedrskega izstopa preprosto ni bilo ali je vsaj ni bilo zaznati. Pri vprašanju konfrontacije ali kooperacije (z jedrskim lobijem) se je stranka odločila za vijuganje med njima. Vijuganje, kot pravi Raschke, bi lahko bilo tudi posledica tega, da Zeleni zaradi uravnoveženja različnih internih sredobežnih interesov³³ niti interno niso mogli razviti enotne usmeritve glede jedrskega izstopa. V okoliščinah, ki so že vnaprej onemogočale možnost takojšnjega jedrskega izstopa, stranka ni našla notranjih moči, da bi se zedinila okoli alternativne strategije jedrskega izstopa, čeprav je tu šlo za eno od centralnih političnih polj Zelenih.

Prvi korak h konkretizaciji strategije jedrskega izstopa je bil storjen na strankinem kongresu marca 2000 (Rüdig 2000, 64), ki je sprejel sklep, da se obratovalna doba jedrskih elektrarn v državi omeji na največ 30 let. Dogovorjeni rok naj bi prizadeval elektrarne, ki takrat še niso obratovale, tistim, ki pa so že bile dejavne, naj bi priznali dodatno prehodno obdobje. Stranka je tudi ponovno potrdila, da je popoln izstop iz jedrske energije eden od njenih ključnih ciljev. Kot navaja Egle (2003, 104), v nasprotju s politiko odpovedi oboroženi sili, ki je bila v celoti sporna, o cilju jedrskega izstopa ni bilo dvoma, mnenja so se kresala le o različnih mogočih poteh do njega. V programskem smislu so se Zeleni poenotili s socialdemokrati, saj so tudi ti z veliko večino podprli maksimalno 30-letno obratovanje za nove elektrarne in dodaten triletni bonus za že delujoče objekte.

Pragmatičnost, ki so jo manifestirali Zeleni, je utrta pot kompromisu med zvezno vlado in jedrsko industrijo, ki se je na sklep Zelenih o največ 30-letnem delovanju jedrskih elektrarn sprva odzvala zelo kritično³⁴. Kasneje pa je z zvezno vlado vendarle dosegla dogovor, ki je delovanje elektrarn omejil na 32 let. V skladu z dogovorom bi zadnji nemški jedrski reaktor ugasnil čez dvajset let (Rüdig 2000, 68). Prevladujoči del

³³ Interesom levega krila stranke (mednje je glede na svoja stališča sodil tudi novi zvezni minister za okolje in varovanje narave Jürgen Trittin) oziroma naslednikov fundamentalistov, ki so stremeli k takojšnjemu jedrskemu izstopu, so stali nasproti interesi realistov, ki jim je bila udeležba v zvezni vladi pomembnejša od vztrajanja pri takojšnjem jedrskemu izstopu.

³⁴ Glavni argument, s katerim je jedrska industrija nastopala proti predlogu, so bile grožnje z izplačilom visokih odškodnin. Višina odškodnin ni bila nikoli specificirana, mediji pa so poročali, da naj bi šlo za izplačila v višini več milijard nemških mark.

Zelenih z dogovorom ni bil zadovoljen, vendar je začutil olajšanje, saj je občutljiva tema končno zapustila mizo. Stranka je uradno potrdila dogovor na kongresu v Münstru: »Ta konsenz je bil v danih družbenih okoliščinah verjetno edina mogoča pot do časovno omejene rabe jedrske energije (Egle 2003, 104).«

11. junija 2001 je bil podpisan sporazum (tako imenovani energetske konsenz) in Nemčija je končno le začela uresničevati projekt izstopa iz jedrske energije. Sporazum je predvideval izklop vseh jedrskih elektrarn po tem, ko bi te proizvedle za 2623 milijard kilovatnih ur elektrike. Za vsako jedrsko elektrarno so določili, koliko elektrike še lahko do izteka delovanja proizvede, pri čemer so upoštevali (zgoraj navedeno) dogovorjeno maksimalno 32-letno obratovalno dobo, od katere so odšteli število let obratovanja elektrarne (brez obdobja, ko elektrarna zaradi popravilnih del ni bila priključena na električno omrežje). Ko bi elektrarna zapolnila svojo kvoto, se mora zaustaviti. V zadnjem letu drugega mandata je rdeče-zelena vlada predvidevala, da bo zadnja jedrska elektrarna prenehala delovati leta 2021. Energetski konsenz je dobil konkretno podobo novembra 2003, ko so v jedrski elektrarni Stade pri Hamburgu končali proizvodnjo in se izklopili iz omrežja. Maja ji je sledila jedrska elektrarna Obrigheim v zvezni deželi Baden-Württemberg. Od julija 2005 naprej so prepovedani tako imenovani »castor transporti« oziroma transport izrabljenega jedrskega goriva za predelavo do in od jedrskih elektrarn v tujini.

7.1.2 Zeleni in jedrski izstop

Zakaj je Zelenim spodletelo pri cilju takojšnjega jedrskega izstopa? Raschke (2001, 177) kaže s prstom na že omenjeni strateški deficit pred začetkom koalicijskih pogajanj. Stranka je denimo povsem spregledala realno možnost, da bi država postopno omejevala obseg neposrednih in posrednih subvencij za energetske koncerne, pridobivanje elektrike v jedrskih elektrarnah pa bi postalo ekonomsko neupravičeno. Država bi lahko v okviru te ekonomske strategije še obdavčila uran, najpomembnejši element pri delovanju jedrskih elektrarn. Slabost pri uporabi ekonomske strategije bi bila – poleg dejstva, da ne bi sprožila takojšnjega jedrskega izstopa – da volivci tako doseženega jedrskega izstopa ne bi mogli povezati s preverljivim dokumentom, v končni fazi pa niti z Zelenimi. Z ekonomsko strategijo bi dosegli cilj, a »brez simbolike jedrskega izstopa v uradnem sporazumu (ibid.)«.

Po zgoraj zapisanem lahko postavim trditev, da se iz delovanja Zelenih v zvezi s prizadevanji za jedrski izstop ne da razbrati nekih pomembnejših strukturnih premikov. Kaj sploh predpostavlja možnost premika? Najprej seveda obstoj nekega cilja (jedrski izstop), nato s tem povezan koncept, kako doseči cilj, in seveda sprememba cilja oziroma koncepta.

Kar se tiče cilja, je jasno, da se Zeleni izstopu iz jedrske energije niso odpovedali. To so vpisali tudi v koalicijsko pogodbo, pa čeprav v ohlapnejši obliki. Bolj zapletena je analiza koncepta jedrskega izstopa. Kajti le kako bi lahko proučevali nekaj, česar v obravnavanem obdobju med letoma 1998 in 2002 sploh ni bilo? Kot smo že navedli, Zeleni sploh niso imeli predstave o tem, kako izvesti jedrski izstop. Po zmagi rdeče-zelene koalicije so pogovori med vlado in jedrskimi podjetji pripeljali do zgoraj opisanega dogovora. Prizadevanja Zelenih za takojšen jedrski izstop sicer niso vodila do zaželenega rezultata, a v danih okoliščinah bi težko dosegli kaj več. Kot smo že navedli, je bila strankina težava v odsotnosti slehernega koncepta jedrskega izstopa. Prevzem vladne odgovornosti je Zelene naglo streznil in spoznali so, da ne morejo zgolj *zahtevati*, kot so to počeli v vrstah opozicije, ampak se morajo *pogajati* v okvirih danih družbenih okoliščin.

To opisuje tudi Raschke (2001, 23), sicer ne v povezavi z jedrskim izstopom, ampak v povezavi s splošno strateško in identitetno šibkostjo stranke, pa vendarle: največja težava Zelenih so oni sami; če jim kje spodleti, jim ne spodleti zaradi koga drugega. Podobno zveni tudi avtorefleksivna kritika iz vrst Zelenih (Radcke³⁵ 2001, 22): »V teku časa smo se umikali z enega položaja za drugega in na prav nobeni točki nismo pritisnili na zasilno zavoro. (...) Toda resno grožnjo koaliciji bi lahko zasnovali le, če bi bili vodilni zeleni politiki enotnega mnenja – kar pa niso bili. Joschka Fischer in Jürgen Trittin nista bila pripravljena brusiti nožev. Hrepenenje po tem, da bi tematiko jedrskega izstopa končno odložili v predal, je bilo premočno, okoljskopolični razum pa prešibak.«

³⁵ Antje Radcke je od leta 1993 dejavna članica Zelenih. Med letoma 1998 in 2000 je bila v vodstvu

7.2 Vojna na Kosovu

Nobena druga nemška politična stranka ni (bila) z načelom pacifizma tako tesno povezana kot Zeleni. Nobena druga stranka ni (bila) tako *a priori* skeptična do vsega vojaškega in vojnega, tudi do vojaških posegov za vzpostavitev in ohranitev miru ne. Izbran navedek iz zveznega programa stranke iz leta 1980 je precej reprezentativen: »Hočemo, da vsi narodi in države hodijo po svoji razvojni poti in o njej sami odločajo, da lahko izkoristijo in izčrpajo vse možnosti za rabo lastnih sposobnosti in virov (...) proti vsem oblikam – naj bodo politične, gospodarske, vojaške ali kulturne – dominacije, vmešavanja, okupacije in eksploatacije (Das bundesprogramm 1980, 17). Še nedolgo pred parlamentarnimi volitvami leta 1998 so Zeleni zahtevali izstop Nemčije iz zveze Nato kot tudi razpustitev nemških oboroženih sil. Po vstopu v vlade pa je sledil radikalen obrat. Stranka je soglašala z vojnim angažmajem bundeswehra v tujini, v kontekstu vojne na Kosovu. Nato je namreč za potrebe svoje intervencije proti Srbiji zahteval izvidniška letala ECR – Tornado v sestavu nemških oboroženih sil. Omenjeni tip letala je bil tedaj v okviru arzenala letalskih sil članic Nata edini, ki je lahko izsledil in uničil ciljni radar položajev raket zemlja-zrak SAM (namenjene protiletalski obrambi).

7.2.1 Potek kosovske vojne

Od jeseni leta 1998 so s Kosova, pokrajine v tedanji Zvezni republiki Jugoslaviji (ZRJ), poročali o diskriminaciji in nasilju proti albanski narodni manjšini. Glavni krivec za izbruh nasilja je bil jugoslovanski premier Slobodan Milošević s svojim načrtom velikosrbske države, v kateri za pripadnike nesrbskih narodov in narodnosti, denimo Albancev, ni bilo prostora. Posledično je prišlo do preganjanja albanskih prebivalcev na Kosovu iz njihovih domov. Pregon je doletel kar dve tretjini od skupno 1,6 milijona Albancev. Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi je kot odgovor na množično kršenje človekovih pravic v nemirno pokrajino odposlala opazovalce, ki pa poročil o mednarodnopravno nedopustnih in kaznivih postopkih zoper Albance niso mogli potrditi. Medtem se mnogi Albanci s preganjanjem niso bili pripravljeni sprijazniti in so v okviru milice Osvobodilna vojska Kosova (UÇK) vodili gverilsko vojno proti srbski vojski (Pirjevec 2003, 473–477).

zveznega predsedstva stranke.

Zaradi pritiska mednarodne skupnosti sta se sprti strani leta 1999 zbrali na mirovnih pogovorih v francoskem gradu Rambouillet, ki pa so bili 19. marca omenjenega leta prekinjeni, ne da bi Srbi in Albanci dosegli dogovor. Srbska delegacija je namreč zavrnila kompromisen predlog Organizacije za varnost in sodelovanje v Evropi (Ovse) in kosovskih Albancev, po katerem bi Kosovo dobilo široko avtonomijo, vendar ostalo integralni del ZRJ, UÇK bi se razorožila, na Kosovo pa bi prispeli Natovi vojaki in skrbeli za spoštovanje dogovora. Po izjavah srbske delegacije bi namestitev tujih čet na Kosovu, srbskem ozemlju, prizadelo njeno suverenost (Pirjevec 2003, 494–501).

22. marca 1999 je Ovse s Kosova umaknil svoje opazovalce, saj je računal z vojaško intervencijo zveze Nato. Dan zatem je srbska delegacija delno sprejela kompromis iz Rambouilleta, namestitev Natovih vojakov na Kosovem pa spet odločno zavrnila. Popustljivost Srbov Ovseja ni prepričala, saj je računal na nadaljevanje srbske politike preganjanja in nasilnih izgrediv proti Albancem. 24. marca so se začeli napadi Nata na ZRJ. Ta je 7. aprila zaprla svojo mejo z Albanijo in Makedonijo in Albance, ki so na meji čakali na izstop iz države, na silo pregnala v notranjost države (ibid., 505–517).

Ravnanje tedanje nemške vlade in še posebej zveznega obrambnega ministra Rudolfa Scharpinga v zvezi s Kosovom je bilo zelo dvomljivo. Minister Scharping je kmalu po izbruhu vojne proti ZRJ poročal o obstoju tajnega srbskega načrta, po katerem bi Kosovo etnično očistili in celotno nesrbsko prebivalstvo deportirali. Šlo je za tako imenovani »načrt podkev« (Hufeisenplan). Zaradi tega naj bi bila vojaško posredovanje potrebno. In hkrati legitimna. Kmalu po začetku vojaškega posega je zvezno obrambno ministrstvo vsem poslancem bundestaga posredovalo dopis, v katerem je med drugim pisalo: »Kot je znano že od aprila, pregoni in nasilni izpadi niso bili neposreden odziv na letalske napade zveze Nato, ampak so že od vsega začetka del tako imenovane operacije podkev, ki je bila določena konec lanskega in je prakticirana od začetka tega leta (AG Friedensforschung, 2000) Nasprotno pa vrhovni poveljnik zavezniških sil za Evropo Wesley Clark (eden od dveh Natovih strateških poveljnikov) o »načrtu podkev« ni vedel ničesar. Vse do danes dvom o obstoju zloglasnega načrta ni odpravljen. »Jasno je, da se ne glede na brutalnost jugoslovanskega postopanja o načrtovanem in velikopoteznem pregonu Albancev s Kosova ni moglo govoriti pred

začetkom letalskih napadov na Jugoslavijo. Scharping je ponudil kronski dokaz. V njegovi knjigi je na strani 233 grafikon, ki prikazuje begunsko problematiko na Kosovu. Razvidno je, da je število beguncev poskočilo šele po 27. marcu, torej tri dni po začetku Natovih letalskih napadov (Loquai 2000, 141).« Vse do danes ostaja nepojasnjeno tudi, kakšen motiv se je skrival za (zavestnim?) lansiranjem lažne informacije. Vsekakor je Scharpingu s tem uspelo okrepiti pritisk na Zelene. In posredovanju zagotoviti moralno-legitimno podlago.

9. junija 1999 je bila za Srbijo že tako vnaprej izgubljena vojna po pogajanjih v Kumanovem končana, naslednji dan pa je Nato ustavil svoje napade. Sledil je množični eksodus Srbov s Kosova, ki so se zbali povračilnih ukrepov Albancev (Pirjevec 2001, 543).

7.2.2 Težek položaj Zelenih

Vojna proti ZRJ je bila za ZRN prva vojna, ki se je dejavno udeležila. Zeleni so imeli z njo zaradi pacifistične naravnosti veliko težavo. »Ravno rdeče-zelena vlada je morala sprejeti odločitev o sploh prvi udeležbi bundeswehra v bojni misiji (...). Odločitev za sodelovanje v tako kosovski kot afganistanski vojni (leta 2001, op. a.) je bila odziv na masiven mednarodni pritisk, ki ga ni nihče predvideval (Egle 2003, 100).« V obeh primerih je bil prelom Zelenih z lastno ideologijo odpovedi oboroženi sili posledica delovanja krize, na katero sami niso imeli nobenega vpliva in ki je zunanje ministra Fischerja na kongresu stranke v Rostocku leta 2001 napeljala k temu, da je delegatom dejal, da »ne jaz, ampak realnost vas sili, da to storite (ibid.)«.

Prepričanje, da je napad na ZRJ mednarodnopravno sporen, pa ni bilo lastno samo nekaterim Zelenim, ampak tudi širšemu delu nemške strokovne in laične javnosti. Možnost za takšno interpretacijo vojne je vsekakor obstajala. Ustanovna listina OZN namreč v primerljivih primerih izrecno prepoveduje uporabo vojaške sile. V četrtem odstavku drugega člena ustanovne listine piše: »Vsi naši člani se v mednarodnih odnosih vzdržujejo grožnje s silo ali uporabe sile, ki bi bila naperjena proti teritorialni nedotakljivosti ali politični neodvisnosti države ali pa ki bi bila kako drugače nezdržljiva s cilji Združenih narodov (Ustanovna listina OZN 1945, 2). Poleg tega Varnostni svet OZN ni sprejel nobene resolucije, ki bi posredovanju Nata v ZRJ

zagotovila mednarodnopravno legitimnost, saj sta njegovi stalni članici Kitajska in Rusija z vetom blokirali njen sprejem. Toda (zahodni) svet nasilja na Kosovu ni želel pasivno opazovati. Kajti oboroženi spopadi, čeprav so lokalizirani znotraj ene države, se tičejo tudi ostalih držav. Mir v Evropi je ogrožen, če v enem od njenih delov ljudje zaradi spopadov umirajo.

Rüb (1999, 181) ob tem izpostavlja, da vojaško posredovanje proti ZRJ preprosto ni imelo druge, miroljubne alternative, saj je Beograd vojno izsilil. Srbsko vodstvo je z diplomatskimi igrkami med mednarodnimi mirovnimi prizadevanji v Rambouilletu nazorno demonstriralo, da mu za miroljubno rešitev spora sploh ni mar.

Vojna z ZRJ in udeležba Nemčije v njej je bila razlog tudi za izredni vrh Zelenih maja 1999 v Bielefeldu. Zvezno predsedstvo stranke je predlagalo, da stranka tolerira vojaško operacijo Nata. S predlogom je soglašalo 60 odstotkov članov. Med njimi je bila nekoliko presenetljivo tudi denimo Antje Radcke, pripadnica levega krila v stranki in do poletja 2000 skupaj z Gundo Röstel v vodstvu zveznega predsedstva Zelenih. Radckejeva (2001, 127) je kasneje svojo odločitev utemeljila s tem, da je po analizi vseh mogočih scenarijev razpletov krize na Kosovu in priznanju lastne nezmožnosti, da bi predlagala alternativno rešitev krize, s težkim srcem soglašala z nemškim sodelovanjem v napadih na ZRJ. »Na mojo odločitev je poleg tega precej vplivalo dejstvo, da bi se Natovi napadi odvijali z Nemčijo ali brez nje, saj vprašanje vojna ali mir v resnici sploh ni obstajalo, ko pa je bila vojna za ljudi na Kosovu kruta realnost že pred vojaškim udarcem Nata (ibid.).«

7.2.3 Sklep: Zeleni in kosovska vojna

Nekoliko nenavadno je, da je bil predlog za izrek podpore sodelovanju Nemčije v Natovi vojni na izrednem vrhu Zelenih potrjen s kar 60-odstotno podporo. In to v stranki, ki se je opredelila za privrženko pacifizmu, in le eno leto po vstopu stranke v zvezno vlado. Egle (2003, 101) pojasnjuje, da se je v stranki odvil učni proces, v okviru katerega je zeleni politični agendi značilno trenje med odpovedjo oboroženi sili in zavzetostjo za splošne človekove pravice privrelo na plan in se nagnilo na stran obrambe človekovih pravic. Hierarhija strankinih političnih ciljev se je zamenjala v dobro zavzetosti za človekove pravice. Premike v konstelaciji zelene politične agende

pa sta že dve leti pred izbruhom usodne vojne opazila Markovits in Gorski (1997, 453): Zeleni so čvrstost načela pacifizma razrahljali že leta 1993, ko je deželni svet zaradi vojne na ozemlju nekdanje socialistične Jugoslavije sprejel sklep, ki je uporabi vojaške sile za varovanje človekovih pravic dal legitimno podlago.

Pri tem je imela določen vpliv tudi združitev zahodnonemških Zelenih z vzhodnonemško Zvezo 90. Kot sem že navedel, združitvi ni sledila nobena političnoprogramska sprememba, čeprav bi bila refleksija stališča nove stranke do vprašanja pacifizma in ostalih vprašanj še kako potrebna. Če so bili zahodnonemški Zeleni že od sedemdesetih let naprej nosilci pacifistične tradicije, pa so se politična gibanja, iz katerih se je razvila vzhodnonemška Zveza 90, ideološko »hranila« pri gibanjih za državljanske pravice iz zgodnjega obdobja NDR. Vzhodnonemška članska baza Zelenih je vprašanje vojne in miru dojemala kot podrejeno vprašanju varovanja človekovih in državljskih pravic. Njeno prepričanje je dodatno konsolidirala nenasilna razgradnja avtoritarnega socialističnega režima v NDR, kar je le na prvi pogled paradoksalno, saj so mnogi drugi socialistični režimi razpad(a)li v razmerah kaosa, nasilja in tudi vojne. Združeni Zeleni so torej zamudili priložnost, da bi ob združitvi na novo premislili interpretacijo pacifizma, po drugi strani pa je mogoče zapisati, da so se z izognitvijo temu pomembnemu vprašanju izognili notranjim trenjem.

Trend relativiziranja načela pacifizma se je ponovno manifestiral leta 1995, ko so svet pretresle vesti o masakru v Srebrenici.³⁶ Najhujši pokol na evropskih tleh po drugi svetovni vojni (Egle 2003, 101) je Joschko Fischerja napeljal k temu, da je 31. julija 1995 poslansko skupino Zelenih v bundestagu pozval, naj premisli o načelu odpovedi oboroženi sili, ter pozval k vojaškemu posredovanju. Ne moremo spregledati, da so Zeleni vneto izražali odnos do pacifizma le takrat, kadar jih je k temu prisilil zunanji dejavnik, denimo vojna v Bosni in Hercegovini. Šele ko so zapadli v stres (če parafraziramo naslov Egllove knjige Učenje pod stresom), je njihova agenda »odgovarjala le mirnim časom, ne pa tudi mednarodnim krizam (Egle 2003, 100)«.

³⁶ Mesto Srebrenica je bilo med vojno v Bosni in Hercegovini od aprila 1993 bošnjaška enklava pod varstvom modrih čelad OZN. Julija 1995 so mesto zavzele srbske enote pod vodstvom generala Ratka Mladića in pobile okoli 8000 Bosancev. Okoli mesta nameščeni vojaki modrih čelad OZN se v dogajanje niso vmešali, ker domnevno niso imeli mandata za posredovanje.

Po letu 1998 so bili kot vladna stranka postavljeni pred dokončno izbiro: ali v programsko-ideološkem smislu ostanejo zvesti pacifizmu ali pa zapravijo možnost udeležbe v zvezni vladi. Odločili so se za drugo možnost in s tem nekako razvrednotili enega od temeljnih načel iz leta 1980. Egle (ibid.) navaja dva razloga za odločitev Zelenih: prvi je bil političnostrateški, ki zaradi vpetosti Nemčije v evroatlantske povezave sploh ni dopuščal manevrskega prostora. Drugi je bil v odločenosti SPD, ki je manjši koalicijski partnerici večkrat jasno nakazala, da bo ob upiranju razdrla koalicijsko pogodbo. In če bi Zeleni (Radcke 2001, 127) zapustili koalicijo, bi izgubili možnost vplivanja na proces določanja zunanje politike, kjer so volivci od stranke veliko pričakovali.

Opredelitev Zelenih v zvezi s kosovsko vojno ni bila posledica nenadnega radikalnega obrata, ampak zaključek dlje trajajočega procesa, ki ga je sprožila vojna na ozemlju nekdanje Jugoslavije, v zavesti Zahodne Evrope prva vojna na evropskih tleh po koncu druge svetovne vojne.

8 SUMMA SUMMARUM

Presek štiriletnega sodelovanja Zelenih v zvezni vladi med letoma 1998 in 2002 je po svoje povzet že v knjigi Antje Radcke (2001), ki nosi naslov *Ideal in moč*, kajti kot vladna stranka so se morali Zeleni vseskozi odločati med vizijo pacifizma in jedrskega izstopa na eni strani ter borbo za obstanek v zvezni vladi na drugi strani. Vendar je treba pred dokončno presojo morebitnih strukturnih premikov v programsko-ideološkem razvoju Zelenih stvari postaviti v pravi kontekst.

S tem ko so se Zeleni leta 1980 oblikovali v politično stranko, so pravzaprav pristali na sistem pravil v (nemški) parlamentarni demokraciji. Sicer kot »protistrankarska« stranka, katere interna organiziranost naj bi temeljila na načelih neposredne demokracije in ki naj bi zgolj izvrševala voljo volilne baze. Po drugi strani pa so se Zeleni kot stranka vključili v volilno aren³⁷, v tekmo za volilne glasove, ki v zadostnem obsegu prinašajo možnost za vplivanje na obstoječe družbene in gospodarske razmere. Operativnost in konkurenčnost v strankarskem prostoru sta od stranke terjali, da se je odpovedala atributom bazne demokracije. Vplivanje na splošne družbene razmere pa je mogoče samo prek udeležbe v vladi (na deželni oziroma zvezni ravni), ki pa je v političnem sistemu ZRN skoraj izključno koalicijska in ne enostrankarska. Sodelovanje v koaliciji terja ideološko-programске compromise. Skratka, če so Zeleni leta 1980 pristali na strankarsko organiziranost, so s tem implicitno pristali tudi na organizacijske in ideološke premike nekoč v prihodnosti. Postopna prevlada realistov v stranki, ki so bili prepričani, da se mora stranka približati predvsem SPD, da bo tako ustvarila izhodišče za nastanek koalicije na deželni in kasneje zvezni ravni, je le logična posledica prihoda stranke v strankarsko aren³⁷. In v tem kontekstu je tudi treba analizirati njeno sodelovanje v zvezni vladi.

Zeleni so uspeli doseči noveliranje jedrskega zakona, ki tako predvideva predčasno zaprtje številnih jedrskih elektrarn še pred iztekom njihove tehnično pogojene življenjske dobe. Nemčija naj bi se tako jedrski energiji dokončno odpovedala leta

³⁷ Panebianco (v Fink Hafner 2001, 15) pravi, da je stranka edina vrsta organizacije, ki deluje v volilni areni.

2021. V danih razmerah so dosegli največji mogoč približek takojšnjemu jedrskemu konceptu. SPD s kanclerjem Schröderjem na čelu je vprašanje jedrskega izstopa reševal izključno v okvirih konsenza z upravitelji jedrskih elektrarn, sicer bi ti lahko zahtevali izplačilo visokih odškodnin. In navsezadnje je sprejetje kompromisa pomenilo, da je vprašanje jedrskega izstopa, ki je Nemčijo zaposlovalo več kot dvajset let, ad acta.

Z odločitvijo, da blagoslovijo nemško udeležbo v vojaškem napadu na ZRN, pa so se Zeleni oddaljili od zavezanosti pacifizmu. Kaj jih je k temu napeljalo, sem že navedel: obveznosti ZRN do Nata, brezkompromisna politika ZRJ in Schröderjeva grožnja z menjavo vlade. Stöss (2002, 7) ob tem opozarja, da pacifizem, eden od štirih strankinih fundamentov, ni nikoli pomenil absolutnega zanikanja vsega vojaškega in vojnega. Leta 1980 razglašeno načelo pacifizma je bilo namreč relativizirano s priznavanjem pravice do upora in samoobrambe. V tem smislu so nekateri člani stranke v osemdesetih letih podpirali oborožena osvobodilna gibanja v tretjem svetu, nekateri pa celo akcijo Orožje za Salvador.

Dejstvo je, da če bi bili Zeleni odločeni za vsako ceno izpeljati jedrski izstop oziroma preprečiti sodelovanje ZRN v vojni proti ZRJ, bi rdeče-zelena vlada razpadla in Zeleni bi pristali v opoziciji. Izgubili bi možnost, da vsaj do neke mere v politični proces sprejemanja odločitev vnesejo elemente zelene ideologije.

Pogled z razdalje pa tudi pokaže, da so se Zeleni odrekli emancipacijskemu in subverzivnemu potencialu ekologizma, zelene ideologije, in pristali na paradigmo enviromentalizma. Kar pomeni, da iščejo politične rešitve izključno v okvirih prevladujočega družbenoekonomskega sistema. Njihov pogled ne seže (več) onstran kapitalistične ekonomske ureditve, ene od pojavnih oblik industrializma, in sistema parlamentarne demokracije.

Zgornje besede naj ne zvenijo kot obsodba, ampak zgolj kot ugotovitev. Konec koncev bo Nemčija po zaslugi Zelenih skoraj zagotovo čez dobro desetletje brez ene same delujoče jedrske elektrarne. Premik, ki ga ni mogoče zanikati. Vendar tudi premik, ki ne bo šel čez systemske okvire industrializma. Ravno dvom v industrializem in v njegovo paradigmo kontinuirane rasti pa je eden od jedrnih konceptov ekologizma. Kajti kako se

lahko spopademo z ekološkimi problemi, če pa gospodarimo na način, ki je uspešen zgolj, če leto za letom ustvarja gospodarsko rast oziroma če vedno več proizvaja in vedno več troši?

Kaj pomaga, če nam denimo industrija gospodinjskih aparatov ponuja čedalje varčnejše pralne stroje, če pa mora ta ista industrija po drugi strani vsako leto proizvesti več in to spraviti na trg, sicer je v okoliščinah paradigme industrializma obsojena na propad? Isto velja seveda tudi za vse druge gospodarske veje.

Tako opevani trajnostni razvoj, ekoizdelki, zelena energija, politika majhnih korakov in podobno ne prinašajo rešitve ekološke problematike, saj gre zgolj za inovacije pod pokrovom industrializma. Človeštvo pa potrebuje nič manj kot tektonske spremembe in prehod v novo stanje, kjer bosta razvoj in napredek merjena radikalno drugače kot trenutno. In s tem bi povezal tudi svoj očitek Zelenim. Nič zato, če so se na načelni ravni odločili za environmentalizem. Vendar bi lahko hkrati uveljavljali tudi rešitve z logiko ekologizma. Kot (nekdanja) vladna stranka bi lahko tako na deželni kot zvezni ravni denimo iniciirali gospodarske grozde, v okviru katerih delujoča podjetja ne bi delovala in poslovala na način industrializma, ampak na način, ki njihove uspešnosti ne bi vrednotil z gibanjem obsega prihodkov in dobička. Podobno bi lahko v politični sistem vnesli elemente participativne demokracije. Za začetek bi lahko na lokalni ravni institucionalizirali vzvode, ki bi navadne državljanke bolj vključili v proces sprejemanja odločitev. Virtualna doba, doba širokopasovnih povezav nudi vse pogoje za relativno preprosto in udobno vključitev navadnih državljanov denimo v delo občinskih svetov.

Takšne in podobne inovacije bi Zeleni kot zelena stranka preprosto morali spodbujati. Tem bolj zato, ker jim takšno poskusno revolucioniranje družbe na mikroravni ne bi moglo oslabiti položaja na strankarski sceni. Do zdaj se s tem niso ukvarjali. Skrajni čas je, da se začnejo.

9 LITERATURA

Alemann, Ulrich von. 2001. *Das Parteiensystem der Bundesrepublik Deutschland*. Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung.

--- 2003. Der Zittersieg der SPD – Mit einem blauen und grünen Auge davon gekommen. V *Die Parteien nach der Bundestagswahl 2002*, ur. Oskar Niedermayer, 43-69. Opladen: Leske & Budrich.

Arzheimer, Kai in Markus Klein. 1999. Die Grünen und der Benzinpreis – Die Wählerschaft von Bündniss 90/Die Grünen im Vorfeld der Bundestagswahl 1998. *ZA-Information*, (45). Dostopno prek: <http://www.kai-arzheimer.com/bamberg/ZA.pdf> (17. januar 2010).

Bahro, Rudolph. 1994. *Avoiding Social and Ecological Disaster: The Politics of World Transformation*. Bath: Gateway Books.

Barry, John. 1999. *Rethinking Green Politics*. Keele: Sage Publications Ltd.

Betz, Hans Georg. 1999. The Evolution and Transformation of the German Party System. V *Transformation of the German Political Party System: Institutional Crisis or Democratic Renewal*, ur. Christopher S. Allen, 30-61. Washington: Berghahn Books.

Beyme, Klaus von. 2002. *Politični sistem Zvezne republike Nemčije*. Koper: Visokošolsko središče.

Buchsteiner, Jochen. 1999. Einmal Tschernobyl und zurück. *Die Zeit*. Dostopno prek: <http://www.zeit.de/archiv/1998/28/199928.gruene.xml> (3. december 2009).

Burchell, Jon. 1997. *Green Party Politics in the 1990s: Emergent Patterns of Change?* Dostopno prek: <http://www.psa.ac.uk/cps/1998%5Cburc.pdf> (3. februar 2010).

Bündnis 90/Die Grünen. 1993. *Politische Grundsätze*. Bonn. Dostopno prek:

http://www.boell.de/downloads/stiftung/1993_Grundsatzprogramm.pdf (10. december 2009).

--- 1998. *Grün ist der Wechsel – Programm zur Bundestagswahl*. Dostopno prek: http://www.boell.de/downloads/stiftung/1998_Wahlprogramm.pdf (5. december 2009).

--- 2002. *Grün wirkt – Unser Wahlprogramm 2002-2006*. Dostopno prek: <http://www.archiv.gruenepartei.de/bdk/wiesbaden2002/beschluss/wp/wahlprogramm2002-web.pdf> (9. december 2009).

--- 2010. *Struktur im Überblick*. Dostopno prek: <http://www.gruene.de/einzelansicht/artikel/struktur-im-ueberblick.html> (3. februar 2010).

De Geus, Marius. 1996. The Ecological Restructuring of the State. V *Democracy & Green Political Thought: Sustainability, Rights and Citizenship*, ur. Brian Doherty in Marius de Geus, 185-206. London: Routledge.

Demirović, Alex. 1998. Grassroots Democracy: Contradictions and Implications. V *The German Greens: paradox between movement and party*, ur. Margit Mayer in John Elly, 141-164. Philadelphia: Temple University Press.

Die Grünen. 1980. *Das Bundesprogramm*. Dostopno prek: http://www.boell.de/downloads/stiftung/1980_Bundesprogramm.pdf (5. december 2009).

Ditfurth, Jutta. 1992. *Feuer in die Herzen – Plädoyer für eine ökologische linke Opposition*. Hamburg: Carlsen Verlag.

--- 2000. *Das waren die Grünen – Abschied von einer Hoffnung*. München: Econ Taschenbuch Verlag.

Dobson, Andrew. 2000. *Green Political Thought*. London, New York: Routledge.

Eckersley, Robin. 1992. *Environmentalism and Political Theory: Towards an Ecocentric*

Approach. London: UCL Press.

Egle, Christoph. 2003. Lernen unter Stress – Politik und Programmatik von Bündnis 90/Die Grünen. V *Das rot-grüne Projekt*, ur. Christoph Egle, Tobias Ostheim in Reimut Zohlnhöfer, 93-116. Wiesbaden: Westdeutscher Verlag.

Ferris, John. 1993. Introduction: Political Realism and green strategy. V *Realism in green politics: social movements and ecological reform in Germany*, ur. Helmut Wiesenthal, John Ferris in Tom Stryck, 1-27. Manchester: Manchester University Press.

Fink Hafner, Danica. 2001. *Politične stranke*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Frankland, E. Gene. 2008. The Evolution of the Greens in Germany: From Amateurism to Professionalism. V *Green Parties in Transition: The End of Grass-roots Democracy?*, ur. E. Gene Frankland, Paul Lucardie in Benoit Rihoux, 19-42. Surrey: Ashgate Publishing Limited.

Freedon, Michael. 1995. *Green Ideology: Concept and Structures*. Oxford: Centre for Environment, Ethics and Society.

--- 1998. *Ideologies and Political Theory: A Conceptual Approach*. New York: Oxford University Press Inc.

Giddens, Anthony. 1994. *Beyond Left and Right – The Future of Radical Politics*. Cambridge: Polity Press.

Haselberger, Stephan. 2003. Grüne lockern Trennung von Amt und Mandat. *Die Welt*, 24. maj. Dostopno prek: http://www.welt.de/printwelt/article236723/Gruene_lockern_Trennung_von_Amt_und_Mandat.html (11. januar 2010).

Klein, Markus in Jürgen W. Falter. 2003. *Der lange Weg der Grünen*. München: Beck.

Kleinert, Hubert. 1992a. *Vom Protest zur Regierungspartei – Die Geschichte der*

Grünen. Frankfurt am Main: Eichborn.

--- 1992b. *Aufstieg und Fall der Grünen - Analyse einer alternativen Partei*. Bonn: Dietz Verlag.

Langguth, Gerd. 2004. Die Grünen auf dem Weg zu einer Volkspartei? Eine Zwischenbilanz. V *Das Parteiensystem – Perspektiven für das 21. Jahrhundert*, ur. Hans Zehetmair, 137-158. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.

Loquai, Heinz. 2000. *Der Kosovo-Konflikt - Wege in einem vermeidbaren Krieg*. Baden-Baden: Nomos.

Lovelock James. 2000. *Gaia: A new look at life on Earth*. Oxford: Oxford University Press.

Markovits, Andrej S. in Philip Gorski. 1997. *Grün schlägt rot - Die deutsche Linke nach 1945*. Hamburg: Rotbuch Verlag.

Meadows, Donella H. 1972. *The Limits to Growth*. London: Pan Books Ltd.

Mez, Lutz. 2003. Ökologische Modernisierung und Vorreiterrolle in der Energie- und Umweltpolitik? Eine vorläufige Bilanz. V *Das rot grüne Projekt*, ur. Christoph Egle, Tobias Ostheim in Reimut Zohlnhöfer, 329-350. Wiesbaden: Westdeutscher Verlag.

Mewes, Horst. 1998. A Brief History of the German Green Party. V *The German Greens: Paradox between Movement and Party*, ur. Margit Mayer in John Elly, 29-48. Philadelphia: Temple University Press.

Mills, Mike. 1996. Green Democracy: The Search for an Ethical Solution. V *Democracy & Green Political Thought: Sustainability, rights and citizenship*, ur. Brian Doherty in Marius de Geus, 95-112. London: Routledge.

Niedermayer, Oskar. 2001. *Nach der Vereinigung: Der Trend zum fluiden*

Fünfparteiensystem. V *Parteiendemokratie in Deutschland*, ur. Oscar W. Gabriel, Oskar Niedermayer in Richard Stöss, 107-127. Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung.

--- 2006. Das Parteiensystem Deutschlands. V *Die Parteiensysteme Westeuropas*, ur. Oskar Niedermayer, Richard Stöss in Melanie Haas, 109-134. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.

O'Neill, Michael. 1997. *Green parties and political change in contemporary Europe : new politics, old predicaments*. Aldershot: Ashgate.

Pirjevec, Jože. 2003. *Jugoslovanske vojne: 1991-2001*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Poguntke, Thomas. 2002. The German Party System: Eternal Crisis? V *Continuity and change in German politics: Beyond the politics of centrality?*, ur. Stephen Padgett in Thomas Poguntke, 37-50. London: Frank Cass And Company Limited.

Radcke, Antje. 2001. *Das Ideal und die Macht - Das Dilemma der Grünen*. Berlin: Henschel Verlag.

Radkau, Joachim. 2002. *Natur und Macht: Eine Weltgeschichte der Umwelt*. Munchen: Verlag C. H. Beck oHG.

Raschkau, Joachim. 1993. *Die Grünen – Wie sie wurden, was sie sind*. Köln, Bund-Verlag.

--- 2001. *Die Zukunft der Grünen – So kann man nicht regieren*. Frankfurt am Main: Campus Verlag.

Roberts, Geoffrey K. 1997. *Party Politics in the New Germany*. London: Pinter.

Roth, Roland in Detlef Murphy. 1998. From Competing Factions to the Rise of Realos. V *The German Greens: paradox between movement and party*, ur. Margit Mayer in John Elly, 49-71. Philadelphia: Temple University Press.

Rudzio, Wolfgang. 1977. *Die organisierte Demokratie, Parteien und Verbände in der Bundesrepublik*. Stuttgart: Metzler.

--- 2006. *Das Politische System der Bundesrepublik Deutschland*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.

Rüdiger, Wolfgang. 2000. Phasing Out Nuclear Energy in Germany. *German Politics* 9 (3): 43–80.

--- 2002. Germany. V *Green Parties in National Governments*, ur. Ferdinand Müller Rommel in Thomas Poguntke, 78-111. London: Frank Cass Publishers.

Smith Graham. 2004. *Green Citizenship and the social economy*. Uppsala: European consortium for political research joint session. Dostopno prek: <http://www.essex.ac.uk/ecpr/events/jointsessions/paperarchive/uppsala/ws5/Smith.pdf> (5. februar 2010).

SPD in Bündnis 90/Die Grünen. 1998. *Aufbruch und Erneuerung – Deutschlands Weg ins 21. Jahrhundert*. Dostopno prek: <http://archiv.gruenepartein.de/bdk.wiesbaden2002/beschluss/wp/wahlprogramm2002-web.pdf> (19. januar 2010).

Talshir, Gayil. 1998. *A Green Ideology? The Concept, Misconceptions and a Reconceptualisation*. Dostopno prek: <http://www.psa.ac.uk/cps/1997%5Ctalshir.pdf> (5. februar 2010).

Temeljni zakon za Zvezno republiko Nemčijo - Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland. 1949-2009. Dostopno prek: <http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/gg/gesamt.pdf> (20. nov. 2009).